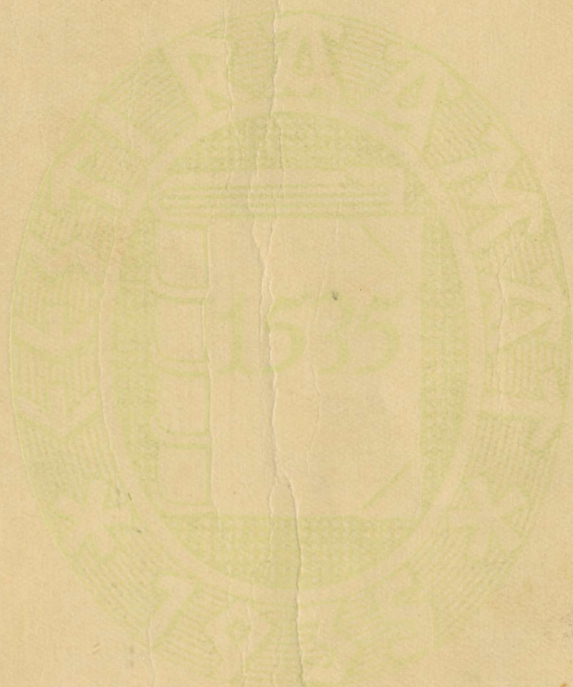

EESTI
RAAMATU-AASTA
KÕNED

ERA PEAKOMITEE VÄLJAANNE TALLINNAS

1

9

3

5

ER-A KÔNED

RE-4 K O R D

EESTI RAAMATU-AASTA KÕNED

TOIMETANUD ALBERT KIVIKAS

21796

KIRJASTANUD EESTI RAAMATU-AASTA PEAKOMITEE TALLINNAS

1

9

3

5

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk tän. 2. 1935.

A-9391

EESSÕNA

Oma kõnes 24. veebruaril s. a. riigivanem eesti raamatu 400 aasta juubeli tähistamiseks avas pidulikult esimese Eesti raamatu-aasta. Ühtlasi seadis riigivanem ses kõnes üles ka käesoleva raamatu-aasta kaugeleulatuvad üldpõhimõtted ja sihtjooned. Need põhimõtted ja sihtjooned tuleb võtta aluseks ja lähtekohaks kõigis ERA korraldusis ja ettevõtteis. Et neid teha käepärasteks kõigile ERA tegetasile, on riigivanema ülalmainitud kõnest toodud väljavõtte käesoleva koguteose alul.

Koguteos ise aga on peamiselt mõeldud valmismaterjalina kõigile raamatu-aasta puhul ülesastuvaile tegetasile ja kõnelejaile nii maal kui ka linnades. Sellest lähtudes on ka kõnede ainestiku jaotus viidud läbi vabariigi elanike kihtkondade kaupa, mida kõnelejail kõnede valiku puhul tuleb pidada silmas.

Kuid veel teistki asjaolu tuleb käesoleva koguteose tarvitajail pidada silmas. Peagu kunagi ei ole kuulajaskond kõnekoosolekuil ja muudel pidulikel kokkutulekuil ühest kihtkonnast, mispärast ei ole igakord kaugeltki kohane valida mõni siin esindatud kõne tervikuna ettekandmiseks. Kõneleja talitagu koguteoses toodud valmiskõnedega ikkagi kohapealsete olude ja oma parima äranägemise järele. Seks võib ta kõnesid teisendada, kärpida, liita, ühendada või koguni luua uue kõne kõige koguteoses leiduva rikkaliku ja laialdase materjali põhjal.

Kõigis raamatu-aastal peetud kõnedes aga, sündigu need siis käesolevast koguteosest ammutatud materjali põhjal või täiesti iseisvalt, tuleb lähtuda, nagu tähendatud juba ülalpool, neist kaugeleulatuvaist põhimõttest ja sihtjoontest, mis seadis üles riigivanem oma raamatu-aasta avamise kõnes.

TOIMETAJA.

SAATEKS

Kõikidest raskustest ja muredest, mis rahvastel ajaloo kestes on olnud üle elada, ilmneb siiski selge tung oma kultuuri loomise poole. Iga rahvas tahab kujundada täiuslikuks oma mõtteilma, viimistella oma vaimu vilja. See ongi rahvuste ülesandeks, sest see suurendab inimsoo vaimsete väärtuste kogusummat, tõstab inimsugu vaimselt kõrgemale.

Kõik rahvad pühitsevad suuri kultuurilisi mälestuspäevi, sest ainelise saavutuse tähtsus on ajalooline, vaimse saavutuse tähtsus aga igavene. Meienaabrid, soomlased, peavad praegu „Kalevala“ aastat, Hispaanias on praegu suure näitekirjaniku Lope de Vega aasta, Ühendriikides on maailmakuulsa humoristi Mark Twaini aasta ja Saksamaal helilooja Johann Sebastian Bach'i aasta.

Kuid meil, eestlastel, on oma raamatu-aasta. Meil on põhjust võtta seda veel tähtsamana kui suurrahvad võtavad oma kultuurjuubeleid, sest eesti raamat on olnud meie rahva tõeliseks ja ainukeseks kujundajaks ja kasvatajaks aegadel, mil võõras vaim, võõras kool ja võõraste kultuuri üleolek püüdis meid sihikindlalt lämmatada. Emakeelne raamat üksi pole kaitsnud meie rahvast ümberrahvustamast, vaid on tõstnud meid koguni kultuuriliselt kõrgemale meid valitsenud rahvastest.

Raamatu missioon pole sellega veel lõppenud ega lõpe kunagi. Uuemad ajad koguni toovad talle järjest juure veel uusi ja uusi ülesandeid. Oma raamatu-aasta puhul rakendame oma tähelepanu ja tegujõu raamatuküsimustele ja hoolitseme, et meie raamat pääseks täitma kõiki ülesandeid, mida aeg temalt nõuab.

Seepärast panen südamele kõigile haridustegelastele, eriti õpetajatele, kellele raamat on tööriistaks nende tähtsal tööväljal, et teie oma parimate võimiste järgi teeksite kõik, mis võimalik, eesti raamatu-aasta heaks kordaminekuks.

N. KANN,

Haridus- ja sotsiaalminister.

ÜLE RASKUSTE TÄHTEDE POOLE

Väljavõte riigivanema kõnest raamatu-aasta avamisel 24. veebruaril 1935. a.

Meie rahvas on oma arenemises nii kaugemale jõudnud, et meie rahvas suudab vabadusele rajada oma riiki. Ma põhjendan seda arvamist sellega, et meie rahvas ei ole mitte tänapäev sündinud teiste rahvaste hulka, vaid kui meie oma kultuuriajalugu silmas peame, kui meie erapooletult oma ajalugu hindame, siis leiame, et kõigist väliseist takistustest hoolimata meie rahvas, kes on kultuuriliselt elanud aastasadasid, kitsastest oludest kindlalt ja samm-sammult üle raskuste sammub tähtede poole.

Täna avame meie oma raamatu-aasta. 400 aastat tagasi, võime meie kindlaks teha, on esimene eesti raamat trükitud. 400 aasta jooksul on meie rahval võimalik olnud kirjatähe abil teritada oma vaimu. See ei ole mitte väheselt hinnatav nähtus, kui meie võime ütelda, et 400 aastat on meil oma trükitud raamatud olnud. Raamat on tõsiselt olnud see kirjavara, see vaimuterade kokkukogumine suure salve, kust need, kel seda tarvis on olnud, sellest vaimutagavarast on võinud võtta ja oma vaimu toita. Ilma raamatuta ei toida meie oma vaimu, ei saa tõusta kultuuriliselt kuigi kõrgele. Rahvas, kellel puudub vaimutoit raamatute näol, jääb teistest rahvastest maha. Ainult see rahvas, kes võib niisugusest vaimutagavarast, nagu seda on raamat, ilmlõpmata uusi mõtteid, uusi tundeid ja äratust saada, läheb kultuuriliselt edasi.

Tõsi, meie rahvas on raskel majanduslikul alusel pidanud elama, meie rahval ei ole võimalik olnud võrreldes teiste suurte rahvastega oma vaimuvara tõsta nendega võrdsel määral ja seda mitmekesiseks teha. Kuid sellest hoolimata on 400 aastat siiski suur ja pikk

aeg, — meie võime ütelda, et selle aja jooksul meie rahvas rahulikult ette valmistus oma iseseisvusele ja oma riigi rajamisele. Meie võime uhkusega tagasi vaadata neile nähtustele, millede kohta isegi võõrad, need, kes meie rahvale ei ole olnud heatahtlikud, siiski on sunnitud olnud üles tähendama, ja see on, et kõige raskemal orjuse, teoorjuse ajal kitsastes, vähevalgustatud eesti tubades on emad olnud need, kes oma väikesi lapsi on lugema õpetanud. On nagu kindlaks kombeks, nagu kombeõiguseks muutunud, et eesti ema oli see, kes oma lastele esimese kooli andis siis, kui veel avalikke koolisid ei olnud. Ja sellega ainult on seletatav, et nendel rasketel ajajärkudel meie rahvas nii kaugele oli jõudnud, et meil vähe oli neid, kes lugeda ei osanud, ja et ka siis lugeda mitteoskamine auasi ei olnud, vaid häbiks peeti, kui keegi täiskasvanud inimene lugemiskunsti ära ei olnud õppinud. Meie peaksime, kui meie tahame oma riigi ja rahva mineviku-mälestusmärgi seada, üles seadma kuju, kus peeru all istub eesti ema ja õpetab oma väikesi lapsi lugema. See oleks mälestussammas, mis palju ütleks meie minevikust meile ja mis elavalt võiks rääkida meie rahva edasijõudmisest. See tungvalguse poole, mis nii kitsastes oludes avaldus, võib ka teistele selgeks teha, miks meie, mitterikkal põhjamaal, olles aastasadasiid köidikutest, oleme nii kaugele jõudnud, et oleme parajal hetkel maha raputanud võõra vägivalla ja suutnud riigi luua kõige raskematel olukordadel, seda riiki korraldada, valitseda ja edasi viia. See, et meie rahvas on tunnud nii suurt tahtet valguse järele, annab meile julgust tulevikus oma riiki edasi ehitada, annab julgust selleks, et meie riik ka tulevikus saab edasi kestma kui vaba riik, kui valguse riik, riik, kus rahvas mitte enese õigusi maha salates ei taha edasi elutseda, vaid riik, kus kodanikud seisavad tõe ja õiguse poolt ja kus kodanikud kaitsevad oma riiki ja kaitsevad oma ja teiste vabadust.

Avades täna meie raamatu-aasta selle mälestuseks, et meie 400 aasta jooksul oleme raamatut lugenud ja armastanud ning valgust ja tõe armastav rahvas olnud, tahame loota, et meie selle

mälestuse-aasta jooksul katsume oma raamatut, oma kirjanikke, oma luuletajaid, oma teadlasi toetada selle poolest, et meie kõik oma jõu koondame selleks, et oma lugupidamist avaldada neile ja otsida uusi teid ning võimalusi, et nende rasket ja rahvast edasi viivat tööd hõlpsamaks teha.

Seda suudame meie kõige paremini siis, kui meie igaüks selle aasta jooksul võtame ja katsume seda raamatu-tagavara mitte üksi enesele tuua, vaid ka laiali viia. Meil tekivad uued koolid, meie ehitame riigi ja omavalitsuste kulul uusi koolimaju. Mitte üksi majad ei tarvitse puhtad ja valged olla, vaid neis peavad kokku kogutud olema vaimuvara salved meie mineviku ja tuleviku valgustamiseks, ja need on koolide ja seltside raamatukogud. Seepärast ohverdage selle aasta jooksul võimalikult palju raamatuid koolidele ja raamatukogudele.

Lätis on ilus komme maksma pandud, et need, kes seltskonnas ja riigis on edasi jõudnud, on meele tuletanud neid algallikaid, neid rahvakoole, kust nad on välja tulnud. Me kõik oleme läbi käinud esimestes aastates rahvakoolid ja me kõik teame, et seal on meile kätte juhutatud esimesed teerajad, mis meid on ellu viinud. Ühed on kaugele edasi jõudnud, teised on poole tee peale seisma jäänud. Aga kõik me võime olla tänulikud kooliõpetajaile, kes meie esimesed juhid ja kasvatajad olid. Kas ei võiks ka meie, nagu meie naaber Läti, nende peale mõtelda ja neile saata seda, mis kõik tarvitavad, nimelt raamatuid? See oleks ilus komme, kui selle aasta jooksul teeksime korralduse, et isiklikul algatusel saadaksime raamatuid laiali.

Eesti rahvas tunneb ennast vaba rahvana, nüüd katsume teoga näidata, et me oskame hinnata seda, mis igal haritud rahval peab olema, see on, raamatusse pandud tõdesid, raamatusse seatud elu, raamatust väljavoolavat ilu ja kõrgust. Siis suudaksime meie oma kohustusi täita nende vastu, kes armastusest meie rahva vastu ilma mingisuguse tasuta arendasid meie keelt, andsid meile kirjavara, juhtisid meie vaimu ja juhatasid meile kätte elutar-

kusi. Mina loodan, et ka vabariigi valitsus lähemal ajal määrab mingisugused autasud, mis oleksid seotud raamatu-aastaga ja mis peaksid andma hoogu kõigeiks selleks, mida meie raamatu-aasta jooksul tahaksime eriti esile tõsta ja edendada.

Lootes, et minu lühidad sõnad leiavad vastukaja meie seltskonnas, kirjanike ja kirjastajate juures, avan mina loodetavasti rõõmsa ja sisult kaugele viiva raamatu-aasta. Mina soovin, et see aasta kogu meie rahvale oleks niisuguseks ajajärguks, kus meie rahulikult suudaksime ühisel jõul ja tahtel kokku tuua oma salvedesse suurt ja rikkalikku vaimuvara.

EESTI INIMENE JA EESTI KIRJANIK

Kirjanduse valitsevaks aineks on inimene kõigis ta avaldusis, muutusis, erinevusis, olemuses. Kirjanik võib küll käsitleda ka tae-
vaid ja põrguid kõigi sealsete fantaseeritud olenditega, võib tõusta
kosmosse ja planeetidele ning süüvida geoloogilistesse formatsioo-
nidesse, võib tungida taime südamesse ja looma hinge, kuid kõi-
gisse neisse ekskursioonidesse võtab ta kaasa nii palju inimlikke
lähtekohti ja inimlikke arusaamisi, et nende „ebainimlike“ ainete
ning esemete kaudu ta lõpuks ikkagi teenib inimest. Sellastegi
teoste kirjutamine sünnib inimese huvides.

Nii siis, kirjandus inimese teenistuses, kirjandus kui kunst
inimesest.

Ja edasi: kirjandus kui kunst teatud inimesest, kindlasse
rassi, teatud oludesse, ajaloosse, geograafilisse asendisse kuuluvast
inimesest — inimesest kui rahva liikmest. Siit kirjanduse rahvus-
likkus ja omapärasus.

Ainult seiklusjutud ja kriminaalromaanid, see puht-ajaviite-
literatuur, on rahvusvaheline ja seetõttu ka kõige kiiremini ja
laiemalt leviv — nagu reportaažgi. Kuid juba teine ja kõrgeim
liik abstraktsest kirjandusest, mõtteteaduslikud teosed, kannab
selle loojate rahvuspitserit: on suured erinevused ja omapärasused
näit. prantsuse, ameerika, vene filosoofide töis.

Ilukirjandus otsemas ja täpsemas mõttes on rahvusvahelisel
turul hinnatav just seevõrra, kuipalju temas on varem tundmatut,
teisal kordumatut ilmet, omajoont, ta rahvuslikku erivärvi, -näarvi
ja -verd.

Meie kirjandus on Noor-Eestist saadik, s. o. umbes 30 aasta
kestes, aina püüdnud võidu joosta Euroopa taseme poole; loomu-
lik, et ta, taotelles vormilisi võite, puhuti ka sisuliselt hüppas euroo-
palikkusse ja irdus lahti oma kodukamarast ja -õhkkonnast. Peab
imestama, et seda lahtiirdumist pole sündinud suuremal määral,
sest: nii ahvatelevad olid Euroopa perspektiivid ja nii järeletege-
misväärased sealsed suur- ja märkteosed, ja teiselt poolt: nii maha
olime jäänud sest kõigest, meie, teoorjade lapsed ja lapselapsed;
pealegi süvendas seda mahajäämist ümbritsev kopitunud ja umbse
balti vaimu hiina müür.

Kui eriteleme meie kirjandust selles kujutatud inimeste, tüüpide ja karakterite järgi, siis alles näeme, kui omane, lähedane, ja seega ka rahvuslik, on meie kirjandus. Ja seda ilma, et valdav enamik kirjanikest oleks teoreetiliselt rõhutanud oma rahvuslikkust, või asutanud sellekohaseid ühinguid, või oma teostes püüdnud läbi viia mingit eestluse messianismi.

Lihtsalt: eesti kirjanik läbi oma eestilise temperamendi, kasvatusel, maailmavaate ja päritolu kujutas eesti inimest, eesti olusid ja ümbrust, mis kõik oli temale lähedane, loomulikult kirjeldamistähtis ning kõige kohasem oma ideede riietamiseks — ja ongi käes rahvuslik kirjandus. Mitte programmiliistu peale ei tõmmatud seda kirjandust, vaid kirjanike tegu oligi nende programm.

Tõsi, võiakse juhtida tähelepanu näiteile, kus meie kirjanduses esinevad inimesed ei ole eestlased ja aine on võõras. Nõnda: Eduard Vilde romaanides ja uudisjuttudes, samuti Fr. Tuglase ja Aug. Gailiti fantastilistes ja müstilistes novellides, veel Aleksander Tassa legendides ja novellides, Johannes Semperi novellides ja siinseal mõne noorema kirjaniku proosapalades. Kuid Eduard Vilde ju kirjutas ka ajaviiteasju ja tendentskirjandust, mis oma loomult kaldub mitte-rahvuslikku, ja oma peamised võidud saavutas ta ikkagi eesti kujudega. Tuletagem ainult põgusaltki meele ta Jaani „Külmalt maalt“, ta „Mahtra sõja“ eesti soost tegelasi, Prillupit ja Mari „Mäeküla piimamehest“ j. p. t. — ainult tänu nendele on Eduard Vilde saavutanud oma suure menu. Fr. Tuglas on kirjutanud pärast ja, õigemini, enne fantastilisi novelle oma „Hundi“ ja „Hingemaa“, need puhtrealistlikud jutud. Eespoolmainitud võidujooks Euroopasse nõudis ju oma loomulikud löivud, nagu Al. Tassaltki j. m. teiselt. Mõnede kirjanike ajutised ekskursioonid võõramasse ainevalda ja tegevusväljale, väljaspoole eestlust on mõistetavad ka kui vaheldus ja puhkus oma harjunud ümbrusest, nagu hariliku kodaniku juures välismaareis, kas või ainult üle lahe Helsingisse, mida nii massiliselt sooritatakse. Sest meie kirjandus on enamjaolt ja aruti päris valitsevalt olnud kodumaine ja talupojarahvalik. Juba meie kirjanduse üldilme järgi otsustades oleme talupojarahvas. Selle poolest valitseb tegeliku elu ja kirjanduse vahel meil päris haruldane kooskõla: kaks kolmandikku eesti rahvast elab maal ja sama võrra või rohkemgi tegeleb eesti kirjanik külaga. Meie kirjandus on ses suhtes elulähedasem kui elu ise viimaseil aastakümneil: tegelikult on meil juba teine täiskasvanud põlv linnakodanlust, ligi kakskümmend aastat tunneme oma töösturit, suurkaupmeest, direktorit, professorit, õpetajat, ohvitseri, inseneri, generaliteeti, diplomaatkonda, ministreid, hulga kauemgi tegutseb meie arst, pastor, advokaat, ajakirjanik, aga meie kirjanik kujutab peamiselt taluinimest ja selle kõrval — agulirahvast, jättes puudutamata vastloeteldud ametid ja kutsed, või siis likvideerides muist neist päevakohases komöödias (minister, tõusik-ärimees j. m. t.),

mis aga kaugeltki ei ole ainete ja tüüpide kasutamine tühjaksammutavalt.

Kui kodusolevalt, millise innuga, kui plastiliselt ja, lõpuks, kuivõrd juurtega kinniolevalt kujutab eesti kirjanik meie maaelu ja -inimest, seda nägime alles hiljuti A. H. Tammsaare „Tõe ja õiguse“ puhul. Ja kuivõrd pinnaliselt ta jäädvustab linnainimesi, seda näeme samas teoses. Viis annet on nimetatud romaani, ülekaal lehekülgedest, kolm romaani annet, on ohverdatud linnale, ometi see, mis kogu romaanist „saagina“ meile jääb mällu ja meeliskelemiseks, jah, see, mis kohe esimesest andest võitis meie tähelepanu, heameele ja poolehoiu, on maa oma Andrese, Pearu, Krõõda ja kõigi teistega tollest vähemast osast kogu romaanist. Vahepealsest kolmest andest, tollest suurest inimhulgast ja nende lõpmaist kõnelusist on kõik mälust pühitud, peale vana Mauruse. Kuid kes ütleb, et Maurus oma põlisuse eest meie mälus ei võlgne tänu oma prototüübile tõsielust, Hugo Treffnerile, ja ta suurele populaarsusele? Andrest, Pearut ja teisi ei tunnud lugejaskond sugugi tõsielust, kas teadsime nende prototüüpide olemasolustki? Nemad astusid (vastuoksaks Treffnerile, kelle kirjanik tõsielust sulges raamatukaante vahele) raamatukaustast tõsiellu kirjaniku loova tahte viipest.

A. H. Tammsaare on kirjutanud palju raamatuid, kuid ülimad neist on „Tõe ja õiguse“ esimene ja viimne köide, ja need pajatavad taluinimesest.

Ed. Vilde on kirjutanud rohkem kui ükski teine eesti kirjanik, kuid suurimad kirjanduslikud teosed neist on romaanid Mahtra sõjast, Anija meestest, Külmast maast j. t., s. o. romaanid Eesti rahva lähemast minevikust, mida ta on jälginud valutava südamega, ja teinud seda niisama intensiivselt kolme inimese romaanis „Mäeküla piimamehes“, kus taas ristlevad sotsiaalse ja rahvusliku võitluse tegurid.

Mait Metsanurk, kolmas nimekaim prosaist, on ammutanud aineid nii külast kui ka agulist ning linnast, isegi kapitali-maailmast, kuid kirjandusliku teekonna haritipu saavutas ta „Ümera jõega“ — romaaniga Eesti kaugest minevikust ja kuulsuslikust ning elamis põnevast ajaloost.

Ja nõnda edasi: Oskar Lutsu suurim populaarsus põlvneb ta „Kevadest“, Tootsi lugudega põlistas ta eesti külanoorde koolipõlve. Nende ülielavate piltidega pääsis ta lugejarahva südamesse küll kergemaks peetava vahendi, nimelt nalja, kaudu, kuid sellegi teose kaal ei ole kaugeltki tühine: ta andis meie noorsoole kuldseid puhkuse- ja lõbutunde, pajatades eesti lapsest ja koerast poisikesest.

Ning August Gailit, see omaaegne veendunud külarealismiga vastane (nagu Fr. Tuglaski), on siiski oma õnnestunuimad teosed kirjutanud seal ja siis, kui ta oma fantaasia rännakud, uitlemised ja romantilised seiklused saatis korda meie metsades, maanteedel,

taludes ja jõgedel, nimelt nii, nagu see on kirja pandud romaanis „Muinasmaa“ ja romaanis-novellides „Toomas Nipernaadi“. Kuigi meie ise viimast teost ta fabuleerimise vallatusis ja fantastilisis seikades ei ole pidanud just eriliselt eestiliseks, on välismaa arvustus „Nipernaadi“ tõlke puhul selles otsinud ja leidnud just rahvuslikult algupäraselt koloriiti ning joonestikku. Sel põhjusel seda teost tõlgitaksegi Lääne-Euroopas. Ja võrreldes tõlget originaaliga näeme, et nii mõnigi eestipärane värskus ja tabavus, ümarus ning jumekus tõlkes kahvatub, millega tõestub algupärandi originaalsus (kus midagi ei ole, seal ei ole ka midagi kahvatuda ega kaduda).

Eks kadunud Jaan Oksagi toodangus, millest üksikud palad ja katked põhjustasid kord kirjanikule dekadendi nime, avane lähemal juurdlusel vahest rohkem puhteestilist-saaremaalist kui vaevalt kusagil mujal? Ja katsutagu tõlkida Oksa, siis alles nähtub, kui orgaaniliselt kinni on ta vaim eesti keelele.

Richard Roht on juba ammu enesele võitnud peamise tunnustuse Eesti looduse ja maastiku kirjeldajana ja õnnestub seal ikka parimini, kus ta esitab lihtsaid ja kohtlasi-hardaid maainimesi.

Kõige noorem vendadest, Albert Kivikas, kes algas internatsionaalsete äärmuskatsetega, suundus varsti külarealismis ja oma asunikuromaanidega sai päriselt teerajajaks tolaeegsele proosale. Alles pärast Kivika Mihkli-, Jaani- ja Jüripäevi asusid vanadki meistrid maa ja asuniku kallale, näit. Mait Metsanurk oma „Punases tuules“. See on päriselt märkimisväärselt iseloomulik meie kirjaniku maaharrastuse kohta. Vaevalt sai meie kirjanik oma teoses maalt linna, vaevalt oli Fr. Tuglas loonud Felix Ormussoni, selle kultuurijanuse ja kultuurihaike impressionistliku-juurtetu haritlaskunstniku tüübi, vaevalt Ed. Vilde oli kujutanud meie seltskonnast ärimehe ja kinnisvarade omaniku Vestmanni, kes elus just parajasti oli tõusnud rolli mängima ja kelle võrdkuju kirjanduses meil keegi pole ületanud, samuti oli Vilde annud novellis „Kui-val“ selle tõusiku jõhkra musta poole — vaevalt saime Vildelt veel meie traagikoomilise esimesest pääsukesest kunstniku „Tabamata imes“, kui juba mõni aasta hiljem pöörsime selja linnastuvale eestlasele ja suundusime külla ja maale tagasi. Küllap olid Pearud, Andresed, Jaanid ja Jaagud huvitavamad kui Lillakud ja mitmepalgne kompanii katusekambrist, härrastoast, seiklusaladelt, fantaasiavallast ja mujalt.

Tuldi tagasi maa juure ja ületati varemloodugi. Õigusega märgiti arvustuses „Tõe ja õiguse“ esimese ande ilmumise järele: vaat', mis ta sellest äratarvitatud aimest oskas luua. Maa osutus ootamatuks värskuse allikaks.

Kuigi me veel kauemaks jääme oma kirjanduses maale ega esita veel linnas järke ootavat paljuliigilist eelpoolmainitud haritlaste ning tegelaste peret, siis pole sellest põhjust kurtmiseks: meie maa linnastub hooga, tsivilisatsioon rõhub peale ja tulevikus on

meil paratamatult nii tõsielus kui ka kirjanduses enam tegu linna kui maaga. Laskem siis need aastad kuni selle tulevikuni veel „võtta viimast“ meie kirjanikul.

Selle juures ei tarvitse veel „linnalikumad“ tundmused, elamused ja avaldused jääda tähele panemata: psühholoogiline novell ja luule võivad viljelda seda ala, kultiveerida rafineeritumat ja varjundirikkamat hingeelu nagu abstraktsemat mõtlust ja mõtestunumat vaatlustki, ning teevadki seda. Ja miks ei või maa-ainesegi põimuda psühholoogia, metafüüsika, filosoofia? Näit. psühholoogiline romaan külaelust?

Kirjandus on seda väärtuslikum, mida elusam, tõenäolisem, kujukam see on. Kirjanik võib ja suudab luua oma sulega samavõrra huvitavaid ja elusaid inimesi nagu bioloogilisel teel sündinud ja kujunenud inimesed. Õnnestunud, geeniuuse loodud inimkujud, tüübid ja karakterid ületavad tosinaid füüsilisi inimesi ja on sageli päris surematud viimastega võrreldes. Puškin lõi Onegini nii elusaks, et meile paistab see tüüp tõeliselt elanuna. Sama on kordunud Gontšarovi Oblomoviga, Gogoli kujudega. Ja meie omast kirjandusest — alles hiljuti kogesime seda, kuidas kirjanduslik inimfiguur otsekohe muutus otse nagu kaaskodanikuks: vaevalt said Pearu ja Andres lugejale tuttavaks — juba käidi nendega läbi: mainiti lehtedes, tarvitati nende nimesid võrdkujudeks, nad liikusid meie suus, meie igapäevases elus ja meie tarvitame nende ütlusi ja kõnekäändegi nagu elava naabri suust. Joosep Tootsiga sündis sama lugu, ta sai meile kohe nii omaseks, et see autorigi kiskus kaasa ja lükkas teda peamiselt Tootsi lugude ja tempude pärast kirjutama „Kevade“ teist annet ja veel ning veel jätkama Tootsi käekäiku.

Pearu ja ta, võiks ütelda, prototüübi Tootsiga ühte kampa eraldame Nipernaadi — see on see surematu kolmik lõbusaid selle meie kirjanduses, nagu näit. soomlasil on oma Seitse venda, flaamlasil Till Eulenspiegel, prantslasil Gargantua ja Pantagruelle.

Kuid enam on meie kirjandus annud raskemeelseid, tõsiseid, murelikke, isegi vihaseid kujusid — nagu meie minevikki sisaldab võrratult rohkem varju kui valgust, enam süngust ja masendust kui lõbusat tralli, pilli, nalja ja lõõritamist.

Sest pikast reast nimetagem vaid esimesi meeletulevaid: Juhan Liivi õnnetu „Varju“-kangelane oma klassikaliseks saanud ohke-lausega: „Kui seda metsa ees ei oleks!“ Sama kirjaniku Punasoo Mari, imelihtne ja liigutav pilt emast, kelt aina võeti ja võeti poegi, kuid kes ei kaeba. Ed. Vilde „adjustaatidega“ Kubja Kaarel, kelle pettumuselugu läheb nii südamesse; sama kirjaniku Jaan „Külmalt maalt“ — harva on ühe inimese kanda kuhjatud nii palju ärevust, hirmu, häda ja saatuslikkust, otsekui dramatismi koondis on see Jaan; siis vaene piimamees Prillup; Tammsaare Vargamäe

Andres ja õnnis „eleda-ialeline“ Krõõt; A. Tammanni Vidriku parun; M. Metsanurga Taavet Soovere; R. Rohu Kurgsoo asunik; A. Jakobsoni Andrukson „Töö algusest“; A. Kivika kehvik „Jüripäevast“ — kuidas see tõmmatud loosisedeliga jookseb mõisa põllule, põlvili vajub ja kätega mulda kahmab: oma maa! See stseen on otse klassikaliselt sümboolne meie sotsiaalsest möödanikust ja kolossaalse tähendusega maareformist — ootame maalijat ja kujuraiujat, kes sellase stseeni jäädvustaks.

Nagu nägime — see inimgalerii on jälle maalt ja loodusest. Maal on olnud anda ja kirjanikud on osanud sealt võtta.

Inimesega hakkasime, inimesega lõpetame. Vahepeal nägime, et see on eesti inimene.

KÕNE NOORTELE

Me vist mäletame kõik seda kaunist noortele määratud juttu kirjanik Jaan Lattiku raamatust „Meie noored“, mis kannab pealkirja „Kui meil veel püksa ei olnud“. Selles kirjanik vestab ülemeelekuid lugusid oma lapsepõlve kevadest ja suvest, millal nii hubane ja armas oli askeldada koduümbruse looduses. Kuid tuli sügis ja „punane kukk aabitsa kaanel kuulutas meile uue päeva koitu“.

Igäüks meist on elanud läbi sellase varajase lapsepõlve selle väikeste armsate muredega. Mõnel on neist mälestusis silmitsemiseks rohkem pilte, mõnel vähem. Kuid igäihele on kord punane kukk aabitsa kaanel kuulutanud uue päeva koitu. Uus elu algab koguni, kui ühel päeval sulle tehakse selgeks, et sa pead hakkama õppima aabitsat. See pole siis enam mõni tavaline lapsepõlve ülesanne või mure, mitte enam üürrike ja ununev, vaid see jääb sulle ülesandeks, millest pead murdma läbi lühema või pikema ajaga. Oled jõudnud sinnakaugele, kus pead juba hakkama koguma teadmisi eelseisva eluvõitluse vastupidamiseks.

Siit peale, sellest aabitsast peale, algab meie otsekohene tutvus raamatuga. Siit alates raamat saab meie elu alatiseks kaaslasteks. Ta on alati siis meiega, kui meil on käsil midagi kaunist, kui meie tegutsemine on suunatud millelegi kasulikule, ilusale või õilsale. Ta on kõige ligem kaaslane meie kooliteel, ta on abivalmina juures, kui me otsime endile meelelahutust, kasulikku ajaviidet, otsime tõtt või ihaldame paremat maailmamõistmist. Ta avab meile teaduste laiad avarused, hingesügavused ja mõttelennu kõrgeimad saavutused. Ta on meile abimeheks siis, kui elluastununa me vajame teadmisi oma tegevuse paremaks eduks, ta toob meile kätte ka kõige selle, mida arenev teadus ja kultuur on loonud uut pärast seda, kui me lõpetasime tegeliku õppimise koolis. Seesugune ligidane tutvus raamatuga on paratamatu moodsas elus, kuid vanastigi räägiti, et „raamatuga sind ristitakse, raamatuga maetakse hauda“.

Kuid tihti esimene tutvusetegemine aabitsaga ei paistagi mõnele noorele nii meelitavana. Väga kergesti võivad tekkida selle juures arusaamatused, sest väike poiss või tüdruk küsib õigusega, milleks on see vajaline, et iga kribune kriips kannab oma nime,

ja milleks just tema peab olema see, kes peab tundma nende kriipsude nimesid. Kui talle siis vastatakse, et nende abil saab lugeda raamatuid, mis sisaldavad palju huvitavaid lugusid, siis see ei muuda palju ta arvamist, sest on ju teada, et huvitavaimad lood on need, mida on jutustanud ema, isa, vanaema või mõni onu.

Seesugused arutlused aga ei muuda asjade käiku. Raamat tungib ikkagi meie ellu. Kuid kui juba see suur raskus on läbi, siis, kui oled juba leidnud, et polegi nii raske saada jagu raamatust, siis leiad ka, et see endine tüütu ja pealetükkiv tegelane on hakanud sinuga rääkima. Juba sa näed, et need mustatriibulised read, mis sisaldavad huvitava jutustuse, otsekui naeratavad vastu. Õpid siis kuulma seda tumma mustakirjalist kõnet ja leiad, et raamat on väsimatu jutustaja. Ta võib oma lugusid korrata sulle niipalju kui sul on tahtmist kuulata ta jutustust oma silmade kaudu. Raamat oskab jutustada nii palju ja nii hästi nagu kõik maailma parimad jutumehed ja kirjamehed kokku, sest nemad ongi oma parimad mõtted usaldanud raamatuile, edasijutustamiseks kõigile, kes neist mõtteist kunagi või kuskil peaksid olema huvitatud.

Pärast kokkuveerimise õpetamist raamat kohe hakkab jutustama. Juba koolilugemikus on terve kogu parimaid jutupalasid. Need jutustavad meile meie kodust, meie ümbrusest, meie loodusest, loomadest, inimestest ja ammusündinud asjadest sellaseid lugusid, milliseid me ise pole elanud läbi, kuid mis oma huvitavuselt on kaugele üle kõigest sellest, mida ise elame läbi päevast päeva.

Kuid raamat pole meile mõni kitsasilmaringiline kaaslane, kes teab meile jutustada ainult sellest, mida ta on näinud oma silmaga, vaid ta oskab jutustada kõigest. Ta üksi on nii tark nagu kogu inimkond kokku. Kõik, mida teavad inimesed, sellest teavad rääkida ka raamatud. Niipalju kui inimkond mäletab või teab oma minevikust, niipalju teab sellest ka raamat. Ta jutustab meile meie rahva tänapäevast maal ja linnas, jutustab meie iseseisvuse saabumisest ja võitlustest selle pärast, ta jutustab meile kaugeist orja-aegadest ja muistseist heitlusist vabaduse pärast kui ka meie kaugemate esiisade kuulsusrikkast minevikust, viikinglaste sõjakäikudest kaugetesse maadesse ja sellest, kuidas juba tuhandegi aasta eest meie rahvas armastas oma maad ja oma vabadust, olles valmis alati andma selle eest oma kalleima ja väärtuslikema.

Kuid raamat ei ole varustatud teadmistega üksi meie kodumaast, vaid ta võib samuti täieliselt jutustada meile kõigist maailma rahvastest ja maadest. Ja mitte üksi maadest ja meredest nende elanikkonnaga, mitte üksi ka loodusjõududest, niipalju kui neid tunneb inimene ja niipalju kui need on rakendatud inimeste teenistusse, vaid raamatu tarkus ulatub õige tugevasti ka väljaspoole meie maailma. Ta võib meile jutustada ka palju päikesest, kuust ja tähtedest, mida näeme öösel taevas ja millede poole tihtigi on pöördunud meie silmad nagu ilusate, kuid seletamatute mõistatuste poole.

Meie kõik, mu noored sõbrad, peame väga lugu tutvusest ja sõprusest inimesega, kes on targem meist. Sellase inimesega jutlemine on meile kasulik ja kallis, ja me oleme sellest ikka uhked. Kuid ükski inimene pole nii tark kui raamat ega ole kellegagi tutvus nii kasulik kui temaga. Aga raamatuga oleme tuttavad kõik ja igäiks võib saada suureks sõbraks selle maailma targimaga. Selleks on tarvis ainult ise ulatada temale käsi. Raamat ei lükka seda kunagi tagasi.

Seni peatusime ainel, mis käsitlei inimese kokkupuuteid raamatuga, ja sel, milleks raamat suudab olla üksikule inimesele. Kuid mitte asjata ei alanud me seda kõnet sõnadega „ja punane kukk aabitsa kaanel kuulutas meile uue päeva koitu“. Kui me vaatleme lähemalt, siis näeme, et kõike seda, mis on elanud läbi iga üksik inimene, on elanud läbi ka kogu rahvas. Ka meie rahval on olnud aeg, millal ta elas vaimses lapsepõlves, millal ta ei tunnud tarvidust pisikeste kirjatähtede tundmise järele ja millal ta vaimseid huve rahuldaski täiesti isade, emade, vanaemade ja külaonude jutustused ja lelotused, ühe sõnaga — rahvaluule ja muistsed pärimused. Need olid ajad, millal veel jätkati elu hallide aegade vaimus, osa saamata Euroopas tähtsast uuest kultuurist. Eesti rahvas ei olnud veel astunud inimkonna areneva moodsa ühiskultuuri radadele, ta jätkas oma elu selles laadis, millises ta oli elanud oma sündimisest saadik.

Kuid ajad ümberringi arenesid ja muutusid. Usuelus, mis oli tookordses elus keskse tähtsusega, hakkasid pääsma maksvusele uued usupuhastuslikud, protestantlikud tõed. See sünnitas Põhja-Euroopas suure liikumise, mis oli suunatud uutele usulistele tõedele eluõiguse võitmisele. Uus liikumine asus tugevasti kasutama uut kultuurirelva — trükikunsti, sest oli vaja igal võimalikul viisil levitada uusi mõtteid, millel oli tõmbejõudu igal pool, kuhu nad ulatusid. Siis sündis ka eesti rahvale see, mis on sündinud meile kõigile lapsepõlves — punane kukk aabitsa kaanel kuulutas uue päeva koitu.

Selle uue päeva koidupuna ilmumisest Eesti taevasse saab tänavu 4. septembril täis 400 aastat. Sellega pühitseme nüüd sündmust, millest on möödunud ümargune arv aastaid — 400. Esimene eestikeelne raamat, mis siis ilmus, ei kannud küll oma kaanel punast kukke ega olnud ka aabits, vaid see oli katekismuse tõlge eesti keele, siiski võime ütelda, et see on meie teades esimene raamat eesti keeles. Sellega ilmus raamat Eesti ellu, hakates nõudlema endale kohta eestlase elus ja olemises. Selle esimese raamatu ilmumine tähendas seda, et siitpeale on tehtud esimene algus Eesti arenemise suunamisele samadele teedele, millele juba oli asunud küll mitte kõik, kuid siiski juba suurem osa Euroopa rahvaid. See sündmus kuulutas loobumist senisest rahva alateadlikust eluvoolust ja märkis ära tarviduse eesti rahva oma vaimuvarasalve — kirjanduse

— järele. Siitpeale pidi algama vaimujõu loomine ja kogumine eesti rahva tulevaste eluvõitluste vastu. See sündmus tähistabki selle algust, mis viis meie rahva võidule ja tõi talle tagasi Paala väljadel kaotatud vabaduse. See oli nimelt uus oma jõu kogumise tee, mitte enam niisugune nagu jüriöö mässu eel, vaid see tee oli — muuta rahvas enne kultuuriliselt tugevaks, üleolevaks oma vastastest vaimselt, ja alles siis teostada oma unistused. See tee ja töö on kestnud kaua, kuid ta on viinud meid sihile.

Esimesest aabitsast, mis antakse sel suurel tarkuseväljal esimesi vagusid ajava lapse kätte, ei jää palju midagi järele. Suure töö juures see nagu sulab näppude vahele ära. Samuti ei ole meil ka enam palju andmeid esimesest eesti raamatust — juhuslikult on avastatud sellest ainult 11 lehekülje katked. Me ei tea midagi ka ta esialgsest mõjust ja ulatusest, kuid ka lugema õppijale esimene kättepuutuv raamat ei anna veel palju. Suure töö teevad need raamatud, mille kallale juba asutakse lugemisoskusega. See esimene eesti raamat ei toonud küll rahvale ka lugemisoskust, kuid ta oli, kui esimene katse, kahtlemata julgustuseks edaspidiste raamatute ilmutamisele. Ta on ikkagi esimene selles reas, mis on meil läbi 4 sajandi ilmunud kõigi olude kiuste ja järjekindlalt ja mis on loonud meile meie iseseisva Eesti vaimse kultuuri kõigist siin valitsenud muulaste ümberrahvustamispuüetest ja vastutöötamistest hoolimata. Kõrge kultuuriline tase, mille eesti rahvas oli saavutanud oma iseseisvaks saamise eelõhtuks, ei tulnud mitte vene koolist, mis püüdis meid venestada, ega ka saksa koolist, mis püüdis meid saksastada, ega ka eesti koolist, mida polnud nimetamisväärselt olemas, vaid see tuli neist raamatuid, mida andsid välja teadlikumad eesti kirja- ja rahvamehed. Need raamatud ilmusid halv paberil, viletsa välimusega, kuid vaim neis oli oma aja kohta elav ja tunded siirameelsed. See vaim leidis vastukaja eestlaste südames ning omakeelsed raamatud täitsid oma suure ülesande eestlaste kujundamisel iseteadvaks rahvaks.

Määratu aeg möödus esimese raamatu ilmumisest selle ajani, millal vaimuliku kirjanduse kõrval meil hakkas ilmuma ka õpetliku ja ilmliku sisuga kirjandust. Kuid ka vaimuliku kirjanduse ainuvalitsuse aeg pole olnud meie rahva kasvatamise mõttes teeneteta, sest kuigi need raamatud ei pajatanud meie oma rahva saatust ja elu käsitlevaid mõtteid, siiski tol usklikul ajajärgul, otsides raamatust usulist hingekinnitust, eestlane luges raamatust oma keelt ning oma raamat juba suutis rahuldada osagi ta vaimsetest tarvetest. Raamatusse raiutud eesti keel, olles eestlase silma ees, ometi pidi mõjuma eestlasele kui tõendus eesti keele üheväärilisusest teiste keeltega. See juba andis julgust unistada oma keelele veel suuremat kõla, kaunimaid ülesandeid, suuremat au. Ja juba üle 100 aasta tagasi uuema aja esimene eesti täisrahvuslane, luuletaja Kristjan Jaak Peterson, küsis ühes oma luuletuses:

Kas siis selle maa keel
Laulu tules ei või
Taevani üles tõustes
Igavikku endale otsida?

See oli julge küsimine tol pimedal ajal, kuid nendes neljas reas tundub ka trotslikku usku meie keele ja rahva tulevikku. Ja tänapäeval võime noorele, 21-ses eluaastas surnud luuletajale ta tundmata hauda hüüda järele:

„Sul oli õigus. Selle maa keel võis küll leida igavikku teiste keelte hulgas. Ja veel rohkemgi — tõusta maailma kauneimaks ja kõlavaimaks keeleks.“

Kuid kulus hulk aega enne kui selle noore luuletaja prohvetlikud ennustused läksid täide. Eesti kultuurrahvaks saamise ja seega ka eesti keelele igaviku võitmise ümber kees aastakümneid visa võitlus. Ainult üksikud haritlaste hulgast asusid viljelema eesti kirjanduspõldu ja harima eesti keelt, seega tegema suurimat kultuuritööd, suuremal enamusel aga ei jatkunud seda petersonlikku mehisust ja kiuslikku usku. Paljud, pääsedes koolide kaudu võõrkeelsete vaimuvarasalvede juure, kaotasid usu Eestisse. Kuid eesti-keelsed raamatud, käies maal käest kätte, tegid oma tööd edasi. Tekkisid rahva hulgas luuleharrastajad, kes omandasid oma hariduse eesti raamatuist, lugedes neid „vahel künnil, vahel metsas, veskikojas koti otsas“. Nii teame ühest möödunud sajandi luuletajast, et ta võttis raamatu künnile kaasa ja iga vao lõpus peatas hobuse, luges lehekülje ahnelt läbi ja käies järgmise vaoga ümber põllu mõtles loetu põhjalikult järele. Seega kurval pärastärkus-aegsel ajastul hoidus siiski alles meie kirjanduseharrastus, kuni tekkisid uued põlvned, kes juba andsid meie kirjandusele kiiretempolise ja jõulise arengu sellele tasemele, millisel viibime tänapäeval — eesti raamatu 400 aasta juubeli aastal.

Need oleksid lühidates joontes tõmmatud raamatu teened nii üksiku kui ka kogu rahva elus. Mitte asjata ei kuulutanud härra riigivanem meie riigi 18. kestusaasta raamatu-aastaks ja mitte asjata ei pühitse juubelit kogu rahvas. Mitte asjata pole kõigi maade koolides kirjanduse õpetamisel tähtsaim koht ja mitte asjata ei austa kõik rahvad oma vaimukangelasi. Sest kirjandus on inimese vaimse loomingu aladest tähtsaim, ta on mitmepalgelisim ja sügavaim, kuid ta on ka kunst kõigile, ta on igäühele arusaadav ja kõigile ühesugusena kättesaadav. Mitte kõik ei saa aru sümfooniaist, balletist ega moodsast maalikunstist, kuid hea jutustus, ilusad sõnad võluvad kõiki. Viimasel rõdul istuv kehvik ei näe teatrietendust nii hästi kui esimeses reas istuv rahamees, kuid raamatuist loevad kõik ühti ja samu mõtteid. Ka maale, kust ei pääseta vaatama kunstinäitusi, teatrite suurlavastusi ega kuulama kontserte, tuleb raamat kätte sama täiuslikkusega, millisega ta ilmub pealinlasegi kättesse. Ja pealeselle küpseb kirjanduses rahva vaimsus, kirjanduses näeme isendid, meie inimesi ja aega selgemini kui ise seda

suudame seletada kiiresti tõttava aja ja elu kirevusest. Seepärast on kirjandus suurim vahend meie enesetundmiseks ja ta mõju üldisele arenemisele on alati ja igal ajajärgul esmajärguline.

Vanad greeklased ehtisid oma luuletajaid loorberpärgadega ja neid peeti võrdseiks teiste suurimate rahvussangaritega. Ajaloouurijad on muistsest Egiptusest kaevanud välja kivid, mil leidub 3200 aasta eest kirjutatud luuletaja Pentaury pikk poem. See lugulaul on meeldinud vaarao Ramses Suurele nii, et ta on lasknud selle raiuda mitme suurema templi seintele kivisse, mille tõttu see on säilinud meie päevini. Selle töö raskust võib kujutella see, kes meie aja moodsate kiviraiumisvahenditega katsub raiuda kivisse kas või ühtki tähte. Kuid kunstiarmastajad vaaraod ja ka Ramses Suur ei kohkunud kunagi tagasi ülesande suuruse ees, kui oli vaja teha rahvale ja järeltulevatele põlvedele kättesaadavaks ilusaimat osa vaimsest loomingust. Ja nad ei ole eksinud oma otsustega. Sest kõik muu, millest oli siis rikas vaaraode riik, on läinud jäljetult kaduma koos riigi langemisega. Nende kuld ja hõbe on nende päevist meie päevini näinud vist sadasid ümbervalamisi, kuid püsima on jäänud selle rahva mälestuseks ainult see, mis nad on raiunud kivisse, mis nad on pannud kirja, mis nad on loonud vaimsel alal — nagu see poem, nagu püramiidid, templid, kivisse raiutud ajalugu ja nende filosoofide tarkused.

Vastavaid näiteid leiame enestegi ajaloost. Ristiusu siiatoomise ajast ega ka orduajast ei ole ükski suurnik ega võimumees meile jätnud järele midagi, mille eest võiksimme olla tänulikud. Küll aga on teinud meile suurima heateo vaene preester Hendrik, kes jättis meile järele oma tuntud „Läti Hindreku kroonika“, mis oma täielikkuselt on parimaid maailma sellesarnaste hulgas.

Eks räägi kirjanduse tähtsuse kõrgest äratundmisest ja õigest hindamisest ka meie riigivanema otsus raamatu-aasta väljakuulutamiseks? Meie elus on saanud vajaliseks suur selgitustöö raamatu asjas, on saanud vajaliseks tasandada teed raamatu ja lugeja vahel. Aja jooksul see tee on ummistunud, meie oma kirjanduse levik on vähenenud, mis on kutsunud välja ka algupärase kirjanduse hinna tõusu hulkadele kättesaamatu kõrguseni. Seda kohendustööd, mis siin tarvis teha, ei saa viia läbi ühe päevaga, vaid selleks oli vaja raamatu-aastat. Tungigu siis arusaamine raamatu tähtsusest kõigi südamesse ja igäiks aidaku kaasa raamatu-aasta ülesannete elluviimisele. Pühendame rohkem tähelepanu eesti vaimsele loomingule, teades, et vaim on olnud alati tugevam kui võim. Võõraste rahvaste surveaegadest kandis meid tervena parema olevikuni ainult meie vaim ja ainult vaimu alal on väikestel rahvastel võimalik saada üheväärseks suurte rahvastega. Sel alal meie saavutustel ei seisa ees piire. Vaimutugevuses nähkem ka eesti rahvale veel heledamat tulevikku, lootkem, et sel alal meie noor ja jõuline rahvas enese kord paneb maksma saavutades särava oreoli meie mõttele, meie hingele, meie ajaloolisile püüdeile ja meie kaunile keelele.

RAAMAT ESIVÕITLEJANA RAHVA KULTUURISTUMISE PROTSESSIS

Kui käesoleval raamatuaastal kõneleme auväärsest juubilarist — raamatust, siis tuleb meele piibli sõna, et alul oli sõna, ja sõna sai teoks. Ei sünni tõesti midagi muidu kui südametungid ja mõte ei saa sõnaks, et siis selle kaudu kujunduda teoks.

Raamat on südametungide ja mõtete kandjaks inimhulkadesse, raamatuis väljenduvad rahva parimate inimeste elamuste sügavused, mõtete vaimukused, südame äratundmised ja õigekspidamised, teadmiste varakambrid ja elukogemuste tähelepanekud ning aimused tulevasist päevist.

Raamat on tuhmumatu peegel, kust laiad rahvahulgad näevad vaimuka inimese elusügavusi ja aeglaselt ning möödapääsmatult annavad enestegi hinges maad neile sügavusile.

Raamat on vastuse andjaks neile, kes elus ringlevad ja elu mõistmiseks seavad alatiselt enesele küsimusi, aga ei saa kergesti vastuseid.

Raamat on karikas, kust joovad need, kelle hing elu e l e v u s t e s on köetud tuliseks ja otsib jahutust asjade selgusest. Aga raamat on ka ise elevuste tsentrumiks, kust ühiskond ammutab uusi tulesid uuteks tegudeks.

Eesti ilukirjanduse üldiseloostamiseks leiab laulik H. Visnapuu, et see on ikka olnud rahva parima tahte väljendus. „Vastavalt rahva väljendumisele eesti kirjanik ei mõtlegi peaaegu oma majanduslikule heaolule, vaid täidab seda missiooni, milleks ta on läkitatud. Oma südameteose lehekülgedel eesti kirjanik tahab avastada lugejale eesti tõelise inimese selle mitmepalgelisuses tema töös ja puhkuses ühis-, pere- ja inimkonnas.

Avastada eesti inimese tõupärane suurus ja asend rahvaste peres, lahata see sotsiaalne ning eetiline vaimne olustik, milles elab eesti inimene, aidata ennast tunnetada eestlasena, võidelda rahva saatusliku iseloomu-pärandusega, aidata väärata eneseusaldamatuse ning alaväärsustunnet vaimsete võitude taotelemisel, tõsta vaimset pinevust, juhtida kogu elu kvantiteedilt kvaliteedile, ning võidelda kõige välispidise ning lagastava vastu rahva elus — see on eesti kirjanduse missioon.

Eesti kirjanduslikud pärimused on terved, elulised ning õilsad. Need on: vabadsus (rahva ja isiku), humaansus, solidaarsus sotsiaalselt rõhutud klassiga ning võitlus sotsiaalselt nõrgema eest.

Isik, klass, rahvus, need on suurused. Millele neist suurustest langeb aja pearõhk, selle järele iseloomustatakse kirjanduslikku aja-järku. Kõrvalrõhulised voolud on siis sekundaarse tähtsusega.“

Ei ole mõeldav praeguses tsivilisatsioonis kultuurrahva ning kultuuri alatine süvenemine raamatuta. Inimesi haaraks nagu mahajäetus ja pimedus, kui kaoks trükisõna. Väikesed inimesed tuhandetes hulkades leiaksid kõik oma vaimse elu olevat otsekui nõutuses, kui nende vaimsemad kaaslased ei saaks läkitada sõna — raamatut, mis saab ühiskonna juures valguseks, jõuallikaks, tegude algatajaks.

Vaadakem tagasi minevikku, siis näeme, kuidas raamatut kui tõhusat relva on alati kasutatud seal, kus on tahetud külvata ideid, veendumusi, mõtteid, teadmisi.

Kui keskaja katoliku kiriku vaimupimeduse aeg oli läbi ja inimestes tulid aimused iseseisva mõtlemise järgi ka usu küsimusis, siis suur reformatsioon saavutas võidu tähtsal määral just tänu äsja leiutatud trükikunstile. Kui varem vaimulik sõna — pühakiri — oli vaid preestrite asjaks, siis tõlgiti see nüüd rahva keele ja saadeti raamatu kujul kõikjale inimesile kätte. Inimesed said osa vaimulikust sõnast, said anduda sellele mõtte ja südamega ning tegid järeldusi kiriku uuendamiseks. Muidugi oli ka uue kiriku huvides siis suurel määral ainuvalitsev kiriklikkus ja vaimulikkus, kui peaaegu ainuke õpetatud kiht ja tugev mõjuvõim hoolitses peamiselt vaid vaimuliku kirjanduse eest.

Kui me tänavu pühitseme eesti raamatu 400 a. juubelit, siis märgime siin, et meilgi esimesiks raamatuiks esimese kolme sajandi kestes olid peamiselt ainult kiriku huvides levitatud vaimulikud raamatud — katekismused, palveraamatud, lauluraamatud, piibel jne. Kirik, mis oli hoogu võtmas mõjuvõimuks, tundis väga hästi, et sõna vaid kiriku kantelist ei oma kaugeltki sellast jõudu kui raamat, mis läheb rahvasse ja seal oma mõju paneb käärima. Nii meie rahvas elaski kaua-kaua ilmalikele eesõigustatuile ja kiriku võõrahuvilisele vagatsemisele — kiriklikult meelestatud raamat aitas selleks palju kaasa. See kiriklikkus tungis edasi õpperaamatusse, avalikku arvamisse, mõtlemisse, külvates orjameelsust, kitsarinnalust ning silmakirjalist vagatsemist kristliku moraali väärtuste kõrval. Raamat kui veendumuste levitaja oli siis kutsutud ja seatud vaimuliku mõjuvõimu käes ja täitis oma ülesande — kõige väärtuslikumaks selles ülesandes oli see, et inimesed õppisid lugemise selgeks nendeks aegadeks, millal raamat hakkas rahvasse teed raiuma nende mõtete ja ülesannete jaoks, mis kehviku inimhulga paari sugupõlve kestes kasvatasid iseteadlikuks rahvaks.

Vaadakem tagasi ärkamisaega, millal meie rahvale vaimuvalguse koidikul hakati näitama kauges unistuses paistvat eesti kodu.

Kui siis O. V. Masing kirjutas õpetlikke raamatuid ja toimetas ajakirja, Jannsen ja Jakobson ajalehtedes õiendasid maailma asju ja esimesi sõnu kõnelesid rahvast, ühiskondlikust mõttest, majandusest ja tööst ning tuludest, kui laulikud löid laule ja koorid laulsid, siis näeme, kuidas trükisõna kui õpetaja võitis erilise väärtuse. Me võime neid vägagi arvustavalt hinnata tolle aja ilukirjandust kunstinõuete seisukohalt, aga me ei saa millalgi unustada, et iga aeg annab ajale vastavalt vajalist raamatut, ja ärkamisaeg oli ju see aeg, millal rahvas esmakordselt asus raamatut lugema: iga algus on nõrk, ning toit vaimule pidi ju olema tarvitajale seeditav.

Ärkamisaja vajalisimaks ülesandeks oli rahva õpetamine mitmele tulusale tegevusele. Rahvas oli vaene ja põllumehel polnud aimu mitmestki võimalusest, mis primitiivsustegi juures võib tööle-vaevale anda viljakamaid tagajärgi. Raamat siin sai sõbralikuks nõuandjaks, ja see nõuanne rändas suust suhu edasi ning tungis praktikasse. Teiseks ülesandeks oli muidugi see, et kurnavate olude kurnatud iseteadmatuid inimesi erutada iseteadvuse aimamisele. Seda tegid laulikud jõudu mööda — niipalju nagu neile enestele oli seda kujunenud vesistunud baltluse õhkkonnas. Rahvustundeks ja rahvana tundmiseks C. R. Jakobson viskas tuld „Kolme isamaa kõnega“: selle raamatu ajaloolised seletused polnud sügavteaduslikult läbi kaalutud, kuid selle romantilised tõuked raputasid paljudes inimestes äratundmist, et rahvahulkade eluõigus pole vähem väärtus eesõigustatud härraskihtide omast. Siin raamat sai peegliks neile tundeile, mis hõõgusid meie talupoja-rahva hinges tuha all, aga kuski avalikkuse ees ei leidnud kinnitust ega tuge. See raamat sai ühtlasi tõukajaks-eestvedajaks sinnapoole, et rahvas sai oma õigustes veendunuks. Oma maa oma jalgade all, peremees oma kodus — see oli iseteadvuse kasvamise tuum! Kreutzwaldi Kalevipoeg sai nagu testamendiks, kust kannatanud rahvas leidis kinnitust, et ta on ajaloorataste all ohtudes muljutud kuningarahvas. Raamat kõneleb, raamat kuulutab ja inimesed kujunevad selle järgi. Juhan Liiv oma „Varjus“ kujutab Kukulinna Villut lugemas lugusid ja igatsemas pilku heita kaugele maale üle selle metsa, millega piirdub pilk koduümbrusest. „Kui seda metsa ees ei oleks!“ õhkab Villu. Vaim on raamatust löönud lõkkele, vaim kisub kaugemale ja kisub kõrgemale! Seesama „kui seda metsa ees ei oleks“ on raamatu õhutamisel olnud suurimaks jõuks, mis meie rahva parimad pojad on viinud heledale vaimuelu ja teaduse teedele ning meid ergutanud haritud rahvaks.

*

Kunst on ühes avalduses väljendus neist kaunis- ja ülevaist tundeist, mis inimeses käärivad ja püüavad ettekujutusis vormida teissugust elu kui on tavaline reaalsus. Saanud kogukese haritlasi, näeme, kuidas meie kirjandus Noor-Eesti liikumises väljendas

tunge uusromantikasse ja sümbolismi. See oli tunnete peenutsemine, vormide kauniduse viimistelemine, igatsuste ja kujutluste kõrge õilislend, inimeste kaasatõmbamine kaunismeelele. Ärgu arvatagu, et säärane nähtus oli kuidagi kunstlikult tehtud ja väär, nagu tol ajal vanema põlve poolt nooreestlusele tehti etteheiteid. 1905. a. revolutsiooni puhastavad leegid andsid meie rahvale paremaid võimalusi vabaduse aadete arendamiseks. Sotsiaalse õigluse mõte hakkas ühiskonnas käärima, kodaniku kui inimese individuaalsed vabadused ja õigused löid südameis tuksuma. See kõik tõi „opositsiooni lusti verre“ (G. Suits), löi elevile fantaasia kõrged lennud, mis olid suunatud sümboolsete olematute mäeharjade poole.

Ilukirjanduses säärane leegitsev tung suurele tööle ja suurele ilule ei saanudki väljenduda muus kui uusromantika kaunislennus ja sümbolismi peentundeis, sest madalmaa argipäeva kohmakus ei saa lumistele mäeharjadele — ei tõsielus ega luulelennus. Ei olnud ka kujuteldav, et vormi nõudes areng ei oleks esitanud uusi paremaid vorme kui oli seni pakkunud kirjanduslik primitiivsus.

Kunstis kunst kunsti pärast, elus elu elu pärast, vabadused vabaduseks, sotsiaalsed nõuded sotsiaalseks õigluseks — nii see liikumine haaras, kasvatas ning vabastas meie kasvava haritlaskonna baltluse magedast vaimust. Meie silmade ette hargnes kultuurirahva mõiste ja meie tahtesse tuli selgus kultuuritöö suurest nõudlikkusest ja ka kohustusest, kui tahame oma rahva viia kultuurirahvaste perre.

Gustav Suits külvas elutuld, kui kõneles tormis murduvaist tammedest, aga meestest, kes on aateile kindlad. Midagi särises siis ja leegitses ilutulestikus, kui ta kuulutas lunastust vaimus, ja Tuglas helistas keelehäältel kaunimini kandlest. Noorus otsekui imes enesesse uut tõusu, kasvatusleeki ja puhastustuld tollest nooreestluse kaunismeelest. See ärkamisaeg meie kultuurielule ja rahvusmeele tõusule ning kontakti otsimisele maailma vaimueluga pole meie arenemisloos kindlasti vähema tähtsusega esimesest ärkamisajast.

Raamat kõige selle vaimukuse kandjana ise nagu puhastus, kultuuristus, sest esmakordselt näeme raamatut esinemas kunsti-pärasel heas välimuses. Raamat oli eeskujuks, mille poole püüdis meie rahva intelligentsistuv vaimuelu.

*

Kunst teises avalduses tungib tõsiellu ja juurdleb ning loob näilisi realistlikke kujutlusi sellest elust. Ta haarab elu objektiivseid nähtusi ja reastab neid tervikuks, kus üks nähtus tingib teise. Ta tungib reaalsete inimeste hingeellu ning leiab sealt südametöed, mis tingivad väliseid nähtusi. Siin raamat lahkab kindlal käel ja avastab kuristikke ja mägesid, mille sügavuse ja kauniduse kordumisel teostuvad inimeste elupäevade rabelemised. Raamat siin ei

taotele ideaalide püstitamist ega teoreetilist positivismi, aga ta jääb positiivseks sellega, et inimesed hakkavad mõtlema elu üle ja naiivsus muutub kaineks elutarkuseks. Ühtlasi realistlik kirjandus õpetab meid tundma ülekohut, mis sünnib vaeste kihtide arvel, ning annab hingele tahet eluparandamise püüuks.

Kuulsad Zola romaanid on jõhkrad usklassika ja uusromantika ilutsemise kõrval ja „Laokoni“ esteetika kauniduse otsijad kunstist on hämmastunud säärase realistliku kunsti ees. Aga sotsiaalpoliitikud, rahva eluõiguste eest võitlejad, tööotsijad kogu inimkonna õigluse mõtte instinktidega peavad tunnistama, et Zola lõi nagu haamriga vanade olukordade umbsõlmele ja tõi suuri liikumisi ning paremusi töötava rahva olukorda. Ei tohi unustada, et negatiivsuselgi on see suur positiivne omadus, et ta õpetab meid positiivsusi paremini nägema ja hindama.

Meie varajasemas kirjanduses tekitasid suurt elevust kord E. Petersoni „Paised“ ja „Ühe härja elulugu“. Need realistlikud jutustused õpetasid meid nägema oma elu korraldamatusi ja ülekohut ning tänu sellele arenes meis teadmine nende paisete kõrvaldamiseks. Raamat taoteleb siin õiglust ja see hoovab meisse.

Jõuliseks rahva kui terviku arendajaks on raamat, kui ta käsitleb suuri ajaloolis-ühiskondlikke nähtusi tõepärases käsitluses. Eks Ed. Vilde „Mahtra sõda“, „Anija mehed“, „Külmale maale“ jne. annud meie rahvale palju enesetunnet ja hoogu võitluseks vabaduse eest? Meie südameis kees mingi protesti hoog kogu selle korra vastu, mis väheseid inimesi hellitab suurte masside kannatuste arvel. Me saime uut jõudu ja uut usku võitluseks paremuste poole ja meie usk jäi vankumatuks, sest võitlused ja vastupidavus tõi id paremusi.

Königsbergi Immanuel Kant vist oli see, kes ütles, et maailmas on palju suuri ideid ja väljavaateid headele olukordadele, aga nad ei leia teostamist just sellepärast, et neid harilikult käsitlevad mitte-ideelised inimesed. Idealiseeritud elukäsitlus romantilises või pateetilises kirjanduses jääb nõrgemaks selle tõe tundmaõpetamiseks kui on idealiseeringuteta realistlik-naturalistlik kirjandus.

Raamat realistide igapäevase tõe otsinguis on ausaks sõbraks kõigile ja ütleb tõtt, kuigi see vahest on kibe. Aga eks me tea, et sellane sõber on meile ometigi väga kallis.

*

Raamat tungib erilise innuga inimeste psühholoogiasse. Mitte üksnes teaduslikke uurimusi sel alal ei anna ta edasi kõigile õppimiseks, vaid ta veel rohkem haarab sellele aimatavasse, alateadlikku oma intuiitivsete omadustega.

Inimhing elu suures keerises on ülim ja olulisim nähtus.

Kes ei suuda vaadelda selle tagamaid, see ei tunne üldse elu.

Kes ei tunne rahva psüühet, see ei tunne rahvast, kuigi ta võib olla sündinud selle rahva pojana.

Meis käärib armastus ja viha, lepitus ja ässitamine. Süda meil rinnus vangub kaksipidi, hinges elab ingel ja kurat ja süda võtab seisukoha selle järgi, kumb on parajasti tugevam. Inimene ei saa alati tegutseda oma mõistuslike kaalutluste järgi. Tundmuste ja kirgede risttormid veavad teed päris teisale. Kurjus on süü, aga küsitav on, kas süü juures on ka alati süüdlast. Inimese hinge tervik on koosnev suurtest vastoludest ja inimene ei saa sinna midagi parata. Inimene sellasena elab ühiskonnas ja kogu objektiivsuses, ja kõik see, mis sünnib tema hinge ja objektiivsuse kokkupuutumisel, on selle inimese tõeline käsitusväärne elu. Iga teooria kahvatub selle tõelise elu ees ning igasuguse institutsiooni reegel jookseb tühja, kuigi see reegel iseendast poleks halb.

Kirjandus tegelemas hingeelu probleemidega on kõigile suureks rikastuseks, sest see on elu sügavuste avanemine neile, kes sügavusi vajavad näha. Raamat siin avab meile huvitavaima vaatepildi selle rikkuse otsusest, mis jääks muidu meile varjatuks. Me aimame vaid iseendid, aga kirjandus näitab meile ka teisi.

Raamat, taotelles neid ülesandeid ja taotelles ühtlasi ajaloo ajavaimu psühholoogiat, kujuneb nähtuste seadusepärasuse alusel prohvetiks, selgeltnägijaks, ja kuulutab ette tuleviku kujunemist. Ta ei ole mitte enam ainult elu peegliks, vaid kuulutajaks, ettevalmistajaks tulevasile murranguile. Ta saab lipukandjaks selles suunas, kuhu inimene läheb oma isiklikes käärimises ja ühiskond oma ümberkujunemises. Suured hingelised vankumised, tõusud, mõõnad, tormid ja ilusad päevad on raamatule kõige selgemad. Ühiskonna suured vapustused, värvimuutused ja vaimsuse kujundamised on talle aimatavad.

Sellelt seisukohalt raamatut hinnates peame teda kallisvaks. Ta teeb meid rahulikuks, loogiliseks ning sallivaks. Me ei tunne vastolude vastu pimedat viha, vaid me tunneme paratamatust. See taltsutab egoismi ja arendab altruismi, mis on väga oluline ühiskonna terviku heaolule. Ebatark on see, kes pimesi oma elulaeva viib hingeelu tundmatute merede tundmatuisse tormidesse. Raamat tutvustab natukegi seda merd.

*

Kui võtame aksioomina omaks, et kõigi väikerahvaste, ka meie, eestlaste, ainukeseks kandejõuks suurrahvaste keskel on nende kultuuriline tüsedus, ja kui võtame omaks, et üldse elu mõtte kellelegi annab see, kuipalju ta suudab luua kultuuriväärtusi, siis mõistame, et r a a m a t on väärtus, mis vajab erilist tähelepanu.

Seda olemegi teinud armastusega, kui pühitseme nüüd raamatu 400 a. juubeliaastat.

Seda oleme teinud ka varem, sest meie noor arenemine on olnud hüppavalt kiire ja meie raamat on arvult juba üsna suur.

Kuidas osutaksime raamatule nüüd erilist tähelepanu?

Arvan, et kahel viisil.

Esiteks, kui oleme näinud, missugune jõud — kasvatav, edasi- viiv — on raamatul, siis loomulikult see jõud peaks olema suunatud nende aadete kasuks, mis oma elu ülesehitamisele peame vajalikeks. Seda muidugi võime vaid sel määral, kuipalju teooriad, ettevõtted on sobivad elava eluga kui ka raamatuga.

Kirjanduse juures ei ole muidugi mõeldav puht-radikaalses ulatuses säärane piiritlemine, sest elu ise dikteerib ja ka kustutab meie ideaale ja nõudmisi. Ja kirjandus kui peegel kajastab ju peamiselt elu. Kuid on ometigi kindel, et kui meie raamatu juures oleksime valvel ses mõttes, et ta teadlikult ei oleks suunatud meie elu paleuste vastu, siis oleksime oma ülesande ses mõttes täitnud. Ta ei tohiks olla kuritegevuse õhutajaks, nagu on palju vaguni-kirjandust. Ta ei tarvitseks armuelu käsitella selle madaljoonega, mis on omane näiteks anekdoodi-rõvedusele. Ta ei tohiks poliitilist sümpaatiat õhutada vaenlaste vastu jne.

Teisest küljest võiksime raamatut austada, kui me väärikalt püüaksime austada autoreid-loojaid, kes meile on annud parimad raamatud.

Hea raamat ei saa sündida muidu, kui autor-looja ei oleks inimene meie parimate hulgast. Kirjanikud, sageli teadmiste kaudu, sageli intuiitiivselt, on rahva vaimuse sügavaimaiks kandjajaks.

Tänu meie iseseisvusele oleme võinud sellelegi pöördä tähelepanu, et meie kirjanikud aineliselt saavad toetust seal, kus loomingu- le kulutatud jõud ja aeg end meie väikestes oludes ei tasu. Riik on korraldanud kultuurkapitali, on toetanud ka kirjastamist, on määranud autasusid ja otsib praegugi uusi võimalusi kirjanduse paremaks eduks.

Kui meie rahvasse süveneb äratundmine, et raamat on tõesti ta parim ja suurim sõber, siis rahvas hakkab ka suurema innuga teda igatsema ja teda muretsema. Nii raamat tõuseb sellele seisukohale, kus ta jõudsasti ja mõjukalt täidab oma kultuuri arendavat missiooni.

RAAMAT JA KEHVIK

Omada suur ja rikkalik eraraamatukogu, milles on esindatud kõik kodumaised, kuid vastava maitse ja teadmisega valitud tähteosed ka kogu maailma loendamatu raamatutoodangust — on võimalik ainult jõukale inimesele. Muidugi siis, kui sel inimesel ei puudu vaimsed huvid nii ilukirjanduse kui ka teaduste tippsaavutuste vastu. Paraku on meil aga sääraseid inimesi väga vähe. Ostuvõimet jatkuks nii mõnelgi mehel, kes muidu raha loobib siia ja sinna, tühjale-tähjale ja igasugustele tühistele lõbustustele. Neist mõtlemata raisatud summadest jatkuks juba õige lühikesegi aja kestes mingisuguse raamatukogu muretsemiseks. Tavaliselt aga säärane jõukas ei oma vaimseid huve, vaid — koguni veel rohkem — ta vaatab raamatule ülalt alla, ei mõista ega tahagi tunnustada selle väärtust.

Omada rikkalik eraraamatukogu on pidevate vaimsete huvidega kultuurinimese ideaalseim seisukord, sest oma raamatute kaudu ta on kogu aeg tihedas kontaktis kõige sellega, mis maailmas on sündinud ja sünnib uut ja tähelepandavat vaimu võistluste ja saavutuste väljakuil. Et meie kultuur ei ole veel kuigi küps, seda näitab juba kas või see, et meil veel üsna üldiselt peetakse suuremaid ja vähemaid isiklikke eraraamatukogusid mingiks luksuseks, ja on teadagi, et iga luksuse tagaajamine on kurjast, on teatud hebelus, kergemeelsus. Läheb veel aega, ennegu me säärasest võõriti võetud seisukohast vabaneme nagu mõnest muustki halvast eelarvamisest.

Muidugi, kui me kõneleme mõnest erakogujast, mõnest bibliofiilist, kel on eriline kirg ainult k o g u d a ja koguda teatud raamatuid, ilma et ta huvid kogutud raamatute vastu kaugemale ulatuksid, — siis võib küll vahest kõnelda mõnesugusest luksusest, mis paljudelgi kordadel ei ulatu kõrgemale kui näiteks vanade postmarkide, nugade, piipude või muu säärase korjamine. Tõsiste huvidega kultuurinimesele on aga isiklik eraraamatukogu vajalisim tarbeasi, milleta ta ei saa läbi. Ja seda mitmel väga kaaluval põhjusel.

Esiteks on tal oma valitud lemmikteosed alati käepärast, ta võib neid ükskõik millal riiulilt võtta, neid lugeda, ammutada neist oma vaimule karastust, uut elujõudu, rahuldada oma esteetilisi tarbeid ja leida neist ikka ja alati uut, enne tähele pandamatut. Hea

raamat on ta sõbrale, austajale ja imetelejale parimaks elujuhiks, parimaks nõuandjaks, toetajaks ning lohutajaks ka raskeimail hetkil. Rääkimata siis juba säärase elukutsega inimesest, kellele raamat on otsekoheseks tarbeasjaks nagu rätsepale õmblusmasin või kingsepale pigi ja traat.

Teine põhjus aga, mida meil seni veel õige vähesed oskavad näha ja hinnata, on see, et lugeja saab täieliselt nautida teatud teose väärtusi ainult siis, kui raamat on tema enda isiklik eraomandus. Omandamise moment annab nagu raamatule juure mingi annuse uut väärtust, mida laenatud raamatul ei ole iialgi. Sellest sõltub siis ka see, et omaostetud raamatut loetakse palju suurema õhinaga ja innuga kui võõrast. Pealeselle hoitakse oma raamatut alati hästi, ta on puhas, korralik. Tarbekorral lastakse see kõita oma maitse järgi, ning kõik sääraseid kõrvalistena paistvad põhjused ei ole lugemispsühholoogia seisukohalt sugugi vähe tähtsad. Raamat kellegi erakogust ja selle raamatu välimus on parim atestatsioon raamatukogu omanikule, selle kalduvustele, huvidele ja maitsele.

Muidugi on ka inimesi, ja neid on vist väga palju, kel on suured vaimsed huvid ja suur lugupidamine vaimutoodangu vastu, kuid kes ei hooli suuremat raamatu välimusest. Neile on ükskõik, millisele paberile see on trükitud, milline on köide ja milline on raamat ise, kas see on lagunenu, määritud, täis rasvalaike ja muud mustust. Loomulikult ei ole säärane inimene kuidagi kultuurinimesena hüljatav, kuid me peame ometi tunnistama, et tal puudub teatud närv, et ta omab teatud puuduse, mis ei ole talle sugugi plussiks, vaid on miinuseks. Esteetiliste tarvetega inimene on ikkagi kõrgemal kui see, kel see meel on arenenu vähem.

Nagu alul tähendatud, on meil äärmiselt vähe neid inimesi, kel on võimalusi ja kes on muretsenu endale korralikud eraraamatukogud. Palju, väga palju on meil aga neid vaimsete huvidega inimesi, kel on suur huvi oma eraraamatukogu soetamise vastu, kuid kel seks puuduvad võimalused. See on kogu meie rahvas oma suures enamuses, meie rahva kehvem kiht, see osa, kes peab teenima oma igapäevast leiba raskema või kergema tööga, ühe sõnaga — meie töötav inime ne, s. o. tööline nii vabrikust kui ka põllult, väikeametnik, käsitööline jne. Inimene, kes päevast päeva peab elama pihust suhu, kümme korda enne senti näpu vahel veeretama kui annab selle hädasunnil välja, ei jõua kuidagi endale osta raamatut, rääkimata veel mingist eraraamatukogust, pealegi kui suurel enamikul ei ole kohtagi, kuhu see raamat panna. Ma ei taha kuidagi uskuda, et kõigil neil inimesil, kes raamatut ei osta, täiesti puuduks huvi raamatu kui vaimuvara vastu. Loomulikult on nende seas ka küllalt inimesi, kes raamatut hinnata ei oska ja kirjandusele vaatavad kui mitte just nagu lorile, siis nagu vaid tühjale ajaviitele. Kuid sääraseid vaimupimedaid inimesi ei leidu üksnes kehvikute seas, vaid väga suur protsent on neid ka meie jõukate ja ka haritlaste seas, kus see on hoopis vähem an-

destatav kui kehvikkonas, kus, esiteks, puuduvad ainelised võimalused ja, teiseks, valitseb hariduse puudulikkus.

Huvitava näite võiksime tuua siin selle kohta, kuidas õieti on lugu raamatu tarvitamisega meie rahva keskel. Kui vaadelda Tallinna linna rahvaraamatukogude tarvitajate kogumikku, siis saame küll üsna iseloomustava pildi. Rõhuv enamus nende rahvaraamatukogude järjekindlaist kasutajaist on Tallinna tööliskonnast. Jõukamaid inimesi ja haritlasi on nende seas üsna vähe. Mis sellest järeldada? Ei midagi muud kui seda, et raamatuid loeb see rahvakiht, kes raamatut osta ei jõua, liiatigi, kus praegused raamatute turuhinnad on kruvitud lubamata kõrgele, ega loe see rahvakiht, kes raamatut osta jõuaks! Meie haritlane ja jõukam inimene raamatut ei osta ega loegi!

Nii kurioosumlikult kui see kõlabki, on see ometi kibe tõde. Aga nagu igal, nõnda ka sel nähtusel peavad olema oma põhjused. Neid põhjusi me võime osalt leidagi, kui hoolega otsime. Et meie haritlane ei loe, see võib sõltuda sellest, et ta on alles oma enamikus esimest põlve kultuurinimene. Ta on tulnud rasketest, vaestest oludest, on pidanud ränka, mõnikord ka otse üle jõu käivat võitlust hariduse saavutamiseks, ning nüüd, jõudnud oma eesmärgile, ta on kultuurist väsinud. Suurte sissetulekutega haritlasi meil pole palju, ja see ülejääk, mis vahest teenistus annab, tarvitatakse muude lõbustuste otsimiseks, tahetakse n. ü. „elada“ või end majanduslikult kindlustada, et järeltulijail ei oleks tarvet sipelda samasuguses raskes olukorras, missuguses on sipelnud isad. Selles mõttes on väga iseloomustav vaadelda, kuidas meie kooliõpetajad nii linnas kui ka maal esmajärjekorras püüavad hankida kas mõne talu või majakese linnaserva, ja paljud neist ei puutu raamatuga kokku rohkem kui oma kutsetöös.

Veel teisegi põhjuse võime leida oma haritlaskonna ükskõiksusele raamatu suhtes. See on see, et meil vene aja pärimusena lobbab veel laialt vaade hariduse kaudu haljale oksale jõudmisest. Lapsed koolitatakse „kergema elu“ jaoks, ja on mõnel säärane „kerge elu“ käes, siis elatakse ka „kergesti“.

Et meie jõukam inimene ei loe, see sõltub umbes samast põhjusest, mis haritlaskonnagi juures. Meie n. n. „jõukam inimene“ on samuti oma suures enamuses „esimest põlve rikas“ nagu haritlanegi on „esimest põlve kultuurinimene“, ühesugused tõusikud on nad aga mõlemad ja ühesugused tõusikud oleme kõik, ainult selle vahega, et ühed kultuurilisel, teised majanduslikul alal. Praeguse põlve ülesanne on tänamatu ja raske — kindlustada ja luua aluspõhja tulevasele tõelisele kultuurile, sest alles järgmine põlv võib hakata elama tõelist ja täiuslikku kultuurinimese elu. Seepärast ei olegi midagi eriti traagilist selles, et nii meie jõukas inimene kui ka haritlane ei loe või teeb seda vähesel määral. Kultuuri ei looda üle öö, vaid selleni jõutakse ikkagi alles mitme-setme sugupõlve kestes ja ränga eluvõitluse abil.

Nagu öeldud, meie nüüdispõlve haritlane ja jõukam inimene puhkab oma raskest trügimisest, kindlustab end majanduslikult või elab seda järele, mis tal raskes noorpõlves on jäänud elamata, otsides endale kukrukohaseid lõbustusi. Ja see, mis ta üsna hästi võiks anda välja raamatute ostmiseks, läheb mujale.

Kuid ka kehvem inimene, tööline linnas ja maal, käsitöoline, väikeametnik jne., eriti töötava rahva noorem kiht, vajab pärast oma üksluist ja rasket päevatööd lõbustusi. Loomulikult ei saada siin teha suuri kulutusi, vaid peab piirduma võimalikuga. Ning üks säärastest väga odavatest ja kättesaadavatest lõbustustest ongi raamat, selle lugemine. Raamat on rahvaraamatukogude kaudu kättesaadav igapähele ning erilisi kulusid ei nõua lugemislõbu kellelki. Ja loetakse, loetakse üsna palju, sest kui vaadelda meie raamatukogude andmeid, siis peab ütleva, et meie rahvas loeb tõesti, loeb väga palju ja hoolega. Mingist vaenust või leigusest kirjanduse vastu ei saa olla juttugi. Samuti ei või märgata kuidagi rahva leigust ka raamatu ostmise vastu. Rahvas kindlasti ostaks raamatuid, kui nende hinnad oleksid talle vähegi jõukohased. Seda võis märgata siis, kui mõned raamatukauplused läinud talvel korraldasid odavaid raamatunädalaid ja kõik need kauplused olid rahvast tungil täis, nii et need osteti tühjaks. Paistis, nagu oleks rahval raamatu järele otse nälg.

Kahtlemata esimene tung, mis inimest raamatu poole tõukab, on lõbuotsimistung. Lugemisega täidetakse siis mõnusalt harilikud igavad üksindustunnid, pealegi kui muud lõbustused ei ole kättesaadavad või kukrukohased. Pikapeale aga raamat vallutab oma lugeja ja paljast ajaviitelustist aetud lugeja hakkab varsti taipama loetava vaimseid väärtusi. Ja siis on jõutud juba momendini, kus raamat on saanud inimesele vaimseks tarbeasjaks, sõbraks, mis teda lõbustab, harib ja juhib ühtlasi. Ühendada lõbusat kasulikuga — see on raamatu ülim hüve. Esiialgu on see peaaegu samuti nagu lastel arstirohtudega — magusa mahlaga suupärastalt neeldakse alla vastikuimgi arstim.

Kuid mitte üksnes lõbuiha ja vaimsete tarvete rahuldajana ei tule vaadelda raamatut, vaid ta on ka ülitähtis kasvatuslik ja majanduslik tegur inimese elus. Raamat harib ja peenendab inimese meeli, kasvatab ta vaimu ja tahtejõudu, raamatust lugeja näeb häid ja tulusaid eeskujusid, ammutab endale tarkusi ja kogemusi, mis sinna hoolikasti on talle pandud, raamatu kaudu inimene saab tugevamaks, teovõimsamaks ja elutargemaks indiviidiks, ja loomulik siis ka, et säärane inimene ennast palju kergemini elus suudab maksma panna ja end ka tulunduslikult kindlustada. Kui me loeme oma rahva suurmeeste elulugusid, vaatleme praegustegi tähtsamate tegelaste elulugusid, siis näeme, et suurem hulk neist on tulnud üsna vaestest oludest ning jõudnud oma juhtivale kohtadele ainult hariduse, s. o. raamatu, kaudu. Vaadeldgem meie haritlaskonda. Ilma raamatuta suurem osa neist oleks olnud vahest

praegugi lihttöölised, käsitöölised, talusulased või muud sarnast. Ainult raamatu kaudu on nad jõudnud „haljale oksale“ ja „kerge-
male elule“. Kui palju on tulnud kehvikute kihist vaimusuurusi,
tähtsaid riigitegelasi, teadusmehi jne.! Ja seda ikkagi ainult raa-
matu abil, mis neid on juhtinud, karastanud, õpetanud ja neile ja-
ganud kogemusi.

Loomulik, et säärane tähtis tegur suudab olla ainult hea ja
kõige parem raamat. Halb raamat on halb juba üksnes seepärast,
et ta ei sisalda endas neid suuri hüvesid, millest oli juttu eelpool.
Seepärast, kes tahab end teha kõlvuliseks raskes eluvõitluses, see
lugegu ainult head raamatut. Ja kui tahetakse, et rahvas oleks
elujõuline ja tugev, juhitage rahvaraamatukogudesse ainult häid
ja kõige paremaid raamatuid.

RAAMAT MAAL

Eestikeelse raamatu 400 aasta juubel, mille mälestuseks pühendub kogu käesolev iseseisvusaasta, on kujunenud Eesti vaimse kultuuri kõige laiaulatuslikumaks paraadiks. Kõik jõud, kellel oma rahva vaimne elu on huvi- ja südamelähedane, on liitunud ühisteks pingutusteks, et Eesti raamatu auväärse juubeli puhul anda kõige laiematele hulkadele valgustav ülevaade Eesti raamatu neljasaja-aastasest teest ja asetada tähiseid kaugele tulevikku.

Raamatuaasta kestes jutustab nii kirja- kui ka kõnesõna kõikjal ja kõigile sellest, kuidas aeg Eesti raamatut Eesti vaimse mõtte tormilaternana on kannud aastast aastasse ja ajajärgust ajajärku, kuidas Eesti raamat kauge mineviku peeruvalguses on õpetanud eestlasi aru saama trükitud sõna hääletust kõnest, et hiljem saada otsustavaks relvaks rahvuslikul võitlusriindel.

Samuti kõne ja kiri kuulutab nüüd kogu rahvale kutset — ligemale praegusele, elavast elust võrsuvalle ja elavasse ellu juurdu- nud raamatule! Raamat rahvale kättesaadavamaks ja rahva süda rohkem lahti raamatusse kätkitud vaimuvaradele!

Raamatuaasta agarad korraldajad kindlasti on teinud ja teevad kõik, mis võimalik, et raamatuaasta õilsad juhtmõtted ulatuksid ka maarahva hulka, kanduksid kõige kaugematessegi metsatalude tubadesse. On ju Eesti raamatu juubel kogu rahvale kuuluv kultuuripüha, mis väärikselt võib täita oma suure otstarbe ainult siis, kui selle elab kaasa ka maal asuv rahva enamik ja kandvam osa. Raamatuaasta õnnestumine või ebaõnnestumine oleneb suurel määral sellest, kuidas maal raamatuaasta juhtmõtted leiavad vastukõla.

Praegu pühitsetava raamatuaasta kesksamad juhtmõtted on kaugeleulatavad ja paljunõudlikud. Pidustuste põhjus — esimese eestikeelse trükiteose ilmumine — kuulub küll kaugesse minevikku, aga pidustuste laialdane kava ei lepi ainult mineviku mälestamisega, vaid raamatuaasta kandvamad ja kesksamad mõtted on juhitud ka tulevikku.

Kui Eesti raamatu juubeli pidulipu all tahetakse „süvendada ja arendada arusaamist Eesti raamatust kui olulisest tegurist rahva ja riigi elus, kui vabaharidustöö mõjuvaimast relvast ja vaimsuse alusmüürist“, siis on see selgelt tulevikutähiste aresetus, mis tõesti

võib tõhusalt kaasa aidata „uue ajajärgu rajamisele meie vaimses elus“.

Kas ja millisel määral raamatuaasta juhtmõtted leiavad kõlapinda maal elavate haritlaste, ärksamate põllumeeste, põllu- ja käsitööliste hulgas, sellele küsimusele võiakse vaevalt leida lõplik vastus juba nüüd, raamatuaasta kestes. See jääb selguma hiljem, kui pidustused on möödunud ja Eesti kirjandus mõningate aastatega jõudnud juba oma viiendasse sajandisse. Küll aga võime ja peamegi nimelt nüüd püüdma leida vastust sellele küsimusele, kas maale on vaja raamatuaasta juhtmõtteid, kas need on väärt jääma pidevamaiks elujuhiseiks kui muud, liigagi sagedased, pidukõnede hüüdlauseid, ja kas maa tarvitseb lähedasemat sidet niisuguste raamatutega, mis ei õpeta põlluharimise ja karjakasvatuse tegelikke tarkusi, vaid pakuvad kirjaniku sõnakunsti saavutusi — loova vaimu mõtestatud elukujutusi ja elunägemisi.

Kui meie vaidlematu õigusega tahame kuuluda kultuuriliselt täisealiste rahvaste hulka, siis peame kindlasti otsima senisest pidevamat sidet oma vaimse elu avaldustega, eeskätt kunstide loomingu. Peame harjuma tööga, et elu vaimsete huvideta on poolik, tühi ja vääritud.

Tähtis Austria mõtleja ja ajaloolane Egon Friedell oma suurteose „Uue aja kultuuri ajalugu“ vaimukas sissejuhatuses asetab üksikud kultuurialad väärtusastmetele. Ta väidab, et kõige madalam inimliku elu avaldusist on majanduslik elu, mille all tuleb mõista kõike, mis tehakse materjaalsete tarviduste rahulduseks. See on küll tarvilik ja paratamatugi eluala, kuid siiski ainult kultuuri tooraine. Astme võrra kõrgemal kui majandus on riiklik ja ühiskondlik elu, siis tehnika ja teadused, kuna kõige kõrgemale asetuvad loovad kunstialad, filosoofia ja usk. Eritelles üksikute kultuurialade ülesandeid elus võrdleb Friedell neid inimese organismiga. Riiklik elukorraldus selles võrdluskujus on luukere, kogu keha kandetugi; majanduslik elu kujutab veresoonestikku, ühiskondlik elu täitvat liha, sageli ka üleliigset rasva, kunstid meelteorgaane, mõtteteadus ja mõtestatud kirjandus ajusid ja usk hinge.

Sellest teravmeelselt ehitatud võrdluskujust, mille paikapidavusele on raske vastu vaielda, selgub seegi, et inimesed, kellede huvid piirduvad ainult ühiskondliku ja majandusliku eluga, on otsekui teadmatutes sellest, et nad on rohkem kui luud, liha ja veri. Ja kui praegusel ajal mitmel maal rahvad on liikunud ja liiguvad selleks, et riikliku elu korraldust ülendada kõige kõrgemaks ja kõige kesksamaks, siis eelpoolnimetatud võrdluse valgustusel see tähendab katset muuta luukere hingeks või — hinge luukereks. . .

Kui Eesti raamatu juubeliaasta keskseks sihiks on märgitud uue virgema ajajärgu alustus Eesti vaimses elus, siis vaevalt see võib teostuda teisiti kui sel teel, et side Eesti rahva ja Eesti vaimse loomingu vahel peab muutuma tihedamaks, lähedamaks ja elulisemaks. Me peame püüdma jõuda ligemale tööle, et kündmine, külva-

mine ja lõikus ei ole kõik, mis elu inimesele võib anda, vaid et on veel kõrgemaidki huvisid ja väärtusi, millede otsimised ja leiud võrratult võivad rikastada meie elu, jagada suurt selgust, anda tuge ja tasakaalu kõiges.

Vaimne looming, olgu värvis, kujus, helis või sõnas, on iga rahvuse hinge, südametunnistuse ja sügavama mõtte avaldus. Ja inimene, kes on sõge ja kurt kogu inimkonna ja oma rahva vaimsuse avaldustele, elab madalamat ja poolikut elu. Ta ajud magavad ja kõht mõtleb. Ta süda liigutab vaid verd ja tundemaailma rikastavad elamused peavad temast minema mööda.

Uus, virgem ajajärk Eesti vaimses elus, mida praegu pühitsetav raamatuaasta oma lõppsihina taoteleb, võib teostuda ainult siis, kui see vaimustub seevõrd, et Eesti meelteorgaanid, ajud ja hing saavad meie rahvuslikus elus vähemalt sama tähtsuse, mis on luukerel, lihale ja veresoonestikul.

Asudes ligemalt vaatlema võimalusi, kuidas maal elava rahva side vaimse loominguuga võiks muutuda tihedamaks ja lähedasemaks, ei tohi unustada maarahva eluolusid, vaid peame oma soovid ja sihid asetama nii, et nende teostuse teel ei oleks võitmatuid raskusi. Peame arvestama maarahva kaugusega suuremaist kultuurikeskustest, peame teadma meie väikepõllumehe ainelistel võimalustel piiratud ja seda, mil määral paljunõudlik töö maal jätab aega vaimsete huvide rahulduseks.

Kõigi kunstialade loomingu-varad on liig laialdased, et kohustustega koormatud argiinimene võiks unistadagi kõige kuulmisest, nägemisest, nautimisest ja südamesse talletamisest. Ühe või teise ala harrastuse valikut ei saa juhtida ainult maitse kalduvus, vaid tihti on selles määrav ka olude paratamatu sund. Näiteks muusikaharrastus on sügaval maa kaugustes oludest kindlasti piiratud — kõige puhtamat helivara pakub seal vaid lindudekooeri sillerdus kevadsuve ilusail hommikuil, sest tavaline külamuusika on harva mingil kunstilisel tasemel ja tõelised helikunsti varad võivad ulatuda kaugesse metsatallu ainult hingetu masinamängu kaudu. Samuti nagu ooperile ja kontsertidele, ei ole maainimesel hõlpus sattuda ka muuseumidesse ja kunstinäitustele — värvide ilu janunev silm peab leppima originaalide originaali nautimisega, elava looduse vaatlusega. Kes vähegi tunneb maarahva enamiku praegusi majanduslikke võimalusi, see ei saa nõuda ja õhutada, et armas maarahvas ostku oma madala kambri kaunistuseks maale ja kujusid, sest kui heatahtlik pererahvas hakkaks niisuguse kultuuri süvendamise võimalusega tutvuma ligemalt, selguks varsti, et üks maalitud mullikas maksab mitu lihast lehma.

Palju parem ei ole lugu ka lavakunsti ulatumisega kaugesse külla. Asjaarmastajate ringid maaseltside juures võivad küll kõige agarusega pakkuda oma parimat, kuid nende teostused paratamatult jäävad tõelisest lavakunstist siiski nii kaugemale, et ei võimalda võrreldagi. Peod seltsimajades ja haljal murul jäävad eeskätt

ikkagi ainult kohtamis- ja lõbutsemisvõimalusteks, rohkem ajaviitlikuks meelelahutuseks kui tõeliseks vaimutoiduks.

Maa mitmeti piiratud olud ei puista küllussarvest kaunite kunstide küpset ning täisväärtuslikku vilja, sest enamik kunstivara-dest on juba oma laadilt sellased, et nende nautimisvõimaluste eeltingimuseks on rahvarikas keskus — suurem linn. Sedalaadi kunstialade maitsemisrõõmu maal peab asendama aktiivne harrastus. Ooperi- ja kontsertsaalid sügaval maal on kättesaamatud, kuid see ei takista rõõmsaloomulisi maanoori, kel on selleks huvi ja andi, harrastamast mängu ja laulu kodus ja kooskäimistel. Muuseumid ja kunstinäitused on kaugel, aga lillepeenrad aias ja käsitöö põlvil pakub alati võimalust oma ilutunde kohaselt liita värve — maalida ja kujundada.

Jääb järele aga üks aare, mis kunstide avarast vallast ulatub täiesti puhtal kujul ükskõik kui kaugele linnadest, alevitest ja raudteejaamadest, ükskõik kui sügavale soode ja põlismetsade taha.

See on raamat — ilukirjanduslik väärtteos.

Välispidiselt ta on võrratult väiksem kui teatrimaja, muuseumihoone või kontsertsaal, kuid seesmiselt kindlasti mitte kitsam.

Hea raamat on maailm, mis mahub taskusse.

Selle looja, üks rahva südametunnistuse hääli, on kätkinud sinna parima, mis tal on olnud anda. Ta on pannud sinna oma töö ja õiguse kõige hoolsamate otsimiste leiud ja nende valgustusel liitnud oma elunägemised kunstiliseks tervikuks, selgeks ja valgustavaks elukujutuseks.

Raamatu avarad maailmad on alati ja kõikjal kõigile lahti. Raamatu võime me võtta kaasa ükskõik kui kaugele. Kaugus linnadest vähimalgi määral ei raskenda selle nautimise võimalusi, vaid maa rahu veel soodustabki sõbrustamist sõnakunstiga.

Raamat on alati meiega, alati kättesaadaval ja seltsivalmis.

Selle kaanele ei ole kunagi trükitud sellaseid aja ja koha määrusi kui kontsertide või teatrietenduste kavadele, ei kunagi — algus kell kaheksa, ettekannete ajal saaliuksed suletud. On ainult meie endi võimaluste ja meie endi meeololu määrata, kunas täidame lambi ja avame raamatu või kunas me heidame sellega suvisel murul päikese valgusse.

Kõiki meeldivaid raamatuid me ei suuda saada päriks, vaid paljudega nendest peame tutvuma ajutistel kohtamistel — raamatukogude kaudu. Maalgi on olemas selleks võimalused, kuna meie avalike raamatukogude võrk on võrdlemisi hästi välja arendatud. Aga kuna raamat on ainus kunstivili, mis puhtal, täisväärtuslikul kujul ulatub maale, siis peab meie kultuuritahe alati olema valvel selleks, et maaraamatukogud aasta-aastalt rikastuksid, et sealt kaoksid tühised ajaviite- ja põnevusköited, mis lugejat ei arenda ega rikasta, vaid pigemini lagastavad ta maitset, ja et kõik meie parimad teosed oleksid seal kättesaadaval.

Raamatuaasta pühitsemine maal ärgu seepärast piirdugu ainult aktuste ja kõneõhtute korraldamisega, vaid kõik kohalikud jõud, kel on huvi ja tahet oma koduvalla kultuuriliseks edasiviimiseks, pingutagu end eriti Eesti raamatu auväärusel juubeliaastal nimelt selleks, et hankida ainelisi võimalusi kohalike raamatukogude suurejooneliseks rikastamiseks. Valmistatagu kohtadel kaugemalegi ulatuvaid kavasid, kuidas mitmekordistada kohalike raamatukogude väärtteoste arvu, et maa elanikkond ei tarvitseks olla vaeslapse osas rahva üldiste kultuurivarade maitsemisel.

Peame teadma, et ajaleht praegusel ajal ei toida enam vaimu, vaid toob ainult teateid maailmas sündinud asjust, ja Eesti vaimne nägu võib meile avalduda ainult raamatuis. Varem al ajal oli ajaleht kultuurtegur, nüüd on hea kui ta ei lagasta hinge ega paku vaimutoidu aseainet.

Kui maa nooremad jõud algatavad ja teostavad kohalike raamatukogude rikastamist, siis ärgu see leidku vanemate poolt vastuseismist, vaid kõige heatahtlikumat toetust. Teatagu, et üks meie maaelu praegusaja kesksematest ja üldisematest vastoludest — noorte võõrdumine ja eemalejäämine isatalust — oleneb paljudel ja nimelt kõige kahjatsusväärsematel juhtudel nimelt sellest, et meie maaelu sageli jätab lausa nälga ärksamate noorte vaimsed huvid.

Rikkalikult kõiki nõudeid rahuldav raamatukogu on praegustes oludes ainus mõeldav vaimse valguse ja jõujaam ja selle teostus saagu ühiseks raamatuaasta lipukirjaks kõigis Eesti valdades.

Kuid tõelisele raamatusõbrale ei jätku alati ainult laenudest. Meie parimad teosed peavad saama kõigis kodudes, ka maal, päriks ja omaks. Süvendagu raamatuaasta rahva ja kirjanduse sidet seevõrra, et meil ei oleks ainustki elujõulist kodu, kus ei leidu ühtki ilukirjanduslikku väärtteost. Juurdugu arusaamine, et raamat on igale kodule kõige kaunimaks ja kõige rikastavamaks ehteks. Peetagu seda meeles ka siis, kui sugulastele või sõpradele mingi perekondliku tähispäeva puhul kavatsetakse kingitust — kindlasti ei leidu kaunistat ja kohasemat mälestusandi kui väärtuslik raamat vastava pühendusega.

Aga raamatuturgki ei ole mingi pühapaik ega kaubamajaks tegemata tempel. Ka siin pakutakse hea ja õilsa kõrval palju võltsi ja väära. Seepärast — kui koduse raamatukogu asutaja või kingituse kavateja ei usalda oma teadmist ja tundmist, siis kuuldagu vastavate soovitusnimekirjade nõu. Pealeselle langeb igal aastal juhtiv ja usaldatav valik kolmele aasta parimale teosele riigivanema auhindade näol. Oleks määratu tähtsusega samm meie kultuurilises arengus, kui raamatuaasta suudaks luua traditsiooni, et igal aastal riigivanema auhinnaga kroonitud teosed leiaksid tee igasse Eesti kodusse.

Eesti kirjandus oma paremais saavutis on olnud alati eriti lähedal nimelt maa elule. Toogu raamatuaasta maa kirjandusele niisama lähedale!

RAAMAT JA RAAMATUKOGU

Kirjasõna on tähtsaim ja võimsaim kultuurivahend ja tegur, sest ta on ühtlasi kultuuriloomingu kandja, edendaja, süvendaja, levitaja ja säilitaja. Elav kõne hajub kiiresti nagu udu ja temast jääb kuulajaisse vaid mälestus, igasse isesugune. Kandudes suust suhu kaotab ta peagi oma esialgse sisu ja vormi, samuti ka selguse. Muutumatuks ja minetamatuks jääb aga kirjutatud ja trükitud sõna. Väliselt tardunud ja surnud, sisemiselt aga ometi elavam ja jõulisem kui ükski hingeline elav organism. Kõik, mis on pandud paberisse ja raiutud raamatusse, on pärandatud kõigile aegadele, on igavikuühuline. Aastatuhandete ja aastasadade tormid ja hävingud lähevad kirjasõnast üle, kuid ta kõneleb meile, kui kuulda tahame, ikka värskest ja vahenditult, nagu oleks ta äsja sündinud. Eks kaja tänapäev „Tuhat ja ühe öö“ lood, Taaveti laulud vanas testamendis ja Sophoklese ning Aristotelese kaunid ja sügavad mõtted niisama värskest ja jõuliselt kui aastatuhanded tagasi? Nii on kirjasõna kiskunud maha kitsad raamid, millesse on aheldatud inimese maine olemus. Ta on võitnud aja ja ruumi takistuse. Kirjasõna on surematu inimvaimu loomingu edasikandja ja põlvest põlve pärandaja. Ta maalib meie silmade ette ammukustunud aegade elu ja inimesi, nende rõõme ja muresid, taotlusi ja unistusi. Aastatuhandeid teeb ta meie õpetajaiks ja juhatajaiks. Inimpõlved kaovad põrmu, kuid nende ideed ja mõtted, elamused ja tunded talletatakse igavesti kirjasõna kaudu. Kirjasõna kaudu muutuvad inimesed ja inimteod surematuks. Kirjasõna on inimeste surematuse nõiarohi. Ta on igaviku võti.

Kirjasõna kehastaja on raamat. Seega on raamat maailma vägevaim valitseja.

Üksik indiviid võib oll tugev ja teguvõimas, mõjuv ja loov, kuid mõjuvam ja loovam on ta seoses teistega. Organiseeritud inimeste kogu on alati tugevam ja teguvõimsam kui üksik indiviid. Seepärast ongi inimesed ühinenud ühiskondliku elu arenedes mitmesugusteks kogudeks, nagu perekond, rahvuskond, riikkond jne.

Samasugune lugu nagu on inimesega on ka ta vaimu kehastaja ja vahendajaga — raamatuga. Raamat võib teha üksi suuri tegusid, sünnitada võimsaid liikumisi, kuid ta võib teha seda veel rohkem seoses teiste omasugustega. Palju raamatuid koos kujundavad

enestest võimsama ja vägevama kultuuriteguri kui on seda üksik raamat.

Raamatute kogu, mis koostatakse kava- ja plaanikindlalt ja mis moodustab organiseeritud terviku, nimetatakse raamatukoguks. Raamatukogu on seega raamatute perekond, kogukond ja, kui nii võib ütelda, isegi rahvuskond. Raamatukogu on raamatu kodu. Raamatukogul kui sellasel on kolmesugune mõte, ülesanne ja tähtsus. Ta on esiteks raamatute kogumiskoht, on koht, kuhu muretsetakse järjekindlalt raamatuid ja seatakse nad korda kindla kava ja süsteemi järgi; seetõttu võimaldub neist ülevaate saamine ja nende kasutamine ning tarvitamine. Ilma koguta oleksid raamatud pillatud laiali ja raskesti kättesaadavad, oleksid nagu mahajäetud ja hüljatud esemed, mille vastu ei tunta palju huvi, ja mis seetõttu kaotaksid ka oma tähtsuse ja mõju. Kuid raamatukogus kujundavad raamatud määratu kultuurilise jõuüksuse. „Raamatukogud on kõigi inimvaimu rikkuste ja aarete varakambrid“, tähendab kõigi aegade suurim raamatute koguja Leibnitz.

Teiseks on raamatukogu raamatu säilitamis- ja hoiukoht. Raamatuid trükitakse sadu ja tuhandeid, ning isegi kümneid tuhandeid eksemplare, kuid sellest hoolimata kaovad ja hävivad nad kiiresti. See tekib asjaolust, et raamatuid ei koguta ega hoita nagu kord ja kohus. Nad jäetakse saatuse hooleks ja lastakse sattuda ükskõik kuhu. Raamatukogud on aga kohad, kus raamatud leiavad endile varjupaiga ja kaitsekodu. Seal hoitakse neid kadumise ja hävimise eest. Raamatukogud on seega raamatu kaitseasutused ja varjupaigad. Ainult raamatukogude kaudu on säilitatud tänapäevani palju kaugema mineviku raamatuid. Muidu oleksid nad jäljeta kadunud, nagu on sündinudki paljude raamatutega, mida ei ole saadud hankida raamatukogudesse. Kadumine on sündinud seetõttu, et endisil ajal oli olemas vähe raamatukogusid, kuhu oleks kogutud süstemaatiliselt raamatuid.

Kolmandaks raamatukogu ülesandeks on võimaldada raamatul olla igakülgsest kasulik hariduse, teaduse ja üldse kultuuri edendamises ja viljastamises. Raamatul, kui niisugusel omaette, ei ole ju peaaegu väärtust ja tähtsust, kui teda ei loeta ega tarvitata. Lugesemata ja tarvitamata raamat on nagu surnud olend, mil pole täita mingeid funktsioone. Elavaks ja arendavaks teguriks saab ta ainult elava lugeja ja tarvitaja käes. Seisev ja vajamatu teos on kui varjusurmas olev organism. Alles lugeja äratab ta üles surmast, vabastab ta vaimu kaante vahelt ja lehekülgedelt ning paneb ta liikuma ja elama.

Nii on raamatukogu sellane organisatsioon, mis annab alles raamatule ta täie väärtuse, kaitseb ja hoiab teda kadumise eest ning võimaldab tal olla põlvest põlve aja ja elu hääleks, elava ja loova vaimu kandjaks eile, täna ja homme, igavesti areneva ja saava inimgeeniuse kehastuseks.

Raamatukogu iga on peaaegu niisama pikkl kui kirjasõna ja

raamatu omagi. Tema sünd ulatab tagasi kaugesse halli aega. Raamatukogu ajalugu tuleb alata vanast Egiptusest, kus olid raamatute hoiupaigad vaaraodel juba XIV sajandil e. K. Samuti on leitud hiljem jälgi kirjasõna hoiupaigust ka Assüüria pealinnas Niinevis VII sajandil e. K. Vana Greeka esimestest raamatute hoiupaikadest kõnelevad andmed VI sajandil e. K. Esimesteks teadlikeks raamatute kogujaiks ja raamatukogude loojaiks tuleb pidada aga kuulsaid Greeka mõttetarku Platot ja Aristotelest. Viimase õhutusel on loodud ka kuulus Aleksandria raamatukogu Egiptuses. Vanas Roomas sündisid esimesed raamatukogud p. K.

Keskajal jäi raamatukogude areng ühes üldise kultuurilangusega kitsastesse raamidesse. Neid kujundati munkade eestvõttel vaid kloostreisse, kus säilitati ka antiikse kultuuri pärimusi ja saavutusi.

Põhjaliku pöörde tõi raamatuasjandusse ja raamatukogude arengusse renessansiaeg ühenduses trükikunsti leiutamiselega. Siis sündis täielik revolutsioon. See aeg on õieti tõelise raamatu ja tõeliste raamatukogude sünniaeg tänapäeva mõttes. Enne seda oli raamat ikka surutud käsikirja kitsastesse raamidesse, oli üksikute luksuse; nüüd arenesid temale aga hoopis vabamad ja avaramad arenemise võimalused, samuti ka raamatukogudele. Raamat ja raamatukogud demokratiseerusid ja said laiemate rahvahulkade kultuuriliseks pärismanduseks.

Renessansiajast peale tähistab raamatukogunduse areng järkjärgulist tõusu nii kvaliteedilt, kvantiteedilt kui eralaadiltki. Eriti suure ulatuse võtab raamatukogunduse areng 19. sajandil. Tänapäeval, võib ütelda, on raamatukogundus haaranud kogu maailma ja trükisõna on saanud raamatukogu kaudu kogu haritud inimkonna valitsejaks. Raamatukogudele on tänapäeval määratud tihti uhked paleed ja lossid kui vanasti kuningaile ja keisreile. Kuid mitte üksi neisse uhkeisse hooneisse, vaid ka kõige viletsamasse hurtsikuisse on raamat tänapäeval leidnud teed. Raamatuid ja raamatukogusid leidub igas külas ja külakeses.

Eesti raamatukogunduse arengutee ei ole meie rahva eriliste sotsiaalsete ja poliitiliste olude tõttu kuigi pikk. Tema sünd ulatub vaid läinud sajandi esimesse poole. Sealgi hingitseb ta kaua kitsastes raamides ja tingimustes. Hoogsamaks muutub meie raamatukogunduse areng ärkamisajast peale ja näitab tollest hetkest alatasa järkjärgulist tõusu.

Täiele õitsele pääsis meilgi raamatukogundus alles Eesti iseisvuse saabumisega ja meie oma riigi loomisega. Nüüd sulas eesti raamatu ümbert jää. Ta püüdis tungida igasse eesti tallu ja majja, tahtis otsida kodu enesele igas hurtsikuski. Raamatukogusid sigines kui seeni pärast vihma, igasuguseid ja igaliigilisi. Tänapäeval on meie maa raamatukogudest üsna tihedasti võrgustatud. Kuid ometi ei või ütelda, et asi oleks kõigiti ja igapidi korras. Seda kaugeltki mitte. Meie raamatukogud jätavad palju soovida oma

sisustuses ja oma korralduses. Eriti on üks liik raamatukogusid, mis on meil Eestis alles veel täiesti algstaadiumil ja algelises seisukorras ning saamisjärgus. Need on eraraamatukogud. Eraraamatukogud on aga rahva põhjalikuma kultuuri usutavamad tähistajad.

Raamatukogud jagatakse harilikult kolme suure liiki: 1) teaduslikud raamatukogud, 2) avalikud raamatukogud ja 3) eraraamatukogud.

Nagu nimigi näitab, on teaduslikud raamatukogud teaduse teenistuses; neil on ühelt poolt ülesandeks soodustada teaduslikku tööd ja uurimust, teiselt poolt aga koguda ja säilitada raamatuid. Seepärast jagunevad teaduslikud raamatukogud omakorda rahvuslikeks ja teaduslike asutuste ning õppeasutuste, resp. ülikoolide, teaduslike seltside, koolide raamatukogudeks. Rahvuslikud raamatukogud omavad igal maal tihti eri nimetuse, nagu keiserlikud, kuninglikud jne. Meil Eestis nimetatakse sellast kogu arhiivraamatukoguks, mis asub Tartus. Teaduslikud raamatukogud on kitsama uurijate- ja harrastajateringi teenistuses, laiemad rahvahulgad ei saa sellest harilikult osa. Neile on määratud teine suur liik raamatukogusid; need on avalikud raamatukogud. Sellesarnastel kogudel on ülesandeks esijones soodustada vaba haridustööd ja olla rahva üldise hariduse edendamise teenistuses. Siia kuuluvad riiklikud keskraamatukogud, linnade ja maakondade keskraamatukogud ühes oma harukogudega, rahvaraamatukogud valdades ja küldes ning eralaenukogud. Kõigil neil kogudel on suur tähtsus laiemate rahvamasside enesearendamises ja üldise kultuuri taseme tõstmises. Seepärast omistataksegi kõigil haritud mail avalike raamatukogude tiheda võrgu loomisele erilist tähelepanu. Meiegi riigis on olnud algusest peale hariduspoliitika eriliseks ülesandeks luua tihe rahvaraamatukogude võrk üle maa. Avalikke raamatukogusid on loodud võimalikult igasse linna, alevisse, valda ja isegi külla. Eriti iseseisvuse alguses organiseeriti avalikke raamatukogusid suure innuga ja neid sigines jõudsasti. Viimastel aastatel on aga asi jäänud soiku ja paljudes kohtades on märgata isegi tagurpidiminekut. Põhjusena mainitakse krediitide vähesust, samuti ka huvi ja oskuse puudust raamatukogude organiseerimises ja juhtimises. See on tõsiasi, kuid iseenesest kurb tõsiasi. Sellest on aga kahju, kahju meie rahva haridusele ja kultuurile. Igatahes tuleb raamatuaastal kogu meie avalike raamatukogude küsimus võtta tõsiselt päevakorda ja seada tähelepanu tulipunkti.

Avalikele raamatukogudele seatakse üles mitmed nõuded ja alles siis, kui need on täidetud, võivad kogud täita oma ülesandeid rahva vaimse kultuuri arendamises viljastavalt. Avalik rahvaraamatukogu olgu kõigepealt sisustatud asjatundlikult heade raamatutega, seda täiendatagu alatasa süstemaatiliselt uute teostega, raamatud tehtagu kergesti kättesaadavaiks ja liikuvaiks igale soovijale, samuti pandagu maksma kindlad määrused raamatute korrashoid-

mise ja puhtuse kohta jne. Need, ja mitmed muudki, nõuded täidetud, muutuks alles avalik raamatukogu tõsiseks hariduslätteks, mis on õnnistuseks kogu ümbrusele, kogu maale ja rahvale.

Kolmas suur liik raamatukogusid on eraraamatukogud. Sellele liigile juhtigem suurim tähelepanu. Eraraamatukogu on vanim raamatukogu liik. Esimesed raamatukogud olidki peamiselt eraraamatukogud. Nad olid olemas juba muistses Egiptuses ja Greekas. Nad on olnud kõigil aegadel ja on praegu kogu haritud maailmas eriliselt harrastatavad. Iga haritud inimene ja perekond loeb endale auks ja rahvuslikuks uhkuseks ning kohuseks soetada enesele eraraamatukogu. Põhjamaail, Soomes, Rootsis, Norras ja Daanis, on näiteks peaaegu igas talus, igas majas oma eraraamatukogu. Meil Eestis on kahjuks eraraamatukogundus alles väga algelisel arenemisastmel ja selle mõte hoopis arenemata ja läbi löömata. Kuid meiegi ei saa teisiti — kui tahame teiste kultuurrahvaste vaimse arenguga pidada sammu, siis peame asuma kiiremas korras eraraamatukogude mõtte propageerimisele ja nende järkjärgulisele loomisele. Raamatuaasta üks peaülesandeid olgu eraraamatukogu mõtte õhutamise. Iga perekonnale, igale isikule oma eraraamatukogu! See ei tarvitse olla suur; alguseks on küllalt mõnest raamatust. Ainult on tarvis tahet ja huvi. Raamat ilmub ise sinna, kus teda armastatakse. Raamatuarmastus, raamatukoguarmastus on tõe-, ilu- ja kultuuriarmastus, see on elu kõrgema mõtte armastus. Tühi ja kõle on maja, kus pole raamatuid, pole raamatukogu. Vaene ja kuidagi mahajäetud on inimene, kelle kodus pole leida raamatuid. Raamatukogu on iga kodu väärtuslikem kaunistus, vajalisim tarbeasi, armsaim seltsiline.

Muidugi ei tule raamatuarmastus ega -harrastus järsku, üle öö, inimestesse, see areneb ja kasvab, tõuseb järkjärgult nagu loodusel kevadel. Ta saab viimati võimsaks ja viljastavaks kireks, mis annab inimesele palju jõudu, teeb ta hingeliselt ja vaimselt rikkaks, ning annab ta elule sügava mõtte. Muidugi peab jääma see kirk valitsetavaks, mitte valitsejaks. Inimene olgu ikka oma kire isand, mitte ori. Kireorjus teeb inimese narriks, ka raamatu-narriks. Selle eest tuleb hoiduda.

Raamatuarmastuses ja -harrastuses võib märgitseda kolme astet. Esimene ja kõige madalam aste on see, kui inimene loeb ja tunneb huvi lugemise vastu (kes raamatut ei loe ja ei tunne huvi selle vastu, need ei tule kultuurinimestena üldse küsimusse); ta aga tunneb huvi vaid lugemise vastu, mitte raamatu vastu. Raamatut omandada ja omada ta ei soovi, ei tunne huvi selle vastu.

Järgmisse, kõrgemasse, astmesse kuuluvad inimesed, kes üritavad lugeda, innuga lugeda, kuid mitte ainult lugeda, vaid nad tahavad ka, et loetav raamat oleks nende omand. Nad tahavad omandada ja omada raamatuid, soetada enesele raamatukogu. Neil on lugemisearmastus ja raamatuarmastus, mõlemad üheskoos. Raamat ei kaota nende juures oma tähtsust, kui see on loetud läbi, nagu

see on viisiks ainult lugeda armastajate juures. 'Ei, teine liik inimesi armastab raamatut alati.

Kolmas ja kõrgeim liik raamatuarmastajaid ja -harrastajaid on sellased inimesed, kes armastavad lugeda raamatuid, kes armastavad neid omandada ja, viimaks, kes armastavad ka, et raamat oleks ilus, korras, puhas ja terve. Sellane suhtumine raamatule on juba kõrge kultuuri tunnus. Selle viimase liigi tasemele jõuda olgu iga raamatuarmastaja eesmärk ja taotlus. Selle taotelemisega jõutaksegi väärilise eraraamatukogu mõtte juure.

On veel üks liik inimesi, kes armastavad omandada raamatuid, kuid ei loe neid. Need ei tule normaalsete raamatusõpradena küsimusse. Need on kas haiged või äritsevad inimesed.

Eraraamatukogul on mitu mõtet. Ta on esiteks tarbeese, teiseks iluese ja kolmandaks veel, kui tahetakse, varanduse. Raamatukogu on vajaline eeskätt seepärast, et igal oma ülesande kõrgusel seisval inimesel on tarvis iga päev oma erialal kasutada ühti raamatuid või lugeda oma üldiseks arenemiseks teisi. Sel puhul on hea ja otstarbekohane, kui igaühel on endal käepärast raamatuid. Pole tarvis minna teisi tülitama raamatute laenamisega ega oma aega viitma nende otsimisega. Raamat on ju sellane tarbeese nagu igapäevane leibki või kehakate. Ja nagu meie neid ei lähe iga päev teiste käest otsima, nii ärgem tehkem seda ka raamatuga. Meil, eestlasil, on see halb harjumus, et käiakse enesele teiste raamatuid hankimas. Sellest võib aru saada, kui inimesel ei ole võimalik muretseda raamatuid; kui aga teevad seda sellased jõukad inimesed, kes ise väga hästi võiksid osta raamatuid, siis on see juba lubamatu ja halvamaiguline nähtus. Kuid veel kaugemale minnakse meil halbades harjumustes: laenatud raamatuid ei taheta tuua tihti tagasi. Eestlasel näikse sisse kasvanud olevat arvamus, et laenatud raamatud ei kuulu tagasitoomisele. Isegi seda tuleb ette, et peetakse halva maitse tunnuseks, kui keegi teise raamatu toob tagasi. Enam kaugemale ei saa rumaluses minna. See halb komme ja harjumus peab kaduma ja ta kaobki, kui igaüks soetab enesele ise raamatukogu.

Teiseks on eraraamatukogu, nagu juba tähendatud, iluese, on maja uhkus ja au. Ta kuidagi ilustab, elustab ja hingestab tuba, annab sellele vaimse hingeõhu. Seda enam veel, kui raamatud on valitud ja väärtuslikud, kui kogu on koostatud kindla plaani ja maitse järgi. Samuti on tähtis, et raamatud oleksid hästi hoitud, terved, puhtad ja, kui vaja, ka maitsekalt köidetud. See on hea atestatsioon kogu omanikule. Ka raamatute ja raamatukogude kohta väidetakse, et „ütle, mis sisulised ja millises korras on su raamatud, ja ma ütlen sulle, kes sa oled“. Eraraamatukogu on inimese kõige iseloomustavam atesteerija.

Viimsena on raamatukogu ka varandus. Ärgu seda unustagu. Muidugi äriline ja aineline külg ei tule siin otsustavalt küsimusse, kuid olemas ta on, miks seda salata.

Nagu raamatukogusid üldse, nii võib ka eraraamatukogusid ja kogujaidki liigitada väga mitmeti. Üldiselt võib eraraamatukogud eritella kahte pealiiki: tarbelised ja bibliofiilsed. Need liigid võivad esineda puhtal, kuid ka segatud kujul. Tarbelised eraraamatukogud on sellased, mis on loodud praktiliselotstarbel. Inimesel on raamatuid tarvis otseteed oma kutsealal, enese täiendamiseks ja arendamiseks või lihtsalt ajaviiteliseks lugemiseks, ja ta mureteb need enesele. Nii kasvab ja täieneb ta raamatukogu. Raamatukogu ei ole sellastele inimestele mitte niipalju eesmärgiks kui abinõuks.

Bibliofiilsed eraraamatukogud on sellased, mis on loodud bibliofiilsel otstarbel. Neisse kogutakse vanu, haruldasi ja erakordseid raamatuid. Bibliofiilseid erakogusid võib omakorda jagada alaliikidesse. Ühtedesse on kogutud lihtsalt igasuguseid ja igasisulisi vanu ja haruldasi raamatuid. Tähtis on ainult, et need oleksid vanad ja haruldased. Raamatu sisu kogujat ei huvita. Sellastel kogudel ei ole erilist väärtust. Nad on juhuslikult, süsteemita ja tihti oskuseta koostatud. Kogul ja kogujal pole vaimset kontakti. Raamatud on kogutud kas äri, edvistamise või maania tulemusel.

Hoopis kõrgemal seisavad eraraamatukogud, mis on koostatud süsteemi ja huvi kohaselt ning asjatundlikul valikul. Sellastel erakogudel on kõigepealt vaimne kontakt kogujaga; nad rikastavad sisemiselt kogujat ja neil on ka üldkultuuriliselt suur tähtsus, sest nad päranduvad tihti edasi järgmistele põlvvedele või antakse nad üle kultuurilistele asutustele.

Lõpuks ei olegi nii tähtis, millisesse liiki kellegi eraraamatukogu kuulub. Tähtsam on, et igaüks looks enesele individuaalse kogu oma tarvete, huvide, maitsete ja võimete kohaselt, et kogu kogujale enesele meeldiks ja et ta ühes selle koguga ise kasvaks, seesisemiselt täieneks ja rikastuks.

Kuidas koguda ja saada raamatuid ning luua raamatukogu, seegi on tähtis küsimus. Kuid see on küsimus omaette ja ei kuulu käesoleva käsitelu raamidesse. Ainult niipalju olgu tähendatud, et see, kes raamatuid armastab, neid ka saab. Raamatud otsivad ise teed selle juure, kes neid soovib saada. Kõige otsesem tee raamatuid omandada on osta neid uutena raamatukauplusest. Seda pole aga meie oludes kerge teha, sest raamatud on üleliia kallid. Kui meie raamatute hinnad alaneksid, siis areneks eraraamatukogundus kahtlemata hoogsamalt kui seni.

Teine tee on pruugitud raamatute omandamine ostmise teel. Sel viisil saadud raamatud on märksa odavamad. Kuid siin peitub pahe selles, et pruugitud raamatud on tihti määritud, defektised ja lagunenud. See asjaolu vähendab nende raamatute väärtust väga suurel määral ja takistab selle kui ilueseme taotelemist. Seepärast peab olema pruugitud raamatute ostmisega ettevaatlik.

Edasi on võimalik saada raamatuid kingituse teel. Meil Eestis on kahjuks raamatute kinkimine veel väga vähe moes. Raama-

tute kinkimist perekondades peaks meil hakatama praktiseerima hoopis rohkem. See aitaks eraraamatukogude loomisele suurel määral kaasa.

Viimaks võib raamatuid omandada veel päranduse teel. See õnn saab aga väga vähestele osaks.

Lõpuks juhitagu tähelepanu veel ühele moodusele, kuidas raamatuid saada. Kui kellelgi on mõningaid raamatuid tema raamatute seas rohkem kui ühes eksemplaaris, siis võib uusi juure hankida vahetuse teel. Kui on häid raamatuid vastu anda, siis leidub alati vahetajaid.

Toogu raamatuaasta elevuslikud päevad suurt hoogu ja tõusu eesti raamatukogundusse. Sündigu põhjalik pööre meie rahva mentaliteedis ja suhtumises raamatule. Saagu raamat vaimse kultuuri sümbolina meie iseolemise talismaniks ja oleviku ning tuleviku pandiks. Olgu meie eesti raamat ka meie rahva surematuse ja igavikulise olemise nõiarohi ja võti.

RAAMAT IGAPÄEVASES ELUS

Riikliiku iseseisvuse ajal oleme kaasa elanud väga mitmesugustele juubelitele ja tähtpäevadele. Neid on korraldatud meie avalikus elus töötavaile esindusnimesisle, pidevaile kultuuriüritusile ja seltskondlikele ettevõttele. Vähemail puhkudel kiputi liialdusteniigi, nõnda et valitsus vastava määrusega asus reguleerima juubelite aegu.

Tähtpäev aga, mille elujõu juured ulatuvad kaugemasse minevikku, on alati avaldanud võimsat mõju kaasaja elule. Sel juhul küünivad ka kõige erialalisemad küsimused ülevaatlukult laiema rahvahulga juure, nagu ikka pidude puhul. Juubelipäevadega üleskerkivad tagasivaated ja saavutuste hinnangud avavad meie ees tihti üksikute nähtuste elulisema osa, selle osa, mis on avaldanud oma mõju tervele meie arenguloole, kuid millele me sageli ei oska oma igapäevaseis eluaskeldusis anda küllaldast tähendust. Mida suuremat mõju on avaldanud iga üksik nähtus, meie rahva elule, seda rohkem põhjust on rahval tema kestustähtpäeva elada kaasa.

Kui meie tänavune vabariigi iseseisvuse aasta — 24. veebr. 1935 kuni 24. veebr. 1936 — on riigivanema poolt kuulutatud pidulikkuks raamatuaastaks, siis on see ainulaadne sündmus meie senises kultuuriloos. Tervet aastat juubeliks kuulutada — selleks on haarav põhjus: 400 aasta eest ilmus esimene seni teada olev eesti keeles trükitud raamat. Selle eaga on raamat jäänud kõige vana-aks meie vaimse kultuuri avaldustest. Ta on vanem kui Soome, Läti, Leedu ja Preisi esimesed raamatud! Ja raamatuaasta määramine riigivanema poolt kinnitab ainult, millist tähelepanu peame omistama sellele vaimse kultuuri esiavaldusele meie rahva ajaloo — minevikus, olevikus ja tulevikus. Sest pole ühtki teist kultuuri-nähtust, mis oleks tihedamas kokkupuutumises rahva ja elava eluga kui raamat.

Kuid *habeant sua fata libelli* — ka raamatuil on oma saatus. Nad võivad olla head ja halvad, võivad levida ja pikki aegu püsida, vananeda, aga nad võivad ka enneaegselt saada hukka. Ja enne-aeagne hukkimine tabaski meie raamatu esiisa. Sest kui see 1535. aasta augustikuus trükitud Lutheri katekismuse eestikeelne tõlge jõudis Tallinna, keelis tookordne magistraat selle levitamise mingi-suguste puuduste pärast, milliseid me täpselt enam ei tea. Võime

oletada, et Tallinna magistraat polnud veel küllalt usupuhastusmeelne. Teiste andmete varal aga näikse meie esiraamat enne hävitamist siiski olevat lühemat aega müügile pääsnud, kuid ainustki eksemplaari pole sellest tänini jäänud järele. Ainult äsjane juhtum Eestimaa Kirjanduse Seltsi raamatukogus avastas selle raamatu mõningad jäänused, mida oli kasutatud teise raamatu köitematerjaliks. Ja nagu imekombel on sellest säilinud trükkija nimi, koht, aasta ja kuu. See ei lase kerkida enam mingit kahtlust meie trükitud raamatu 400-aastasusse.

Kuigi tookordsed võõrad võimud meie esimese trükitud raamatu enne tegeliku eluga kokkupuutumist määrasid kadumisele, tähistab selle ilmumine ometi suurt valgust kogu meie rahva vaimu-
jõu ümberhindamises. Tahestahtmata tunnustati sellega rahva omakeele väärtust ning anti kätte kirjakeele arendamise algus. Tõsi küll — alles väga ebamäärane ning võõriti kistud, kuid ometi trükitud eesti keel, isamaa keel, mida kõnelesid meie esivanemad ning millega juhatas Lembitu oma malevat... Esimese raamatu ilmumisega tühistus ühel hoobil tookordsete ning hilisemategi ülemkihtide arvamine, nagu oleks eesti keel kõlvanud ainult kõige lihtsamate, talupoegadevaheliste, mõistete edasiandmiseks. Esimene raamat tõendas, et meie keel paindus juba 400 aasta eest samuti vaimsete mõtete edasiandmiseks kirjas ning trükis — kui selleks oleks olnud ainult laiemaid võimalusi.

Kuid siinsamas nimetatud põhjusil pidi meie kirjakeele ja raamatu pidev edasiarendamine ootama järgnevaid ajaloo muutusi. Kutsumata võõra mõõga ja võõra vaimu kiuste aga on meie raamat koos poliitilise ja majandusliku visadusega arenenud võidukalt ajajärku, milles leiame ta tänapäeval. Ja meie raamatul niihästi sisuliselt kui ka tehniliselt pole tarvis tunda piinlikkust teiste kultuurrahvaste ees. Võime tagasihoidlikult küll aga kinnitada ettejäõdmist mitmest naabrist.

Missugust suurt osa raamat laiemas ja kirjandus kitsamas mõttes on mänginud meie rahva arenguloos, selle lähem selgitamine ei kuulu käesoleva ülevaate piiridesse. See nõuab põhjalikumat eriuurimust, mis avaks üld- ja kultuuriajaloolised perioodid. Siinkohal aga tahetakse piirduda üksikute üldvaateliste ja laiemalt tuntud momentidega raamatu ja elu vahekorras, mida käesoleva raamatu juubeli puhul pole liigne tuletada meele.

Kõigepealt tuleb kinnitada, et tegelik elu sünnitab kirjanduse ning raamatu — ka kõige fantastilisema, luulelennulisema. Raamat kogub enesesse igapäevases elus olevaid nähtusi ja tunge, kust need selgitatult ja keskendatult elule tagasi mõjuvad nagu valgus suurendusklaasi tulipunktis. Raamat moodsas mõttes pääseb iga kirjaoskaja juure ja kirjaoskajal on tee lahti raamatu juure. Teda võiakse kanda kaasas, lugeda ikka uuesti, õppida pähe, lehitseda. Ta on lihtsaim ning mõjukaim inimestevaheline mõtete ja kujutelmade edasikandja, sest ta ulatub üle suurte vahemaade ja aegade.

See, mis on sündinud inimeste elus ammu ning muiste, kandub raamatute kaudu üle tänasesse maailma. Täna võiakse kõigis maailmajagudes lugeda mitu tuhat aastat enne meid loodud Kaldea kiilkirjade tarkusi, Egiptuse piltkirju ja papüürusi, vanade greeklaste ja roomlaste kirjandust, teadusi ja riigiseadusi. Need rahvad on ammu kadunud ajaloo, keeledki on välja surnud, kuid nende kultuurisaavutused, nende vaimulooming elab edasi kirjade ja raamatute kaudu. Ja mõni tuhat aastat hiljem võime me uuesti läbi katsuda nende rahvaste kirjandused, teadused, uskude liikumised, ühiselulised korraldused, rõõmud ja mured. Sinna, kuhu ei ulatu enam üksikute rahvaste elukestus, ulatub ometi nende kultuur ja vaimumaailm kirja ning raamatu läbi.

Aga mitte ükski mingi erapooletu, passiivse vaimuloomingu koondaja osaga ei piirdu raamat rahvaste elus. Ta peamine väärtus seisab just aktiivselt kaasa loovas ning organiseerivas jõus. Ja kui me täna oma erilise maailmavaate ja olutingimuste tõttu kipume vanemaile kirjadele ning raamatuile suhtuma nagu kaugeile ilutsemisile, siis ei tohi unustada, et need meile elukaugetena näivad raamatud on olnud tihedasti vastastikusel mõjutusel omaaegse igapäevase eluga. Ning seda juba kõige kaugemast minevikust alates.

Kui rahulduda algnäitega piiblist, siis maksab tuletada meele meile kõigile tuttavat juutide Babüloni vangipõlve. Teiste sekka kadumisele määratud vangirahva juhid ning õpetlased hakkasid koostama vana testamenti üheks raamatuks, mida kogunemispaike loeti ette. Seega anti rahvale tagasi ta ajalugu, kombed, seadused ja usk tulevikku. Juutide rahvustunde koondamises, vabadustungi kasvatamises ning igapäevase elu normeerimises babüloniajastul on vana testamendi tähtsus suurem kui ühelgi muul seni teada oleval teguril. Samuti on paljude teistegi rahvaste minevik saanud elavaks üksikute suust-suhu laiali pillatud lugude koondamise kaudu üheks kirjanduslikuks teoseks, raamatuks. Ja enamikus ikka varem kui täpsed teadused jõudsid rahvale oma ajalugu ehitada tõeliselt andmeist. Nii on vanade greeklaste rahvuslik kangelasajastu minevik leidnud jõurikka kehastuse suurtes eepostes, mida tunneme Homerose laulude nime all. Soomlasil on „Kalevala“, sakslasil „Nibelungid“. Meile andis vaba rahva kangelasliku ajaloo Kreutzwaldi „Kalevipoeg“.

Oleks võimatu siinkohal lähemalt vaadelda nende teoste mõju, tähendust ja vahet ümbritseva eluga. See kuulub kogu pideva kultuuriloo raamidesse. Võib piirduda vaid vihjega, et näiteks Homerose eeposte aineil põhjenesid Vana-Greeka väärtuslikemad tragöödiad, milliste ettekandeid teatris jälgisid tuhanded ja tuhanded. Omakorda kergivad need tänagi moodsate teatrite mängukavadesse, küll muutumatult ja küll ümberkohendatult. Nõnda on Greeka epos raamatu kaudu rahvusvaheliselt tee leidnud kõigi kultuurrahvaste igapäevasesse ellu.

Millist rahvusvahelist osa aga on etendanud uue testamendi

ristiusõpetus ajaloos, seda teab meist üldpiirides igaüks. Selle mõju on olnud harukordne maailma vallutamisel. Kristuse õpetuse mitmeharulises võitluses on ligi paari tuhande aasta jooksul hävinud riike ja rahvaid, endiste asemele on tõusnud uusi, on loodud vastseid ühiskondlikke ja riiklikke vorme, kombeid, moraali, kunste ja teadusi kuni tänapäevani. Ühe sõnaga — uus testament on oma näo järgi vorminud kogu euroopaliku kultuuriga maailma. Ja seepärast on loomulik, et tänini pole leida laiemalt levinud raamatut kui piibel. Tema uurimiseks on võrsunud eriteadlased, ta ainekikku on määratunud hulgal kasutatud uute teoste loomiseks, muusika ja kujutavad kunstid on tervete ajajärgude viisi toitnud endid piiblist. Tema mõtteid, õpetusi ja tõeteri tsiteeritakse lõpmatult, tema kõneviisi tarvitame iga päev, küll teadlikult, küll teadmatult. Ta on meiega kirjandusele pärandanud vanamoeliselt erilaadse, kuid südamliku ütlemissiisi, mida tunneme piiblikeele nime all.

Nende siinnimetatud rahvusvahelist mõju avaldanud teoste kõrval on aga igal kultuurrahval oma suurraamatud, milliseil on oma kindel mõju vähemalt rahvusliku kultuuri ning elukorralduse piirides. Eriti olulise tähenduse omavad aga sellased tähtteosed väikerahvaste juures, kelle tugevusväärtus saab pääseda maksvusele enne kõike vaimses kultuuris, vaimses jõus. Rahvuspoliitilise võitluse innustamise ning enesetunde kasvatamise kõrval jäävad sellased teosed omapärasust koondavaiks eeskujudeks ja rahva tuumalise loomingu edasivirgutajaiks. Nii on „Kalevala“ soome järeltulevale kultuuriloomingule avaldanud uskumata suurt mõju. Seda võime tunda soome kirjanduses, muusikas, kujutavas kunstis ja isegi teaduses. Igivanade laulude vaim elab sel viisil edasi meie hõimlaste tänapäevas.

Midagi ligilähedast võime kinnitada samuti meie „Kalevipoja“ kohta. Tõsi küll, „Kalevipojal“ pole olnud nii suurt mõju meie järelpõlvete vaimuloomingule nagu „Kalevalal“ Soomes. Kuid selle rahvuspoliitiline ning kirjanduslooline mõjujõud on arvatavalt suur meie ärkamisaja rahvustundele. Eriti tolleaegses haritlaskonnas, kes oli surutud ühelt poolt saksastumise ja teiselt poolt venestumise tangide vahele. „Kalevipoja“ eeposega sai ärkamisaegne eesti haritlaskond tagasi oma rahva mineviku sangarlikus käsitluses. Ja see andis vähemalt kaudselt uut julgust võitluseks maa ja rahva parema tuleviku eest. Alles hiljuti ilmunud „Kalevipoja“ uurimuste esimese köite saatesõnas kirjutab autor Aug. Anni: „...peame endiselt tunnistama „Kalevipoja“ meie rahvusliku ärkamissajandi keskseimaks teoseks, mis ühendab endas kogu selle esimese poole tähtsamad arengutendentsid ja mille hiiglavarju võime tunda kogu sajandi teisegi poole kultuuritaotlusis... Ta on teos, mille juured ulatuvad kaugemale rahva minevikku kui ühelgi teisel, teos, mis oma kandejõu on saanud oma sünniaja tähtsaimast ühiskondlikust vajadusest, teos, mis püüdis mõjutada või ongi mõjutanud meie rahvusliku teadvuse ja ühise tahte arengut laiemalt kui ükski teine.

Ta on kõigile oma välisallikaile ja nõrkustele vaatamata eesti rahvusliku romantika kõige rahvuslikum ja silmapaistvam toode...“ Nõnda näeme, kuidas tegeliku ühiskonnaelujajadusest väljakasvanud „Kalevipoeg“ oma sisuväärtuse ja sisutungide kaudu on mõjutanud meie iseteadvusvõitluse igapäevast elukäiku.

Need riivamisi siin vihjatud suurraamatud on vaid üksikud, mis on pannud liikuma terveid ajajärke ja rahvaid. Oleks aga täiesti lootusetu katse lühiülevaates kas või loetellagi kõiki neid teoseid, mis raamatu ajaloo kestes on mõjunud kaasa üksikuile liikumisile ja suundadele reaalelus. Nende mõjupiirjooned on risti ja põigiti läbi põimitud, nad on tihti vastassuunalised, mitmele poole kiskuvad. Kuid ometi — nagu iga teos ise on tegelikult elust välja kasvanud, samuti on raamat kaasa loonud terveid poliitilise ja kultuuriajaloo ajajärke, on mõjutanud üksikute kihtide ja rahvaklasside eluvõitlust. Näiteid mitmesuguseist ajastuist on siin piiramatu hulk. Olgu nimetatud ainult see tõsiasi, et kui hiljuti peeti prantsuse suure kirjaniku Zola kuulsa somaani „Söekaevurite“ 50-a. ilmumise päeva, siis kinnitas prantsuse ametiühingute juubeliaktus tänase söekaevurite olukorra suurt paranemist võrreldes Zola romaani kirjeldustega. Ja selle arenemise tugevaimaks teguriks on olnud just Zola võimsa romaani maailma tulek.

Me teame omagi algupärase raamatu lähimast minevikust, millist mõju peale „Kalevipoja“ on avaldanud eluliikumisele näiteks Jakobsoni „Kolm isamaa kõnet“ ja sellased muistsete eestlaste vabadusvõitlusi esilemanavad jutustused nagu Bornhöhe „Tasuja“, „Villu võitlused“, Saali „Vambola“ ja mitmed teised. Nende tähendus meie tookordseile elupüüdeile oli niivõrd silmapaistev, et vene võimud läinud sajandi lõpul sellaste raamatute ilmumise keelsid ära. Hilisemad Vilde kindla kunstikäsitlusega ilmunud ajaloolised suurromaanid ja Kitzbergi rahvaolulised näidendid on meist kõigist ainult käeulatuse kaugusel — nad elavad alles meis enestes.

Aga kui sellest kiirest tagasivaatest tulla meie oma praegusse aega, siis leiame endid raamatute suhtes hoopis laiapiirilises olukorras kui „Tasuja“ või „Mahtra sõja“ ilmumise aegadel. Meie raamat laiemas mõttes on oma suurima eluõiguse saanud just riikliku iseseisvuse kestusel. Niisama nagu raamat on olnud meil iseseisvusele võitlemise vaimseks relvaks, on riiklik iseseisvus olnud meie raamatu tõusu põhitingimuseks. Oma ühiskondliku süsteemi väljaarendamise vajadus on raamatute ja trükiteoste arvu tõstnud mitme- ja mitmekordseks võrreldes mullusega. Iga eluavalduse harule ja elukutsele on kasvanud oma erikirjandus. Igal üksikul inimesel on kokkupuutumine raamatutega tihedam kui kunagi varem. Kõnelemata mitmeharulisest teaduslikust, populaarteaduslikust ja õppekavalisest kirjandusest on meie igapäevane elu seotud väga mitmesuguste praktiliste käsiraamatutega. Kutseteadlik põlluharija, meremees, aednik, kanakasvatataja ja rätsep ei saa enam läbi oma erialaliste raamatuteta. Isegi igapäevase elu kõrval-

harrastused, nagu sport, jahindus, õngesport, ratsutamine ja jalgrattasõit, on abistatud vastava kirjandusega.

Niihästi erialaliste teaduslike kui ka otsekohe praktilisse ellu rakendatavate trükiteoste kõrval on meie iseseisvuse aeg tõstnud erilist viljakust just kunstikirjanduse alal, mida üldiselt nimetame kirjanduslikuks raamatuks. Oma väärtuselt ning elulisuselt on meie romaan, luule, näidend ja jutustus viimaseil aastail arenenud sellesse järku, kuhu mitmed meie naabrid alles püüavad. Ja kui vaadata ajalisel tagasi meie kirjandusloole, siis on just kirjanduslik raamat too, mille seljataga on katkendlik 400-aastane minevik.

Eespool nägime lühidalt üksikute suurraamatute mõju tähendusi ja vahekorda igapäevase eluga. Kui seda tahaksime teha ka meie praeguste kirjanduslike raamatute kohta, siis oleks see liigne etteruttamine. Iga kirjandusvoolu, iga raamatu tähenduse õigeks hindamiseks on tarvis ajalist vahemaad. Kuid võime siiski väita, et meie praeguse kirjandusliku raamatu paremik on sisuliselt enesesse koondanud meie rahva mured ja rõõmud, eriti viimaseil aastail. Ja kui meie riiklikus elus senise erakondlikult mitmeks kiskuva korra asemele on astunud uus — koondav põhimõte, siis on sellase muutuse vajadus ilmsesti kajastunud meie kirjanduses, meie raamatus. Mõne aasta eest kirjanduses üles tõusnud eluläheduse nõue, mis enne kõike innustas kirjanduslikku raamatusse haarama tegeliku elu liikumisi ja edasiviivald vaimseid ideid, on rakendumas igapäevasesse ellu, on saanud üldiseks juhtsõnaks.

Tänane raamat aga liigub alles meie eneste ümber ja meis enestes. See, kes tahab käia kaasas elava eluga, peab suhtuma kirjanduslikule raamatule kui sõbrale, kui vaimsele kasvatajale. Kuid niisama nagu meil kõigil on sõpru ja tuttavaid — vaimukaid ja igavaid, häid ja halbu — on ka raamatuid. Meelsamini valime muidugi need, kellega sobime kõige paremini. Pidades oma kalduvustele ja huvidele vastavate heade kirjanduslike raamatutega tihedat sõprust tiheneb kirjanduse ja igapäevase elu vahekord üheks tervikuks. Jõukohase raamatukogu muretsemine oma koju annab igal ajal meile elulise ühenduse rahvaga, meie ümber liikuvate mõtete ja ideedega. Lugemiskultuur on iga rahvusliku kultuuri ja üldse kultuuri alus. Ja oma-raamatu laiem mõistmine ning hindamine olgu raamatu-aastast alates üks meie rahvuslikke suurülesandeid igapäevases elus.

NAINE JA RAAMAT

Rahva suurus on ta vaimuvara.

Hall Caine.

Kõneldes raamatust laias ja üldises mõttes on tunne, nagu peaks haarama pilguga ja mõistusega inimkonna ajudetegevust kogu ulatuses, sest sellel baseerub inimese heaolu. Sellest sõltub kultuur ja edu.

Mõte on, mis eraldab inimese kõigist teisist elavolendeist. Mõtte kaudu, mõtte abil valitseb inimene maailma. Mõte on iga-vene. Mõte on elu ise.

Raamatuis peituvad mõtted, suured ja vähem suured, mida on toonud esile kirjanikud, geniaalsed, andekad ja vähem andekad. Ükski inimene ei jõua lugeda väikest murdosagi kõigist raamatuist. Ega ole tarviski lugeda ääretult palju. Isegi raamatute ülirohkus peitub teatav hädaoht.

Kuulus prantsuse kirjanik Anatole France ütleb: „Raamatud — see on Lääne-Euroopa oopium. Paljulugenuid inimesed tuleta-avad tihti meelega hašiši (joovastusvahendi) õgijaid. Raamatud tapavad meid. Meil on neid liiga palju ja liiga mitmekesiseid. Kirjan- duse uurimine viib meid viimaks aju halvamiseni.“

Noorel rahval, nagu seda on eesti rahvas, pole seda karta. Suur osa meie riigi elanikkonnast omab raamatuid alles vähimal arvul. Loetakse peamiselt ajalehti. Kuid aegsasti peame võtma tarvitusele kõik abinõud, et meie kirjavara kasvaks mitte ainult laiuselt, vaid, peamiselt, kõrguselt.

Igal eestlasel, nii mehel kui ka naisel, peab järelikult olema huvi oma rahva kirjanduse ja selle omaduste vastu.

Tänavu on eesti raamatu 400 a. hällipäev. Oleme pühenda- nud terve aasta raamatule. Raamat on tõstetud, piltlikult üteldes, troonile. Ta valitseb nagu kuninganna, omades sissetulekuid ja väljaminekuid, asjaajamise, komiteid, juhatuse jne. Tuleb raamatu- film, näitus ja koguni raamatuball...

Ent see kõik oleks „tühi töö ja vaimunärimine“, kui ei muu- tuks suhtumine raamatule ja sellega koos ka suhtumine vaimsu- sele üldse.

Kui jõukas kodanik annetaks raamatu-aastale miljoni, kuid vaataks omaenda rahva vaimusünnitustele kõrgilt ülalt alla, armastuse, vaimustuse, andumuse, siis ei tee seda külmust ja ükskõiksust heaks isegi mitu miljonit mitte.

Toob aga inimene, kel jätkub raha vaid hädavaevalt paari raamatu ostmiseks, eesti raamatule vastu sooja südame, huviküllase osavõtu ning poolehoidu, siis on sellane suhtumine kallim kullast ja hõbedast. Eriti siis, kui inimene püüab oma ümbruskonnale pookida külge omaenese tundeid raamatu suhtes, s. t. lugupidamist kirjutatud sõna ning tänumeelt nende kodanike vastu, kes on loonud surematuid teoseid üldsuse kasuks.

Sellaseks õilsaks inimeseks võib olla nii mees kui ka naine. Meil, naistel, on mammonat õige piiratud arvul. Ei me saa ega suuda annetada suuri summasid raamatu-aasta heaks.

Kuid meie kätes on siiski varandus, mis väärtuselt ületab kogu maailma kulla ja hõbeda.

Meie kätes on inimese elav, tuksuv süda. Naise, ema kätes on kasvava põlve tundlik, ilu- ja elujanune hing.

Kui meil, naistel, on usku sinepiiva võrdki, me võime mägesid kohalt nihutada. Usku iseendasse peab meil olema.

Meist enestest oleneb ju, millega me täidame need kallid annad, s. t. noorte südamed ja hinged, kas haganatega või nisuga. Kuid siiski: võime jagada vaid seda, mida omame ise külluses. Olematuid varandusi ei saa jagada.

On paras moment küsida: „Millisel määral on eesti naine andunud kirjandushuvidetele seni?“ Lugejana ja hindajana kõigepealt?

Vastata sellele küsimusele on üliraske.

Hingeline huvi ja andumus pole kaalutav ühegi maise kaaluga. Raamatukogude kasutamise juures ei peeta eristatistikat naislugujate jaoks. Pole keegi uurinud, kuipalju on meie naistel isiklikke raamatukogusid, kuipalju on lugemislaudu naiste seltsidel.

Üks on kindel: meie esiemad on kõrgelt hinnanud meie rahva vaimuvara. Ega nad muidu oleks põlvest põlve pidanud meeles ja lastele pärandanud seda kõike, mis on meie rahva au ja uhkus, nimelt ta rahvaviise, muinasjutte, rahvalaule. Meil on kogutud 16.000 rahvaviisi, on pandud kirja 245.000 rahvalaulu, 56.000 muinasjuttu, 160.000 punkti muinasusundit ja veel palju muud, nii et Eesti vaimsete muistendite kogud on suurimad maailmas.

Enne veel kui trükimasin suutis kanda paberile kõik need varad, oli juba selle tarkuse tuum ema suu kaudu mahutatud eestlase südamesse ja pähe. Raamatust tarkust otsima õpetab samuti ema. Iga endisaja lapse esimene, kannatlik ja hea, õpetaja lugemise alal on olnud ema, kes tegi seda tähtsat tööd kõrvaltööna voki juures pirru ja kirplambi ähmasel valgusel.

Piibli, katekismuse, palve- ja lauluraamatu ja „Saaroni valge

lillegi“ (õp. Rudolf Kallase kirjutatud perekonna-käsiraamat) külge jäid naised rippuma otse takjaina, otsides lohutust ja õpetust kirjastõnast.

Mida leiti sealt, mida pandi tallele, seda anti lastelegi edasi.

Aastat 30—40 tagasi leidus Eestis palju emasid, kes oma kasvavatele tütardele jagasid manitsusi, nagu: „Hoolitse, laps, kõigepealt selle eest, mis asub su südames ja peas, ning alles pärast seda tunne muret selle üle, mis katab pead ja keha väliselt!“

Nüüdisaeg on suuresti muutunud seesmise ja välispidise ehtimise asjus. Võib emade suust isegi kuulda väiteid: „Kes seda näeb, mis asub seespool! Vaja vaid olla väliselt noobel, siis leiad õnne!“

Leidub mõnigi naine, kes välise hiilguse arvel mitte ainult ei näpista kõhtu, vaid toimib halveminigi.

Need on kurvad tunnused rahvale. Kui langeb ema huvi hingelise õilistumise vastu, andes aset vaid välisele poleeringule, siis langeb kindlasti ka rahva huvi vaimsuse vastu üldse.

Inimene, kelle tähelepanu päevast päeva paeluvad vaid pitsid, „satsid“, lõiked, pisted jne., ei saa anda palju ruumi raamatu-harrastusele.

Mitte neid lõikeid ja pisteid pole mõeldud siin, millega naine teenib igapäevast leiba, vaid seda moealalist nipet-näpet, mil on ülesandeks kaunistada inimest, kuid mis tegelikult tihti katab puruga ja kribu-krabuga parima osa naisest — ta vaimsuse.

Meil leidub siin ja seal, vahest isegi mõnes jumalast ja inimestest mahajäetud alevikus või maanurgas kirjanduslikult üllatavalt arenenud naistüüpe. Säärased leiavad olevat igava iga kirjutuse, mis suurimate mõttetarkade töid ja võivad nende üle vabalt jutelda mõne filosoofia doktoriga. Samuti leidub noori daame, kes valitsevad 5—7 võorkeelt ja on sooritanud eksamid vastava aukraadi saamiseks, jäädes seejuures ise täiesti diskreetseks ja silmatorkamatuks nagu kannike põõsa all.

Aavik-Randvere „Ruth“ on vist juba siin-seal omandamas liha ja verd.

Kuid rööbiti sellaste fenomeenidega liiguvad tähtsalt ringi ka poolharitlased suurte pretensioonide või nõudlustega ja imepisikese vaimse pagasiga. Säärased leiavad olevat igava iga kirjutuse, mis ei käsitele naiivseimal, kinolikemal viisil ja toonil mehe-naise vahelist armuelu, hirmu ja õudust jne. On naisi, kes ei lõika lahtigi ajakirja, olgugi väga huvitavat ja elulähedaselt aktuaalset, kui seal puuduvad moed ja retseptid ning „haarav“ romaan. On naisi, kes teatris vaadates sügavamõttelisimat kunstiküpseimat draamat, võivad jumalikus rahus hea isuga imeda kompvekki ja kröbistada šokolaadipaberit, kuna samas kõrval naabril üle põskede veerevad pisarad nagu herneterad — kaastundest inimhinge vastu, kes laval heitleb iseenda ja eluga. (Ei saa teisiti, kui tead, et väljaspool

näitelava asub suur elulava samade heitlustega, kaotustega, võitudega!)

Mõni ütleb: „Terved närvid, rahulik inimene!“ — Muidugi. Ja ka paks nahk ühes pinnapealsuse ja tuimusega...

Ometi pole see ei naise ega mehe süü eriliselt. Elu, ümbrus, olud on need mõjud, mis tekitavad pinnapealsust ja võimaldavad söödistuda hingel.

Palju ebaehtsat, tarbetut, võõrapärast on meil imporditud nii kirjanduse, kunsti kui ka elutarvete näol välismailt 17 iseseisvuse aasta kestes.

Kuid seegi pole ime: oleme rahvas, kes püsib alles katsete ja otsingute ajajärgus. Oleme rahvus, kelle traditsioonid on alles kujunemas ja vormumas.

Vead ja komistamised on kobamise juures vältimatud ja paratamatud.

Suurim viga naise suhtes on vist järgmine: eesti naisele pole selgitatud küllalt mõjukalt, küllalt tihti naise osatähtsust rahva vaimse palge vormimisel. Naist on lastud püsida teadmises, nagu toimuks rahva üldareng kuski väljaspool naise elu ja püüdeid.

Naise muutumine teadlikuks ta puhtnaiselikest ülesandeistki tähendab uut taevast ja uut maad rahvale.

Ning sellaste ülesannete hulka tohiks kuuluda mitte ainult keetmine ja küpsetamine, vaid ka vaimsuse tõstmine ja õhutamine.

Pole liialdus, kui väidame, et keetmine ning küpsetaminegi omandavad uue kuju, kui keetja ja küpsetaja isiksus on läbi valgustatud ja immutatud vaimsusest ja õilsusest.

Kui naine keetes ja küpsetades võtab omaks Kristuse sõnad „Inimene ei ela mitte üksi leivast“, siis võime olla julged, et kõik need inimolendid, kes veerevad maailma naise rüpe kaudu, samuti ei sea oma elus esikohale leiba, vaid kumardavad ka vaimu.

Hingestatud ema isikul on suurem tähtsus kui arvati seni. Ega ometi ole juhus, et paljudel inimkonna heategijail, suurtel kirjanikel ja mõttetarkadel on olnud kõrgesti hingestatud emad.

Hall Caine'i „Valges prohvetis“ on üteldud: „Rahva suurus ei seisa mitte ainult ta ainelises jõukuses, vaid peaaegiliselt ta vaimuvaras. Egiptuse käsi võib käia halvasti, kui tema salved on täis vilja ja leiba, aga laste südamed tühjad.“

Rahvasuu nimetab meil naist majalukuks. Kõik aineliste varade panipaigad, nagu salved, sahvrid, aidad, kuuluvad naise ülevaatuse ja kontrolli alla. Kõik võtmed ripuvad naise puusal. Oleks ebaloomulik, kui perekonna ja ühtlasi ühiskonna kalleim vara — laps — kogu oma väikese õrna südamega ei kuuluks ema kontrolli alla. Püstitagem üldine hüüdsõna: l a p s l u g e m a s, e m a v a l v a m a s! Muidu võib tulla kas vaimne alatoitlus või liigsöömine. Üht ega teist ei tohi olla, nagu füüsilise keha toitlustamise juures.

Keegi ema on väga uhke sellest, et ta lapsed toovad raamatukogust raamatuid portfelli ja koguni sumadanide täied. Lapsed kannavad ka juba prille ja seljad on neil küürus alatisest istumisest.

Mida just lapsed loevad, seda ema ei tea. Ta arvab vist, et iga raamat on kindlasti hea.

Vanasti arvati, et ka iga söök sünnib süüa. Uusim teadus soovib kehale võimaldada valikut.

Ema üteltu: „Laps, ära söö kõike! Ära loe kõike! Vali!“

Raamatu valiku juures olgu ema noorele abiks. Seks tuleb tal luua kontakt emakeele õpetajaga koolis.

Kui koostatakse koolidele lugemiskohustuslike raamatute nimikirja, kutsutagu selle juure emade esindus. Ei see teeks kahju kellelegi, rahustaks vaid mõndki ema, kes on ebameeldivalt hämmas-tunud, kui mõnes päris soliidses koolis antakse Jütsile, Mannile luge-da näiteks Karl Rumori „Kui Saara naerab“...

Idealistlikult ja ilutundeliselt häälestatud noorsoo-kirjanikud (näit.: Juh. Jaik, Agnes Taar, Ollik-Andevei) on emadele abiks laste kirjandusliku maitse arendamisel.

Head maitset võib kasvatada vaid see, kes seda omab ise.

Maitse kujundamisel tuleb end veidi pingutada ja mõnikord isegi sundida lugema raamatut, mis algul võib paista koguni ilmetuna ja igavana. Mitte iga autor ei piserda pärlidega juba esimesi ridu. Mõne juures peab neelma enne pipart, siis alles võid nautida maiustust. Kannatust peab olema lugedes!

Kui pole käepärast suurt valikut väärtuslikust kirjandusest, siis loetagu korduvalt sama, võib-olla suurema või vähema vahe-aja järele: väärtuslik on igavesti uus ja huvitav.

Just kordamise kaudu õpitakse märkama ning hindama peen-susi ja üksikasju, milledest pilk libises üle esimesel lugemisel, kuid mis sageli moodustavad teemanttolmu, pannes koidukullas helenda-ma kogu teose.

Eri kirjanikel on eri jooned, eri viisid rõhutamiseks, allakriip-sutamiseks, valgustamiseks. Ainult korduva lugemise juures märkad, kuidas mängleb ja särab ühe ja teise autori juures too taba-matu ime, too jumalik säde, mille nimi on talent, anne või koguni geniaalsus.

Lugupeetud kuulaja ehk uudishimutseb: „Kes eesti kirjani-kest on märgitud geniaalsuse tulikeelega?“

Selle ülihuvitava ja ääretult raske küsimuse lahendavad pro-fessorid ja kirjandusloo uurijad. Väikesed isikud ei küüni...

Võib aga julgesti ütelda: geeniusi, suurvaime on kõigi rah-vaste juures äärmiselt vähe.

Kuski oli isegi arvestus: miljoni inimese kohta sünnib üks geenius sajandi piirides...

Kes on see Eestis meie sajandil?

Võib-olla otsib ta alles igavikus naist, kes suudaks talle olla eluväravaks?..

Muide, pika jutu kestes pole me veel sõnakestki rääkinud naistüüpidest meie kirjanduses ja naisest autorina.

Lugupeetud kuulajad vist teavad, et üks osa eesti naisi ootab raamatu-aastalt intelligentse naise positiivset tüüpi. Selle loojale on määratud auhindki (750 kr.).

Kas meie kirjanduses puudub sellane kuju? Ed. Vildel on rohkesti „ilusaid, magusaid“ naisi. Väga iseseisvaid ka (Eva Marland, Lilli Ellert jne.). Aga M. Metsanurga ja J. Kitzbergi naiskujud ja palju teisi? Kas kõik see ikkagi veel ei rahulda? — Nähtavasti mitte. Läänud sajandi pildid ei sobi enam uue aja raamistikku. Oleviku kirjeldajad on aga enamasti tegelnud negatiivsete tüüpidega: elupõletajaid, enesetapjaid, peenutsejaid on jäädvustatud, kuigi nad moodustavad pisitillukese murdosa meie naiskodanikkonnast.

Tammsaare Krõõt on ingel-hea maanaine, kuid ta on tööga liiati ülekoormatud. Ta selg on valus lakkamatust kumardamisest viljakõrte ees ja ta liikmed veninud veetoobri tõstmisest. Sellane naine ei suuda end ajada sirgu ja hüüda: „Tulevase põlve laupa ehtigu sest ajast kahe vaimu pitser: naise ja mehe, et inimene muutuks täiuslikumaks.

Ka naine peab, töötades väikeselgi viisil, väikestes oludes, suutma tunda kaasa rahva ja rahvuse kõrgeleennulisile püüdeile. Et ta seda tõesti võiks ja suudaks, peab muutuma ühiskonna suhtumine temale ja ta tööle!..“

Krõõt nii ei kõnele.

Positiivne naistüüp peab olema samal ajal töö- kui ka vaimuimene. Praegu on meil sääraseid tüüpe olemas nii linnas kui ka maal, kuigi kirjanikud pole suvatsenud veel neid vaadelda jäädvustamise kavatsustega. (Või on siiski?)

Võiakse aga juurelda: „Miks pole naisautorid annud soovitud kuju? — Nad võivad selle anda lähemas tulevikus. Nagu igal alal, nii ka kirjanduses pole meieaja naine pannud välja veel oma esimestki trumpi.

Väheste eranditega on eesti naine autorina alles uudismaa, mis saab viljakaks, kui temast käib üle tuli — hävitades risu ja prahi...

Tuld vaid ootamegi veel!

Puht-teoreetiliselt võttes peaks naine võima eriti hästi tabada naise sisemisi elamusi, mis arenenud indiviidi või isendi juures on ehtne filigraan võrreldes mehe jämedama koe ja massiivsusega.

Lugege näiteks kas või Marie Underi „Ema laulu“ Eelõitsengus:

„...oh, kuis sind armastan ma, õrnake, kullake, kallis, naeratav suuke ja silmad nii sametimustad, kuldseid juukseid ja kõik sinu väikseid liikmeid ja sinu hellakest hinge!..“

Ükski mees ei võiks luuletada lapsest nii, sest mees ei saa olla ema.

Võib-olla võib mees naisest paremini tajuda filosoofilisi kaugusi ja sügavusi, eluläheduse suhtes aga on naine mehest ees.

Võib-olla on kogu kõnel man veidi õpetlikkuse maiku. Ehk oleksid naiskuulajad soovinud kõnест saada midagi hingelähedemat, midagi juhuks, kui

„hall on taevast ja must on maa, sajab ja sajab lõpmata...“

juhuks, kui inimesed on julmalt ja reetlikult kohelnud naisolendit, kes ei tunne veel kuigi hästi elu keerdkäike ja ta püünieid?

Võib-olla ootasid noored naised näpunäiteid selle kohta, mida lugeda siis, kui õnn on saabunud äkki nagu kevadtorm ja puistab ning raputab vallatuse ning ülemeelikuse hoos inimlast nagu õitsvat puukest?..

Olgu igäiks neist mureta! Raamatust leiame alati kaaskannatajaid ja kaashõiskajaid. Sulgegu naine vaid uks, jäägu üksi iseendaga oma kambrikese nelja seina vahele ja lugegu kas või ainult luulet (Lydia Koidulat, Anna Haavat, Marie Underit, G. Suitsu, Juhan Liivi). Luule on nektar, jumalate jook! Ta kosutab ja julgustab.

Kes otsib, see leiab! Kes koputab, sellele avatakse!

Sõpradest parimaks osutub raamat, sest temas elab vaim, õilsaim osa inimesest.

*

Nii nagu naine on lahutamatu seotud iga inimolendi füüsilise olemusega, kandes ja kasvatades teda, nii on ta ka seotud inimese vaimsusega.

Raamatus peegeldub rahva vaimne pale. On too pale ilmetu, viril ja ebaintelligentne, siis langeb osa sellest kõverusest ja ilmetusest ka naise arvele — teenitult või teenimatult.

Omab aga rahvas suuri kirjanikke ja kõrgeväärtuslikke meisterteoseid, siis kuulub osa loorbereid naisele, kes emana teadlikult või alateadlikult on annud parima osa endast rahva rikastamiseks vaimsusega.

Raamatu-aasta jooksul tahame muuta suhtumist raamatule ja autorile. Kui me seni veel pole suutnud võita loidust ja tuimust, siis õppigem, omandagem raamatu-aasta puhul seda, millest meil on puudus. Saagu suureks meie rahvas mehe ja naise vaimsuses.

RAAMAT JA USK

Aastal 623 enne Kr. saadab Juuda riigi kuningas Josiia oma sekretäri Safaani Jeruusalemma templisse, kus parajasti on käimas remonttööd, ja teeb talle ülesandeks võtta kokku pühakoja uste juures annetatud raha ja maksa töölisile välja nende palk. Templis ligineb Safaanile ülempreester Hilkiia ja ulatab talle raamatu, mille ta pühast kojast olevat leidnud. Selle raamatuga tutvumine kutsub välja suure ärevuse ja viimaks otsustab kuningas võtta ette riigis põhjaliku usupuhastuse ja panna igas asjas maksuma korra, mida leitud raamat nõuab. Viiakse läbi kaugeleminevad uuendused ja terve kultus koondatakse Jeruusalemma linna, kuna kusagil mujal ei lubata enam tuua ohvreid. Raamat, millest siin kõne, on säilinud meie praeguse vana testamendi niinimetatud deuteronomiumis ehk 5. „Moosese“ raamatus ja ta on pärit ühe meile tundmatu autori sulest, kes oma töö on teinud lühikest aega enne selle teose leidmist templis, igatahes mitte enne 7. eelkristlikku sajandit.

Sündmus, millest siin kõne, on otse maailmaajaloolise tähtsusega. Oleks võimalik näidata, millist hiiglamõju see kirjatöö on avaldanud kõigi järgnevate aegade inimkonna vaimuelule ja kuidas mõtted ja aated, millised seal leiduvad, elavad tänapäevani mitte ainult juutide ja kristlaste keskel, vaid isegi väljaspool piibli mõjupiirkonda. Eriti tähtis on, et siin esimest korda inimkonna ajaloos seatakse usu elu vankumatuks normiks ja mõõdupuuks raamat. Usklik ja jumalameelepärane on ainult see, kes võtab õigeks ja täidab, mis see raamat nõuab, kuna kõik teised asetavad endid väljaspoole oma kogudust ja isegi oma rahvast.

Sellelt seisukohalt vaadates võib ütelda, et esimese raamatu mõjud usu ajaloos on olnud õige kahjulikud. Nimelt just selles mõttes, et elava vaimu asemele astub surnud kirja täht. Kui jälgida Iisraeli suuri prohveteid enne kui ka pärast deuteronomiumi (Josiiaga ühel ajal elas ja tegutses juba Jeremiia, kõige suurem neist vaimusangareist), siis need mehed ei olnud seotud mitte mingisuguse pühakirjaga, vaid ammutasid otseteed igavesist allikaist ja kandsid inspiratsiooni oma sisemaailma sügavustes. Prohvetlik värskus ja elu oma ürgjõulise hoo ja kaasakiskuvusega

on alati võrdlemata suurem, viljakam ja õnnistusrikkam kui ajalooliste teoste mõjul süttinud ja arenenud vaimustus. Tagasimineku ja langus pärastpaabelivangipõlveaegses prohvetismis on suurelt osalt seletatud asjaoluga, et vaimutuli oli kustunud ja annud maad raamatuusule. Tekkis kirjatundjate tarkus, mis hakkas nõudma esmajärgulist tunnustamist ja mis viimaks nii täieliselt kivines, et Naatsareti prohvet sellest enam midagi ei tahtnud teada. On väga iseloomulik, et tema ise ei ole kirjutanud sõnakestki, vaid on tegutsenud ainult elava sõna ja vaimust ammutatud jõu läbi.

Uue testamendi tekkimine ei tähenda sellega võrreldes kõigepealt kaugeltki mitte edusammu. Paulust on õigusega nimetatud ristiusu teiseks rajajaks, kuid Jeesuse evangeeliumi kõrval sisaldab ka selle uue testamendi kõige vanema kirjaniku elutöö juba teatud tagasiminekut. Elust ja loodusest võetud pildid ja võrdlused Jeesuse kõnedes mõjuvad nagu karastav allikavesi janunevale hingele, Pauluse kirjutustes on aga küllalt juba kuivi, filosoofilisi arutlusi, mis jätavad külmaks ja tunduvad otsituina ja kunstlikena. Ja kui siis viimaks pääsis võidule isegi inspiratsiooniõpetus, mille järgi piibel kõigis ta osades on eksimatu ja kus usuelu hakati mõõtma ja hindama ta salvide ja sõnade mõõdupuuga, milliseid sagedasti ei ole mõistetud enam võtta nende ajaloolises siduvuses ja relatiivsuses, siis muutus see usule lõpmata hädaohtlikuks. Kujunes välja olukord, kus trükitud sõna, mitte ainult piiblis, vaid ka seda viimast seletavais katekismusis ja sümboolseis raamatuis, sai pühaks ja puutumatuks ja kus selle tagajärjel just sügavamate inimeste usuelus on raamat etendanud otse vaimu ja hinge lämmatava osa.

Ja ometi oli see arenemine paratamatult tarviline ega ole selles maailmas teisiti üldse mõeldav. Ometi on olnud raamat usuelus ja ajaloos nii tähtsaks teguriks, et ilma selleta varem või hiljem kõik oleks varisenud kokku.

Prohvetite vaim vanas Iisraelis oli ainult üksikute haruldaste ja erakorraliste isikute hingevara. Laiad rahvahulgad ei ole neid mehi tõeliselt kunagi mõistnud. Märtreina, põlatuina ja tagakiusatuina on nad sammunud läbi oma aja. Kauneim õis vana testamendi prohvetismi puus kannatas aastakümneid piina ja põlgust ja löödi viimaks surnuks tema oma suguvendade kividega Egiptuse pinnal. Maailma ajaloo suurim prohvet naelutati Kolgata paku külge. Veel kohutavamalt löödi aga nende vaim risti. Mis on jäänud järele Jeremiiast ja ta mõttekaaslasist hilisemas Iisraelis, kus variseerlik kirjatarkus juhtis tervet usuelu! Kui vähe on olnud ühist Jeesusel mõnegi ajajärguga pärastises kiriku ajaloos, kus paavstid ja preestrid on uskunud endid jätkavat tema tööd! Inimkond oli nende meeste kohta liig väike ja on seepärast nende elutöö kõige jämedamal viisil moonutanud. Kui oleks puudunud raamat, siis me ei teaks tänapäev neist enam midagi, sest suusõnal oleks meile pä-

randatud vaevalt muud kui prügi ja ebausku ja oleks seotud nende nimedega ainult asju, mis seisavad nende vaimuga teravimas vastolus.

Deuteranoomium 7. sajandil enne Kr. on kasvanud välja katsest viia prohvetite vaimu tegelikku ellu ja korraldada selle alusel riigi ja rahva elu. On võimalik näidata, kui suurel määral prohvetite ideed 5. „Moosese“ raamatus peegelduvad ja kuidas neid on katsutud teha seadusandluse aluseks. Ja kui neid vaimukangelasi endid enam ei mõistatud, kui neis nähti ainult veel messia ennustajaid, siis elas see, mis nad tõeliselt tahtsid, moonutatult, aga siiski enam-vähem reaalselt, edasi koguduse korralduses, kommetes, töökspidamistes, eluviisides, vaadetes. Nende endi keskelt tõusis mehi, kes mõistsid, et nagu hing siin maa peal vajab ihu, nii võivad ideed elada ja mõjuda inimeste keskel ainult kindlates vormides ja kujudes. Heseekiel paabeli vangipõlves, kes oma mõttesügavuselt veel väärilisena seisab oma suurte eelkäijate kõrval, hakkab juba ise kogudust korraldama, temale andma üksikasjalisi norme ja seadusi ja looma olukorda, kus ainult kirjutatud sõna võib rahvale näidata, mis on õige ja mõõduandev. Ainult säärasel viisil oli võimalik säilitada prohvetlikke aateid ja pärandada neid järgnevatele põlvetele.

Uus testament on samuti tekkinud tarvidusest hoida Jeesuse mõtteilma hävimise eest. Tema üksikuid osi isekeskis võrreldes on nüüd veel võimalik näha, kuidas suusõnaliselt ajajärgus päritud andmed muutusid ja moonduisid. Kolmes esimeses evangeeliumis, kus Jeesuse enda kuulutus on säilinud paremini kui üheski teises uue testamendi osas, on siiski juba küllalt märgata mõjusid, mis on kantud sinna sisse aastakümneil pärast Jeesuse surma. Kui raamatute tekkimine oleks veel mõni aeg viibinud, siis oleks kindlasti hävinud rohkesti neist pärlidest ja sellest imelisest vaimuvarrast, mis meil nüüd siiski on olemas. Mõnedes uue testamendi osades leidub küll mõtteid ja kujutlusi, mis ei seisa enam Jeesuse enda evangeeliumi kõrgusel. Teiselt poolt sisaldavad aga kõik ta kirjad kõrgeväärtuslikku materjaali, milles vähemalt peegeldub Jeesuse vaim. Olgugi seal tegemist „savist riistadega“, millistesse on paigutatud igavene vara, ja olgugi märgata algava katoliikluse idusid, aga siingi olid tarvilised need korraldused ja kujud, mis ainuüksi suutsid säilitada ja anda edasi vaimu. Siingi saadi ainult raamatute kaudu pidada sidet ürgaegadega ja raiuda teed Jeesuse kogudusele ja usule selleaegsesse maailma.

Ristikoguduse ajaloos pääsis maksvusele olukord, mis oli lõpmata kaugel Jeesuse evangeeliumi sügavusest. Kuid isegi keskajal ei saanud selle viimase mõju täieliselt kaduda ja ristiusu vaim lämbuda, sest ikka jälle leidis inimesi, kellele uue testamendi raamat näitas teed kristluse algallikaile. Ilma selleta oleks puudunud igasugune võimalus näha ja mõista, mis kiriku asutaja ise oli

tahtnud. Terve usupuhastus, mis viis maailma ajaloo uutesse roobastesse, mis on vajutanud sügavad jäljed ka üldkultuuri ja inimkonna vaimuelu kõigile aladele, võis tekkida ainult selle tagajärjel, et liikumise algajail ja nende järelkäijail oli kasutada piibel, kust nad ikka uuesti ammutasid usku oma asja õigusesse ja millele toetudes nad võisid edukalt sõidida oma vastastega. Ilma raamatuta oleks usk üldse ja eriti ka ristiusu kirik langenud lõplikult ebasu ja harimatuse köidikuisse ja oleks kaotanud igasuguse kasvatava mõju.

On küll õige, et usupuhastusest võrsunud kirikuis lihaliku paavsti asemele varsti asus „paberist paavst“, ja see olukord on usu elu värskust ja soojust väga sagedasti tõkestanud. Vaim suruti mõnigikord trükitud sõna kammitsasse. Ortodoksia ja kirjatäheusu võimuvalitsusest võiks kirjutada kurbi peatükke. Kuid sama „paavsti“ käekõrval, sama raamatu varaaitadesse süvenedes tõusis ikka jälle inimesi, kes heitsid tardunud vormid ja kivinenud vaated kõrvale ja sünnitasid uut elu ja liikumist. Olgu seal tege mist pietistliku hingelaadiga või ratsionalistlike kalduvustega kristlastega, nad kõik võitlesid piibli nimel ja abil ja leidsid sealt ergutust, julgust ja jõudu astuda tarbekorral vastu ka võimsaimaile vägedele ja tegureile.

Ei ole sugugi võimalik liiga kõrgelt hinnata raamatu tähtsust nelja viimase sajandi usuelus. Piibel, katekismus, lauluraamat kujunesid kõigis protestantlikes maades tõelisiks rahvaraamatuiks, ja kui palju neist kolmest on läinud välja elu ja õnnistust ka meie kodumaal, seda on vaevalt võimalik kirjeldada. Kui esimene trükitud raamat meil Eestis oli Luteri väike katekismus, siis on küllalt põhjust ka selle viimase 400 aasta juubelit pidada tänu ja aukartusega. Muidugi ei saa me tänapäevase usulise tunnetuse ja uuema aja usuteadliku uurimuse valgusel jagada kaugeltki enam kõike, mis see raamat sisaldab. Nelja sajandi vaimutöö on mõneski asjas meid õpetanud vaatama kaugemale ja nägema sügavamale. Aga iga ajaloolist suurust tuleb mõõta ajalooliste mõõdupuudega, ja kui seda teeme, siis me leiame oma väikeses katekismuses otse meisterliku ja klassikalise kokkuvõtte ristiusu olemusest ja peame tunnistama, et ta meie rahva usulist silmaringi on laiendanud ja suurte hulkade usulist teadlikkust on kasvatanud nii suurel määral nagu seda ei ole teinud ükski teine teos. Ka meie lauluraamatul on tundu vaid puudusi, kui teda hindame käesoleva aja vaatepunktilt. Ta on liiga dogmaatiline, ta arvestab liiga vähe usu elu mitmekesisemaid avaldusi ja peenemaid hingeelunõudeid ja on ka keelt, stiilit ja ilutundelt õige puudulik. Aga temalgi on oma auväärne minevik, kus ta on teinud määratud usulis-kõlbelist kasvatustööd, ja üldiselt ei suuda ka meie uuemad usulised luuletajad võistelda selle tõsidusega ja tusedusega, mis lehvib paljudes meie vanatuntud kirikulauludes. Kes meie rahva vaimset arengut mõistab ja meie

elu ja jõu juuri ei vaatle kinnisilmi, see asetab raamatu juubeli-aastal ausamba kõigepealt sellele kolmikule: piibile, katekismusele ja lauluraamatule.

Palju äratust ja selgitust on toonud ka muu usuline kirjan-
dus, mis on tekkinud eriti uuemal ajal. Meie iseseisvuse päevil on
ilmunud mõnigi toodang — raamatute või ajakirjade kujul — mil-
lest ka üldise kirjanduse arvustajad ja meie kultuurse arengu kä-
sitelejad ei tohiks mööduda tähelepanematult, kui nad rahva vaimu-
elu tahavad vaadelda ja hinnata tervikuna. Üldtase on eesti seni-
ses usulises kirjanduses küll veel õige alalhoidlik ja liigub rohkem
endise aja teoloogilise tunnetuse raamides. Kuid siingi on neile
raamat kindlustuseks, et asi varem või hiljem peab muutuma. Tea-
duslik piibliuurimine ja sel alal juba peaaegu kõigis euroopa keel-
tes olemas olev kirjandus on kujunenud suurvõimuks, mida ka usu-
elul tuleb väga tõsiselt arvestada. Elada ja tegutseda nõnda, nagu
ei oleks usuteadlikus maailmas sündinud midagi, nagu oleks olukord
täiesti samasugune nagu meie esivanemate päevil, võivad veel ai-
nult õige kitsad, omas arengus mahajäänud ringid ja üksikud õige
omapärased kirikuõpetajad. Mõne aasta eest külastas Tallinna
Berliini ülikooli professor A. Titius, kelle Mustapeade saalis peetud
kõnest mulle on jäänud meele järgmine lause: „Umbes kümme
aastat tagasi oli meil Saksamaal veel kirikuõpetaja, kes tõendas,
et ta uskuvat Ptolemäuse maailmapilti ja seda, et Jumal on loo-
nud maailma täpselt nõnda, nagu sellest jutustab piibli esimene
lehekülg. Nüüd on see mees aga surnud ja teist temataolist ma
enam ei tunne.“ Raamatu mõju on siingi olnud nii suur, et üm-
berõppimine ja täiesti teissugune arusaamine usust ja selle olemu-
sest on juba leidnud aset ka seal, kus väliselt paistab, nagu oleks
olukord veel täiesti endine. Mõtted ja tunnetused, mis raamatute
kaudu levivad, on nii võimsad, et nad panevad endid nagu iseendast
maksma, ja seepärast võib küll kindlasti ütelda, et iga aastaga ja
aastakümnega kasvab ka meil Eestis nende usuelu juhtide arv, ke-
da nende töös ja tegevuses ei juhi enam kramplik siduvus endise
aja vormide ja kujutluste külge, vaid kultuurne ja ajakõrgusel sei-
sev arusaamine usuväärtustest.

Ja sellest võib tulla usuelule ainult õnnistust, sest kui usk on
rajatud vana ortodoksia alusele ja seotud kirjatähe külge, jääb
mõistuse ja südame vahele alati teatud vastolu ja täielist kooskõla
usuteadliku tunnetuse ja usulise elamuse vahel võivad sel viisil saa-
vutada väga vähesed. Niipea aga kui inimene on jõudnud niikau-
gele, et ta oskab teha vahet usu ja teoloogia vahel, et ta võib võtta
omaks kõik teaduslikud tõsiasiad ja olla sealjuures ometi sügav-
usklik, on ta oma usuelus üle hingelistest vapustustest ja seesmis-
test konfliktidest. Mida kõrgemale rahvas kultuurselt areneb ja
mida teadlikumaks muutuvad inimesed, seda enam selgub, et ka
usuelu ei saa põhjeneda endapettusel ja päritud harjumustel, vaid

et see on lahutamatult seotud meie üldise vaimse tasemega, meie teadmistega ja tunnetustega. Tuleviku usk nõuab endale ikka suuremal ja suuremal määral vaba otsimise võimalusi ja ei saa ega taha enam elada autoriteedi pimedast tunnustamisest. Kuid usuelul ongi lõplikult väärtust ainult siis, kui ta iseseisvalt ja isikupäraselt on võideldud läbi, kui ta on oma tõetunde ja oma elamuste saavutus. Inimkonna arenemine tüürib kahtlemata olukorra poole, kus on mõeldud ainult usk, mille tõed ja aated on kirjutatud „ei mitte kivitahvlitele“, vaid igapäevase hinge. Muuta inimest uueks ja anda talle kõlbelist jõudu võib ainult säärane usuelu, kuid selle väljakujunemiseks on tarvis kõigekülgset vaimutööd. Ja siin on raamatul ka eestolevatel aegadel täita lõpmata suuri ülesandeid.

RAAMATU-AASTA RAAMIDEST TULEVIKKU ULATUVAID ÜLESANDEID JA KORRALDUSI

Töö raamatukultuuri süvendamisel ja laiendamisel ei pea lakkama raamatu-aastaga, vaid peab kujunema kestvaks osaks Eesti rahvuskultuuri tuleviku-programmis.

Kogu aeg on tuntud tõsist vajadust rahvusliku kultuuriprogrammi ja fikseeritud kultuuripoliitika järele, eriti mis puutub raamatuga seoses olevaisse küsimusisse. Ei või ütelda, et meil ei oleks kulutatud summasid raamatukultuurile. Seda on tehtud vabariigi valitsuse eelarve kui ka kultuurkapitali kaudu ja sel alal on saavutatud nii mõndki, mida riikliku soodustuseta ei oleks saavutatud. Ma mõtlen kõigepealt meie luule ja proosa kõrget taset, rahvuslike ja kodumaiste teaduste suunitlusi, otsimisi ja teostamisi, mis on avanud uued vaateveerud meie ajaloole ning mis on olnud võimelised ümber kujundama meie eneste hinnangut ja meelsust. Et kõigest kulutamisist hoolimata vaimse kultuuri alal ei ole siiski saavutatud neid tõhusaid ja efektseid tagajärgi, mida oleksime õigustatud lootma, see asjaolu sõltub suunava ja korraldava keskasutuse puudumisest, kel oleks täieline ülevaade ja kontroll lahusolevate taotluste ja teostamiste üle, eriti raamatu tootmise ja levitamise alal.

Küsimused, millega me iga päev puutume kokku ja peame tegutsema raamatu alal, on igapäevasele teada. Kõigepealt kordame õigusega, et raamatu tootjad, kirjanikud, teadlased, populariseerijad ei saa oma töötasust inimväärset ülalpidamist. Andelised loojad kiratsevad ning varisevad mulda ebasoodsate olude tõttu. Selle vastu on varem soovitatud loovat tööd kirjanduse, kunstide ja teaduste alal teha kõrvaltööna praktilise elukutse kõrval. See tee on paremal juhul andelise diletantismi tee. Seda teed soovitada rahvale, kes on täie usu ja lootusega andunud omakultuuri ülesehitamisele, oleks lahtiütlemine kõrgetest kultuuriideaalidest, oleks lahtiütlemine eesti rahvuse vaimsest eneseteostamisest iseseisva rahvana ning võõra kultuurivalla asumaaks hakkamine. Nii nagu ma-

janduselu juhtima ei või panna võhikuid, nõnda ei saa ka kultuuri-loomingut jätta juhuslike asjaarmastajate hooleks.

Kui me siin ütleme, et eesti väikerahvas on kultuurivõimeline rahvas, kes ei taha jääda kultuurivarade passiivseks laenajaks, vaid kel on võimeid loovalt lüüa sekka inimkonna kultuurivarade rikastamiseks kõigepealt omapärase vaimse elu ülesehitamise kaudu, siis peame me leidma selle kultuuripoliitilise aluse ja vormi, kuidas me kui väike, vapper kultuurirahvas saame korraldada oma elu, et meie vaimne looming võiks teostuda ainelise kiratsemiseta.

Rahva vaimne eneseteostamine on samaväärne kui rahva poliitilise iseseisvuse teostamine. Viimane on esimese alus. Ainult poliitiliselt ja majanduslikult iseseisev rahvas saab teostada oma tahte vaimse kultuuri alal.

On täiesti selge, et kui vaimne looming ei tasu end tarvitajate turu väikese mahu tõttu, siis tuleb vaimset loomingut soodustada rahvuslike aineliste kollektiivvaradega. Riiklik ja ühiskondlik hoolkanne kultuuriprogrammis on möödapääsmatu — mitte üksi loovate isikute soodustamine aineliselt, vaid ka vastavate korralduste ja seaduste andmine, mille sihiks on teha võimalikuks see, mida ei luba tarvitajate vähesus.

Diletantismi eitamisele ning kollektiivvaradest kutseliste kirjanike, kunstnike ja teadlaste soodustamise teele ongi asunud meie kultuuripoliitika kultuurkapitali rajamisega. See on ainuke mõeldav kultuuripoliitika suund Eestis: me ehitame rahvusliku kollektiivi kaudu. Seda teed mööda tuleb minna edasi, andes kordkorralt paremat ja sobivamat ning keskendatumat korraldust sellele poliitikale. RAasta peab panema liikuma siin uued jõud ja korraldused. Kuid sellest edaspidi. Teine põnev ja valus igapäevane tõsiasi on: raamat on hinnalt kättesaamatu, raamat on hinnalt kallis meie keskmise haritlase palgatasemega võrrelduna.

Siin on raamatu-aasta ja sellele järgnevate aastate peaprobleem — kuidas saada raamat odavamaks, hinnalt kättesaadavamaks? Kuidas saada ja toota väärtuslik raamat, nii nagu me seda käesoleval hetkel mõistame, ja kuidas saata see väärtuslik raamat odavasti lugeja kätte?

Kuidas lahendada nende kääride probleem, sest need kaks esitatud nõuet on lahkupüüdvate tendentsidega. Eks väärtuslikuma raamatu tootmine ole ju loomulikult kallidusele rühkiv, odava raamatu nõue aga sellele sootuks vastand? On selge, et pakkumine ja nõudmine raamatuturul seda küsimust meie oludes iialgi ei lahenda, Siia juure peab astuma oma korraldava jõuga rahvuskollektiivi tahe teostada oma iseseisvat kultuurielu.

Asja juure tuleks astuda psühholoogilise meetodiga, tuleks asuda rahva juure pikema aja peale arvestatud ja teaduslikult kaalutud raamatu-propagandaga.

Selle propaganda tagajärjel peab kujunema mentaliteedi murrang kultuurivarade tarvitaja juures. Tarvitajal tuleb harjuda

teadmise, et mitte ainult sigarettide, konjaki ja inglise riide eest ei tule kallilt maksa, vaid et ka raamatut ei saada jumala-muidu ja pealekauba kinostaaride pildialbumeile, et on päris loomulik raamatu kui vajalise väärtuse omandamise eest maksa. Üsna metoodiliselt kalkuleeritud propagandaga tuleb sisendada rahvale vajadust raamatu ja isiklike raamatukogude järgi. Väärtuslikust raamatust tuleb kõigepealt kõnelda. Kui üks raamat saab tooniandvas seltskonnas kõnealuseks, siis kaob ta ostuteel märkamatu raamatukaupluste riuleilt. Ja vaadake, kui palju loetakse üht sellast raamatut, millele teeb menu seltskond ise.

Vajaduse kasvatamine raamatu järgi seltskonnas. Kõnelgem raamatu-aastal raamatust, heast raamatust. Pole iialgi küllalt kõnelda heast raamatust.

Kuid seda kõike on vähe. Tarvis on organiseerida ja seodustada raamatukogusid, asutada era- ja uusi avalikke raamatukogusid, et inimesed õpiksid tundma vajadust raamatute järgi. Kindlustagem iga algupärase väärtteose pääsmine avalikesse raamatukogudesse. Nõudkem suuremat toetust avalikele raamatukogudele. Sest kui väärtteosele on kindlustatud ette minek 1000 eksemplaaris avalikesse raamatukogudesse, siis on saavutatud juba suur hinna langus raamatukaanel.

Kuid ka seda on veel vähe. Rahva kultuuriline eneseteostamise tahe kirjutab ette haarata veel sügavamini raamatukogudesse ja raamatu leviku probleemi. Meil on pandud maksuma sellest tingituna juba soovitatavate raamatute nimestik, mille järgi avalikud raamatukogud võivad osta tulevikus riigi poolt antud toetuste arvel. See on poolik tee. Tuleks panna ametisse raamatukogude inspektor, kelle ülesandeks oleks raamatukogude tõsine kontroll ja nõuanne, õhutus. Ja võib osutada tarviliseks, et riik peaks andma avalikele raamatukogudele vähemalt suurema osa toetussummast raamatute näol. Siis oleks kindlustatud väätraamatute pääsmine raamatukogudesse. Raamatukogud õpetavad rahvast lugema, aga nad harjutavad ka inimesi raamatuid saama muidu. Raamatukogud on kõigist suurtest voorustest hoolimata ometi asutused, mis kirjanikule seaduslikku tasu andmata tõmbavad raamatuturult ära hulga ostjaid. Selle all kannatavad kirjanikud. Aegamööda peab muutuma raamatukogude tarvitajate mentaliteet ses suunas, et nad harjuksid mõttega: raamatu tootja ei ela õhust ega armastusest, kuigi ta sagedasti armastusest ilusasti kirjutab, vaid et raamatukogude tarvitaja moraalne kohus oleks raamatu lugemise eest tootja kasuks maksa kas või üks sent. Juba sellest ühest sendist koguneks üle maa väärtusliku raamatu tootmiseks oma 17.000 krooni aastas, mis võiks minna raamatu-aasta fondi.

Kuigi siin ei esitata mingit resolutsiooni raamatukogude maksumise asjus, tahaksime loota, et raamatu-aasta propaganda raamatukogude tarvitajatele teeks selgeks raamatukogude kasutamise maksu vajaduse Eesti omakultuuri teostamise seisukohalt.

Raamatukogude tarvitajad algatagu ise aktsiooni enese maksustamiseks. Nad teavad, mis neil on teha raamatu-aastal raamatukultuuri ja ka eeskätt enese heaks, sest söötmata lehma ei saa kaua lüpsa ja väetamatult põllult ei saa pikalt lõikust.

Kui pöörduda kirjastaja poole küsimusega, miks on raamatu hind nõnda kallis, siis tuleb harilik vastus: tiraaž on väike, raamatut läheb vähe.

Õigus, raamatut ostetakse vähe, aga teda ostetakse vähe see pärast, et raamat on kallis. Siin avaneb jälle nõiaring, mis nõuab katkestamist. Kirjastamine on kapitali investeerimine ja keegi ei taha omast jääda ilma. Ei ole mõeldav, et ärirees oleks nii taibutu, et ta ei oskaks raamatu levikut kasutada ära raamatu kaanehinda alandades, kui ta seda äriuliselt võiks.

Tahtes või tahtmata tuleb raamatuhinna allaviimise teid otsida teisel teel.

Kui ei ole võimalik viia läbi ärikulude kokkuvõtte, paberihinna alandamist, siis tuleb pöörduda tähelepanu raamatuturu mahutavuse ja ostujõule, s. o. raamatuturu korraldamisele.

Esmajoones tuleks küsida, kas me vajame nõnda palju raamatuid? O. Urgarti kokkuvõtte järgi „Tähistes 1935“ on iseseisvuse ajal ilmunud 15.669 raamatut, nendest umbes 1400 väljaspool Eestit. Viimaseil aastail on meil läbisegi ilmunud 1200 raamatut. Sellane raamatute üldarv kõditab küll meie enesetunnet, on kenaks propaganda vahendiks väljapoole, kuid õnnetuseks sissepoole.

Kui me küsime, mida väärivad need 1200 raamatut, siis peame küll tunnistama, et meie raamatuturu maht on tugevasti ülekoormatud, ja siin tulebki otsida üht peapõhjust, miks meie üksiku raamatu levik on nõnda väike ja eksemplaari hind nõnda kallis. Raamatuid ilmub liig palju, arvestades meie raamatuturu mahutavust ning kandepinda. Kujutelgem vaid — mida vähem üksikraamatuid, seda suurem võiks olla nende tiraaž.

Peab ütlema lausa, et selle 1200 raamatu hulgas on palju väheväärtuslikku, otse alaväärtuslikku, ja see kõik koormab raamatuturgu. Kui ei suudeta pidurdada vaba äritsemist alaväärtusliku raamatuga, siis tuleb küll igatsus normeeriva riikliku keskkohta, teiste sõnadega, riikliku raamatuameti järgi, kel oleks seaduslik võim luua korda selles kaoses. Kultuurilise eneseteostamise teel peab rahva tahe panema kord korraldava käe raamatu probleemi radikaalse lahendamise külge.

Ilma et siingi esitada vastavat resolutsiooni, olgu juhitud tähelepanu meie raamatuturu korraldamisele, mille tagajärjeks on hea raamatu kallis hind ja väike levik.

Raamatu-aastale paneme suuri lootusi raamatu autori majandusliku olukorra paranemise, raamatu leviku ning eesti raamatu välispropaganda suhtes.

Valgustame neid küsimusi raamatu saamise järjekorras. On selge, et kõigepealt on vaja raamatut ennast, mida levi-

tada ja propageerida. Raamat ei sünni iseenesest, selle peab keegi kirjutama. Raamatu autor on inimene, kes vajab vastavaid majanduslikke aluseid, et ta võiks kirjutada raamatu. Nõnda siis, raamatu-aasta peab selgitama probleemi, kuidas korraldada meie autori loomistingimusi, et tal oleks võimalik nõutavate tagajärgedega luua. Selle järele tulevad alles levitamise probleemid kodu- ja välismaal. Kõige selle juures aga on selge, et kirjanduslikul teisel peab olema rahvuslik väärtus, muidu ei või riigilt ega rahvalt nõuda kirjanduse eest hoolitsemist.

Käesolev eesti rahva vaimse eneseteostamise staadium nõuab kirjaniku ja kirjanduse rakendamist rahvuse ja ühiskonna ülesehituslikku töösse. Rahvusvõõrsus, s. o. rahva tulevikku kujundavate dünaamiliste tegurite mitteametamine, kirjanduses pole enam lubatav. Eesti raamat ei tohi olla kaaviariks matsile, hinnates teost formalistliku ja estetismi kriteeriumi seisukohalt, vaid eesti kirjanduslikku teost tuleb ta kunstipärasuse juures hinnata kõigepealt ta sisu tähtsuse järgi rahvusliku teona, s. o. raamatu funktsiooni väärtuse seisukohalt. Eestluse vaimse eneseteostamise seisukohalt tuleb kirjanduses astuda resoluutselt välja igasuguse kadakluse vastu, olgu see siis saksa, prantsuse või inglise kadaklus. Aeg on täis, et kirjandus saab rahvuslähedaseks. Siis on tal rahvalt õigus nõuda soodustamist ja tähelepanu.

Raamatu-aasta peab rajama aluse, millelt väljudes oleks võimalik luua kindel majanduslik alus vaimsele loomingule Eestis.

Peale HSM eelarveliste toetuste kirjandus saab oma soodustused kultuurkapitali kaudu. Kultuurkapitali heategev mõju kirjanduse arengule on tõestatud kirjanduse tõusuga. Kultuurkapitali summad on aga liig vähesed selleks, et kindlustada loomingut. Teisest küljest ei ole kultuurkapitali konstruktsioon küllaldaselt painduv selleks, et võimaldada töökeskendust kirjanduse alal. Kultuurkapitali sihtkapitalide valitsusi tuleks reorganiseerida nõnda, et nende kaudu saaks edukalt juhtida raamatusse puutuvaid küsimusi, eriti neid, mis on tõusnud aktuaalseiks raamatu-aastal, näiteks kirjanduslikku ja teaduslikku loomingut, raamatukogundust, raamatu levikut, kirjanduslikku importi ja ekspordi.

Kirjanduse sihtkapitali väljaarendamine kirjandusküsimusi korraldavaks keskuseks HSM juures on üks raamatu-aasta tähtsaid probleeme. Kirjanduse import on meil liigselt suur. Kui see oleks väärtuslik, poleks viga. Kirjandusturu üleujutamise vastu väheväärtusliku tõlkekirjandusega on mõeldud võidelda tõlkemaksu seadusega. Tulud sellest maksust läheksid raamatufondi, mis asub kirjanduse sihtkapitali juures.

Eesti raamatu 400 aasta juubel on suurimaid tähtpäevi meie kultuurielus. Seepärast on vajaline seda juubelit märkida mingi suurema ja püsivama institutsiooniga. Selleks püsivaks asutuseks saagu raamatu-aasta fond, mis soodustaks uhket ja julget vaimset eneseteostamist kirjanduse alal.

Kultuurkapitali perioodilised toetused kirjanikele loovad väikese võimaluse püsivaks tööks kirjanduse alal, võimaldavad produtsseerimise. Kui selle juure tuleb abiks raamatu fond preemiate, stipendiumide, raamatu leviku, raamatu impordi ja ekspordi korraldustega, siis alles saaksime hoo sisse meie vaimsele ülesehitustööle. Kirjanduslikule fondile pannakse alus seltskonna annetustega. Soomes ja mujal on suuri kapitale, mis on pandud kokku seltskonna poolt. Ka meie peame arendama metsenismi. Riik üksi ei suuda kõike. Seltskond peab teadlikult võtma oma hooleks oma vaimse palge kujundamise kunstide ja teaduste kaudu.

Majandusliku ülesehitamise suure töö kõrval on vabariigi valitsus pöörnud vääriolist tähelepanu vaimsele ülesehitustööle. Valitsuse vankumatu tahe on anda võimalusi vaimseks loominguks Eestis. Seltskond peab siin astuma koostöösse valitsuse püüetega. Raamatufondi rajamisega seltskonna jõukamad kihad peavad kinnitama oma kultuuritahet. Raamatu-aasta bilanss peab näitama Eesti rahva arusaamist Eesti vaimsest ülesehitamisest.

Peavad kaduma alused, mis sundisid omal ajal luuletajat kirjutama „Troostitum sündida laulikuks Eestis“.

Selle asemele peab astuma üldine tunnetamine: „Rõõm oma ilusast mereäärsest kodumaast.“

METSENISM JA VAIMNE LOOMING

Kirjanduse ja kunstide areng kõigis maades ja kõigil aegadel on vajanud harrastajaid, majanduslikku eeskostmist ja soodustamist.

Metsenismi heategev ja virgutav mõju kirjanduse ja kunstide ajaloos on selgesti konstateeritav tõsiasi. Rooma rikas kirjandusharrastaja ja keiser Augustuse sõber Maecenas toetas suurte annetustega luuletajat Horatiust ning teisi. Maecenase järgi kutsutaksegi kunstide, teaduste ja kirjanduse harrastamise toetamist metseenismiks.

Keskajal esinesid kunstide ja kirjanduse toetajaina kuningate ja vürstide õukonnad ja rikkad kaupmehed. Moodsal ajastul kaitseb ja soodustab vaimset loomingut riik ja ühiskondlikud asutused. Mida terviklikumana rahvas end tunneb, mida kaugemaleulatavama kultuurprogrammi alusel ta korraldab oma elu, seda rohkem juhitakse tähelepanu kirjanduse, kunstide ja teaduste arendamisele.

Kuna riik ei suuda kogu ulatuses võtta endale kirjanduse ja kunstide soodustamist, siis on kultuurrahvad valitsuste kõrval arendanud metseenismi seltskonna oma algatusel. Lugematute annetuste, päranduste ja korjanduste teel on loodud kultuurrahvaste juures palju suuri sihtasutusi ja kapitale, millest antakse toetusi kirjanduse, kunstide ja teaduste edendamiseks. Nimetame neist Rockefelleri ja Carnegie'i miljon-dollarilisi fondide. Kõik tunnevad Nobeli suurt auhinna fondi, mille protsentidest antakse iga aasta neli auhinda, umbes à 140.000 krooni.

Meie lähimal hõimumaal, Soomes, on tugevasti arenenud seltskondlik metseenism. Suurematest kapitalidest võiks nimetada Cordelini teaduste, kunstide ja kirjanduse kapitali, mille põllundusnõunik Cordelin pärandas teaduse, kirjanduse ja kunstide toetamiseks ja mis oli 1933. a. 51.584,26 Smk., s. o. ümmarguselt 4,4 miljonit Ekr. Cordelini kapitali protsentide summa on igal aastal umbes 180.000 krooni. Teiseks suuremaks kapitaliks on Viiburi kaupmehe Lalluka kapital (9 miljonit Smk.), mille eest ehitati 1933. a. Helsingisse n. n. „Lalluka maja“, milles saavad stipendiumidena prii korteri teenelised näitlejad, heliloojad, kunstnikud j. t. Peale-

selle omavad suuri annetustest koosnevaid kapitale (Suomen Kirjalisuuden) Soome Kirjanduse Selts ja Soome Kirjanike Liit, Kivi ja Kalevala juubelite puhul pandi Soomes kokku suured Kivi ja Kalevala kapitalid.

Meie metsenism on vähe arenenud. Ühispingutuste näitena võime tuua „Estonia“ ja „Vanemuise“ teatrihoonete ehitamise. Seltskonna poolt põhjendatud kapitalidest võiksime nimetada Bergmanni, Nälk'i, Hellati ja Varese pärandustest loodud kapitale. Suurim neist, Nälk'i kapital, umbes 62.000 rubla, kaotas oma väärtuse vene raha väärtusetuks muutumisel, Hellati pärandus ei ole veel asunud täitma oma ülesannet, tegutseb vaid Bergmanni kapital uue aasta õnnesoovidest vabastamise maksudega.

Kui me tahame jääda püsima teiste kultuurrahvaste kõrval ja rühkida vaimsele eneseteostamisele, siis riikliku eelarve ja riikliku kultuurkapitali kõrvale peavad meil tõusma seltskondliku metsenismi alal asutatud erakultuurkapitalid, nagu on seda soomlasil, rootslasil, daanlasil, sakslasil, prantslasil jne.

Kuna meil ei ole metsenism arenenud ega saanud kombeks, samuti pole loota ka suuremate kapitalide asutamist, mille protsentidest võiksime anda auhindu ja stipendiume vaimsel alal tegutsevaile isikuile, siis pöördume jõukate kultuuriharrastajate majanduslike organisatsioonide ja seltside poole üleskutsega moodustada ühisel jõul raamatu-fond ja asutada igaaastasi kirjanduslike ja teaduslike auhindu ja stipendiume.

Kirjanduse, teaduste ja kunstide õitsenguks on tarvis vähemalt igal aastal 20.000-kroonine auhindade ja eristipendiumide fond. Riigivanema kirjanduslikud auhinnad on rajatud metsenismi eeskujuna jõukaile eesti kultuurisõpradele ja majanduslikele seltsidele ning organisatsioonidele ja omavalitsuste asutustele. Iga-aastases auhindade ja stipendiumide plaanis puudub seega veel 16.750 krooni, mille peaks meile tooma raamatu-aasta. Auhindu ja stipendiume RA raamides vajame romaanile, novellile, draamale, luulele, noorsoo- ja lastekirjandusele, kodumaistele ja rahvuslikele teadustele, kirjandusteadusele, populaarteadusele, raamatu illustreerimiseks, trükitehniliselt paremale raamatule. Auhindu tuleks soetada ka maalikunsti, skulptuuri ja muusika edendamiseks.

Möistagi, et auhindade andjaile jääks õigus auhindade kohta teha sooviavaldusi ja eritingimusi. Ühtesattumiste ärahoidmiseks ja auhindamise plaani teostamise jaoks tuleb siiski jätta korralduste andmine valitsuse kätte. Ratsionaalsus hindamisplaanis on ise hindamise väärt.

Eesti rahvas rühub täiel rindel majanduse ja vaimse eneseteostamise poole. Vabanenud poliitilisest kihutustööst ja lõhestamisest Eesti rahvas oma juhtidega eesotsas algab uut ärkamisaega.

Vaimne looming ei asetse välispool rahva elusihiti ega elukorraldust. Kuigi vaimsest loomingust ei ole näha hetkelist kasu, ometi iga rahva vaimne looming, selle intensiivsus, sügavus ja laius, ühe sõnaga selle kogusumma, on selle rahva põline vara, mille rikkus annab sellele rahvale väärika koha kultuurrahvaste peres, kindlustab tema iseseisvuse ja püsimise poliitiliste ja sõjaliste jõudude keskel.

Rahva vaimne eneseteostamine nõuab kõigi ringkondade koostööd. Kitsaste aegadega vabandamine ei pea paika. Antud oludes peame saavutama maksimumi. Kui Eesti rahvas on 3 korda väiksem näiteks Soome rahvast, siis ei tähenda see seda, et Eesti rahvas esineks seepärast 3 korda vaimuvara poolest vaesemana.

Austatud metseenid, Eesti rahvas on läbi aastasadade säilitanud oma vaimulaadi ja omapära. Meie rahva vanavarasalved on täis rohkem kui ühelgi teisel rahval vaimset hõbeda- ja kullaärtsi. Andke võimalust vaimse hõbeda ja kulla väljasulatamiseks — vaimseks loominguks — meie tõu andekaile inimestele. Aastate järele võime uhkusega nimetada eestlasena omaks vaimuvarakogumist, mis on rikastuseks kogu inimkonnale.

Austatud metseenid, aidake luua majanduslik kandepind auksaks kultuurivõitluseks Eesti vaimukangelasil teiste rahvastega. Te näete peagi, et meie parimad ei jää alla teiste parimaist. Kultuurivõistlus ja kultuuristumine tõstab üldse kogu rahva tarbeid ka majanduslikul alal. Sellele järgneb majanduslik likviidsus.

Austatud metseenid, rajage oma ja oma firmanimelisi auhindu ja stipendiume eesti kultuuri arendamiseks. See on kaunim ja mõjusaim reklaam teile ja teie ettevõttele. Elagu meie rahvas, elagu meie rahametseenid! Vivat nostra civitas, maecenatum caritas!

SISUKORD :

	Lhk.
Eessõna	5
<i>Nikolai Kann</i> — Saateks	7
Väljavõte riigivanema kõnest	9
<i>Artur Adson</i> — Eesti inimene ja Eesti kirjanik	13
<i>Juhan Jaik</i> — Kõne noortele	19
<i>R. Kangro-Pool</i> — Raamat esivõttelejana rahva kultuuristumise protsessis	25
<i>Albert Kivikas</i> — Raamat ja kehvik	32
<i>Mart Raud</i> — Raamat maal	37
<i>Jaan Roos</i> — Raamat ja raamatukogu	42
<i>Johannes Schütz</i> — Raamat igapäevases elus	50
<i>Julie Steinmann</i> — Naine ja raamat	56
<i>Theodor Tallmeister</i> — Raamat ja usk	63
<i>Henrik Visnapuu</i> — Raamatu-aasta raamidest tulevikku ulatuvaid ülesandeid ja korraldusi	69
Metsenism ja vaimne loomine	75